

**T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ  
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**TÜRK BASININDA “İKİNCİ BALKAN ANTANTI”  
( 1952-1955 )**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Cüneyt GÖRECİ**

**İSTANBUL 2004**

**T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ  
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**TÜRK BASININDA “İKİNCİ BALKAN ANTANTI”  
( 1952-1955 )**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Cüneyt GÖRECİ**

**DANIŞMAN  
Yrd.Doç.Dr. Ali KARACA**

**İSTANBUL 2004**

## BİBLİYOGRAFYA

### **Belgeler, Tutanaklar**

- Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri ( 1933-1955 ) / Dış Politika*, Toplayan:Özel Şahingiray, Ankara,1956, İş Bankası Yayınları.
- İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları ( 1920-1973 )*, cilt 2: 1939-1960,,Ankara,1993  
TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Muhalefette İsmet İnönü ( 1950-1956 )*, Der.: Sabahat Erdemir, İstanbul,1956, M. Sıralar Matbaası.
- TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, c. 22, Ankara, 1953, TBMM Basımevi.
- Türkiye Cumhuriyeti'nin Taraf Olduğu İkili ve Çok Taraflı Kültür Anlaşmaları ve Kültürel Değişim Programları*, Ankara, 1984, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

### **Kitaplar**

- AGUN, Hüseyin, *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Ankara, 1997, Demokratlar Klübü Yayınları
- AĞAOĞLU, Samet, *Arkadaşım Menderes*, İstanbul, 1967, Baha Matbaası.
- AHMAD, Feroz-B. Turgay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi ( 1945-1971 )*, Ankara, 1976, Bilgi Yayınevi.
- AKARSLAN, Mediha, *Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk*, İstanbul, 1995, Arion Yayınevi.
- AKSU, Fuat, *Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara, 2001, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- AKŞİN, Abdülhat, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara, 1991, TTK Yayınları.
- AKŞİN, Abdülhat, *Türkiye'nin 1945 den Sonraki Dış Politika Gelişmeleri Ortadoğu Meseleleri*, İstanbul, 1959, Kervan Matbaası.
- ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi ( 1789-1914 )*, Ankara, 1997, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ARMAOĞLU, Fahir H., *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, Ankara, 1963, A.Ü. S.B.F. Yayınları.
- AVCIOĞLU, Doğan, *Millî Kurtuluş Tarihi 1838 den 1995 e*, Dördüncü Kitap, İstanbul, 1978, Tekin Yayınevi.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam 1950-1964*, c. III, İstanbul, 1983, Remzi Kitabevi.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı*, İstanbul, 1989, Remzi Kitabevi.

- BABAN,Cihad,*Politika Galerisi*,İstanbul,1970,Remzi Kitabevi.
- BAĞCI,Hüseyin,*Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*,Ankara,1990,İmge Kitabevi
- BARUTÇU,Faik Ahmet,*Siyasî Anılar 1939-1954*,İstanbul,1977,Milliyet Yayınları.
- BAŞGİL,Ali Fuat,*27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*,çev. M.Ali Sebük ve İ.Hakkı Akın, İstanbul, 1966, Çeltüt Matbaacılık Koll.Şti.
- BAYAR,Celal,*Başvekilim Adnan Menderes*,Der.: İsmet Bozdağ,İstanbul,1967,Baha Matbaası.
- BAYAR,Celâl,*Bir Darbenin Anatomisi.27 Mayıs İhtilali*,Haz.: İsmet Bozdağ,İstanbul,1991, Emre Yayınları.
- BELLEN,Necdet ( Haz. ),*Ege Denizi ve Ege Adaları*,İstanbul,1995,Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.
- CLOGG,Richard,*Modern Yunanistan Tarihi*,çev.Dilek Şendil,İstanbul,1992,İletişim Yayınları.
- DEMİRER,Hulusi,*6-7 Eylül Olayları*,İstanbul,1993,Bağlam Yayınları.
- DEMOKRAT PARTİ,*22.5.1950-1.8.1951 Yeni İktidarın Çalışmaları*, Ankara,1951, Güneş Matbaacılık T.A.O.
- DEMOKRAT PARTİ,*22.5.1950-22.5.1953 Yeni İktidarın Çalışmaları*, Ankara,1953, Güneş Matbaacılık T.A.O.
- DEMOKRAT PARTİ,*Demokrat Parti Tüzük ve Programı*,Ankara,1946, b.y.
- DIŞ MÜNASEBETLER ENSTİTÜSÜ,*Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı*,Ankara,1960, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- DİNAMO,Hasan İzzettin,*6-7 Eylül Kasırgası*,İstanbul,1971,Osmanbey Yayınları
- ERDEMİR,Sabahat,*Muhalefette İsmet İnönü ( 1950-1959 )*,İstanbul,1959,Ekicigil Matbaası
- ERER,Tekin,*On Yılın Mücadelesi*,İstanbul, [1963],Ticaret Postası Matbaası
- EROĞUL,Cem,*Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*,Ankara,2003,İmge Kitabevi.
- FERSOY,O. Cemil,*Bir Devre Adını Veren Başbakan:Adnan Menderes*,İstanbul,1971,Mayataş Yayınları.
- GÖNLÜBOL,Mehmet-SAR,Cem,*Atatürk ve Türkiye 'nin Dış Politikası ( 1919-1938 )*,Ankara, 1997,Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- GÜREL,Şükrü S.,*Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*,Ankara,1993,Ümit Yayıncılık
- GÜREL,Şükrü S.,*Kıbrıs Tarihi 1878-1960:Kolonyalizm,Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, c.II,İstanbul,1985,Kaynak Yayınları
- GÜRÜN,Kâmuran,*Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939 dan günümüze kadar)*,Ankara,1983,

- Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- HASGÜLER, Mehmet, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim'in İflası*, Ankara, 1998, Öteki Yayınları
- HATİPOĞLU, M. Murat, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954*, Ankara, 1997, Siyasal Yayınları
- KABACALI, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul, 1990, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1994, c. V, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1995, c. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KILIÇ, Hulusi (haz.), *Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan İkili Antlaşmalar, Önemli Belgeler ve Bildiriler*, Ankara, 1992, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yunanistan Dairesi Başkanlığı Yayını
- NADİ, Nadir, *Perde Aralığından*, İstanbul, t.y., Cumhuriyet Yayınları
- Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara, 1974, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- ORAL, Fuad Süreyya, *Türk Basın Tarihi, Cumhuriyet Dönemi*, İkinci Kitap, Ankara, t.y., Doğu Matbaacılık.
- ORAN, Baskın, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Ankara, 1986, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- SANDER, Oral, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, Ankara, 1969, A.Ü. S.B.F. Yayınları
- SANDER, Oral, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara, 1979, A.Ü. S.B.F. Yayınları.
- SAROL, Mükerrrem, *Bilinmeyen Menderes I-II*, İstanbul, 1983, Kervan Yayınları.
- SHAW, Stanford J.-SHAW Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İkinci Cilt, İstanbul, 1983, E Yayınları.
- SLOANE, William M., *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, İstanbul, 1987, Süreç Yayıncılık.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler*, İstanbul, 2000, Der Yayınları.
- ŞAHİN, Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, İstanbul, 1996, Ötüken Kitabevi.
- ŞAKİR, Ziya, *Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Amerika Seyahati*, İstanbul, 1954.
- ŞAKİR, Ziya, *Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yugoslavya Seyahat Hatıraları*, İstanbul, 1954, İsmail Akgün Matbaası.
- ŞAKİR, Ziya, *Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Seyahat Hatıraları*, İstanbul, 1953, İsmail Akgün Matbaası.
- ŞEN, Faruk, *Ege'nin İki Yakasında Ekonomi*, Ankara, 1987, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- TANYELİ, Halit-TOPSAKALOĞLU, Adnan, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi: 1945-1958, İstanbul, 1958-1959*, İstanbul Matbaası.

- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları. Demokrasiden Darbeye ( 1957-1960 )*, Ankara, 1991, Bilgi Yayınevi.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları. Demokrat Parti'nin Altın Yılları ( 1950-1954 )*, Ankara, 1991, Bilgi Yayınevi.
- TOKER, Metin, *İsmet Paşa ile On Yıl*, Ankara, 1966, Ajans Türk Matbaası.
- TUNCER, Baran, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu*, Ankara, 1968, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 241.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap ( İkinci Bölüm ), İstanbul, 1996, Bilgi Yayınevi.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih*, İstanbul, 1995, Filiz Kitabevi.
- VANER, Semih (der.), *Türk-Yunan Uyuşmazlığı*, İstanbul, 1990, Metis Yayınları.
- YAVUZALP, Ercüment, *Liderlerimiz ve Dış Politika*, Ankara, 1996, Bilgi Yayınevi.

### **Tezler**

- ANAHTARCIOĞLU, Metin, *Türk Basınında Balkan Antantı ( 14 Eylül 1933-9 Şubat 1934 )*, Ankara, 1993.

### **Makaleler**

- AKŞİN, Sina-FIRAT, Melek, “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar”, *Balkanlar*, İstanbul, 1993, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, s. 97-126.
- BAĞCI, Hüseyin, “Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası”, *Türk Dış Politikasının Analizi ( Derleyen: Faruk Sönmezoğlu )*, İstanbul, 2001, Der Yayınları, s. 101-134.
- BİRGİ, M. Nuri, “Dış Politika ve Bayar”, *100 Yaşında Celâl Bayar'a Armağan*, İstanbul, 1982, Tercüman Yayınları, s. 48-51.
- ÇAVDAR, Tevfik, “Demokrat Parti”, *CDTA*, cilt 8, İstanbul, 1983, İletişim Yayınları, s. 2060-2075.
- FIRAT, Melek, “1923-1939 Yunanistan'la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası (ed. Baskın Oran)*, c. I, İstanbul, 2002, İletişim Yayınları, s. 325-356.
- FIRAT, Melek, “İlişkilerde İkinci Dostluk Dönemi (1950-1955)”, *Türk Dış Politikası (ed. Baskın Oran)*, c. I, İstanbul, 2002, İletişim Yayınları, s. 586-614.
- GERGER, Haluk, “Türk Dış Politikası ( 1946-1980 )”, *CDTA*, c. 2, İstanbul, 1983, İletişim Yayınları, s. 537-549.
- GÖNLÜBOL, Mehmet-ÜLMAN, Halûk, “İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, Ankara, 1966, Siyasal Kitabevi, s. 237-249.

GÜRKAN,İhsan, “Jeopolitik ve stratejik yönleriyle Balkanlar ve Türkiye”,*Balkanlar*,İstanbul 1993,Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları,s. 259-274.

İNAN,Kâmran, “Türk-Yunan İlişkilerinde Dinamikler”,*Türk-Yunan İlişkileri*,Ankara,1986, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları,s. 93-98.

KURAT,Yuluğ Tekin, “Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973”,*Belleten*, c. XXXIX,sayı:154,Ankara,1975,Türk Tarih Kurumu Yayınları,s. 265-289.

### **Sürelî Yayınlar**

#### **Gazeteler**

| <u>Adı</u> | <u>Yıl</u> | <u>Sayı</u> |
|------------|------------|-------------|
| Cumhuriyet | 1950-1960  | 9121-13061  |
| Dünya      | 1953-1954  | 302-1018    |
| Hürriyet   | 1953-1954  | 1689-2406   |
| Milliyet   | 1953-1954  | 951-1660    |
| Ulus       | 1950-1960  | 10238-13413 |
| Vakit      | 1953-1954  | 12561-18370 |
| Zafer      | 1950-1960  | 208-3832    |

#### **Dergiler**

| <u>Adı</u>  | <u>Yıl</u> | <u>Sayı</u> |
|-------------|------------|-------------|
| Akis        | 1954-1961  | 1-352       |
| Ayın Tarihi | 1953-1955  | 240-261     |
| Forum       | 1954-1960  | 18-161      |

## KISALTMALAR

|             |                                                  |
|-------------|--------------------------------------------------|
| a.g.e.      | : Adı geçen eser                                 |
| a.g.m.      | : Adı geçen makale / madde                       |
| ABD         | : Amerika Birleşik Devletleri                    |
| A.Ü. S.B.F. | : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi |
| bk.         | : Bakınız                                        |
| BM          | : Birleşmiş Milletler                            |
| b.y.        | : Basımevi yok                                   |
| c.          | : Cilt                                           |
| CHP         | : Cumhuriyet Halk Partisi                        |
| CDTA        | : Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi        |
| DP          | : Demokrat Parti                                 |
| ed.         | : Editör                                         |
| NATO        | : Kuzey Atlantik Savunma Paktı                   |
| s.          | : Sayfa                                          |
| TBMM        | : Türkiye Büyük Millet Meclisi                   |
| TDV İA      | : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi      |
| TTK         | : Türk Tarih Kurumu                              |
| t.y.        | : Basım tarihi yok                               |
| y.          | : Yaklaşık olarak                                |

## ÖNSÖZ

Balkan yarımadası, tarih boyunca sürekli istila hareketlerine maruz kalmış olan tam bir geçiş bölgesidir. Asya ve Avrupa kıtaları arasında geçişi sağlayan bir koridor özelliği ile sayısız topluluğun hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Genel olarak bu coğrafya, dışarıdan gelen gelen unsurların egemenliğinde kalmış ve bu güçler hangi yöne yönelmişse, bu coğrafyanın onlara itici bir kuvvet kazandırdığı gözlenmiştir.

I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'nın "Barut Fıçısı" olarak nitelendirilen Balkan toprakları, II. Dünya Savaşı'nda da büyük önem taşımıştır. Özellikle II Dünya Savaşı, dünya düzeninin yeniden şekillenmesine yol açmış ve sahneye iki büyük rol çıkarmış. ABD ve Sovyet Rusya savaşın en kazançlı devletleri olarak dünya coğrafyasını nüfuz bölgelerine ayırmışlardır. Bu ayırmadan Balkan coğrafyası da nasibini almıştır. Türkiye ve Yunanistan dışındaki Balkan devletleri SSCB'nin peyki haline gelmişler. Yine Yunanistan'da büyük bir iç savaş meydana gelmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda SSCB, Türkiye'ye bir nota vererek Boğazlar konusunda ve doğu illerinde, SSCB lehine, bazı düzenlemeler yapılmasını istemiştir. Bu teklif, doğal olarak reddedilirken, büyük bir tedirginliğe neden olmuştur. Milli Mücadele döneminde büyük bir gelişme gösteren Türk-Sovyet ilişkileri böylece büyük bir darbe almıştır. Bu arada Türkiye'de önemli değişiklikler meydana gelmiş. Yeniden çok partili hayata geçilmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda DP büyük bir zaferle iktidarı devralmıştır. İktidar değişikliğine rağmen dış politakada, temelde, bundan etkilenmemiştir. Zaten genel kaide, "dış politikada devamlılık esastır." Truman Doktrini ile başlayan süreç yani Batı bloku ile yakınlaşma devam etmiştir. İki dönem arasındaki temel fark, DP döneminde bu yakınlaşmanın daha da hız kazanmasıdır. Kore Savaşı'na Türkiye'nin kuvvet göndermesi ve sonrasında NATO'ya dahil olmasıyla, Türkiye ABD için önemli bir müttefik haline gelmiştir. İşte özellikle, ABD Dışişleri Bakanı Dulles tarafından formüle edilen, SSCB'ni bir güvenlik kuşağı ile kuşatma fikri bölgesel paktların doğmasını sağlamıştır.

Bu bölgesel paktlardan birisi olan Balkan Pakti, 1948'de Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılması ile şekillenmeye başlamıştır. Başta SSCB ve peykleri tarafından tehdit edilen Yugoslavya, desteği Batı dünyasında aramış ve bulmuştur. Yugoslavya, Batı savunmasının önemli bir açığını kapatacak stratejik bir öneme sahipti. NATO bünyesine girmeyi reddeden Yugoslavya için en makul yol, Türkiye ve Yunanistan ile bir bölgesel ittifak

oluşturmaktı. Bu ittifaka İtalya'da dahil olabilirdi. Fakat Triyeste gibi önemli bir sorun, Yugoslavya ile İtalya'nın biraraya gelmesini engellemiştir.

Batı dünyasının desteğine ihtiyaç duyan Türkiye ve Yunanistan bu bölgesel güvenlik işbirliğine önyak olmuşlardır. Yapılan görüşmeler sonucunda önce 28 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" , daha sonra 9 Şubat 1954'te Yugoslavya'nın Bled kentinde "İttifak Antlaşması" imzalanmıştır. Böylece yeni bir Balkan ittifakı kurulmuş oldu. Üç devlet ortak düşmanlarına karşı bir birlik oluşturmuşlardır. Yani çıkar ortaklığı bu devletleri müttefik haline getirmiştir. Bu birliktelik hiçbir zaman saldırgan amacı olmayan savunma amaçlı, dünya barışına katkıda bulunmayı hedefleyen bir oluşumdur.

Bu tezin konusu, DP döneminde meydana gelen bu üçlü paktı Türk basınında incelemektir. Özellikle bu girişim 1952-1955 arasında önemli bir yer tutmuştur. Siyasi tarih kaynakları incelendiğinde bu pakt çok yüzeysel ve kısa olarak ele alınmıştır. Yine bu kitapların kaynakları, belki haklı da olarak, genelde yabancı eserlerdir. Kanımca bu eksiklik, devrin günlük gazeteleri veya süreli yayınları ile takviye edilebilir. Bu araştırmada dönemin günlük gazeteleri temel alınmıştır. Çünkü günlük gazeteler dönemin ruhunu yansıtan en önemli araçlardır. Dönemin en önemli gazeteleri *Cumhuriyet*, *Zafer* ve *Ulus* baz alınarak; pakt antlaşmalarının yapıldığı dönemlerde ise, tirajı yüksek, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Vakit* ve *Dünya* gazetelerine de başvurulmuştur.

Bu çalışma, şu bölümlerden oluşmaktadır:

Giriş, Balkan coğrafyasının tanımı ve sınırları çizilmekte ve coğrafyayı oluşturan dönemin devletleri hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Bu devletlerin konumları ve bağımsızlıklarını kazanmaları anlatılmıştır. Daha sonra genel olarak Balkan tarihine yer verilerek genel bir tarihsel süreç hatırlatılmıştır. Bu süreç birinci bölüm sınırlarına yani Balkan Antantı'na kadar getirilmiştir. Son olarak da Balkanların jeopolitik ve stratejik önemi üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, Balkan Antantı'nın oluşumu, hazırlıkları, imzalanması, yankıları ve sonu tarihsel süreç içerisinde işlenmiştir. Son olarak da, dönemin dış politikası ve Atatürk'ün Balkanlara bakışı irdelenmiştir. Bunun yanında Balkan Antantı'nın neden oluşturulduğu ve bu işbirliğinden elde edilen faydalarda yukarıda belirtilen kısımlarda verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise tezin asıl teması yer almaktadır. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı yeni bir işbirliğine götüren süreç özellikle Türk basınında işlenmiştir. Yapılan dostluk ve işbirliği antlaşması ve ittifak antlaşmaları ve basındaki akisler geniş olarak yer tutmaktadır.

Uzun süren bu çalışma süresince karşılaştığım sıkıntıları da birkaç kelime ile ifade etmek, düzelmesi umuduyla, belki yerinde olur. Öncelikle çalışan kişiler açısından lisans üstü eğitim güçlükler içeriyor. Ders döneminde ders programlarının takibi.. Özellikle kütüphane saatleri çok yetersiz ( Haftasonu kapalı, akşam çok erken kapanmakta..). İstanbul’da derli toplu koleksiyonu olan ( nispeten ) ve düzgün hizmet veren sadece Atatürk Kitaplığı var. Yeri gelmişken, tüm çalışanlarına teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Diğer kütüphanelerde ya koleksiyonlar çok noksan ya eleman eksik ya da çalışma saatleri çok yetersiz.

Son olarak, her zaman yanımda olan aileme, yetişmemde emeği geçen hocalarıma ve her türlü anlayışı gösteren hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Ali Karaca Bey’e sonsuz şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

# GİRİŞ

## I. BALKANLAR COĞRAFYASI

### 1. BALKAN COĞRAFYASININ TANIMI VE SINIRLARI

“Güneydoğu Avrupa’nın bütünü kapsayan, Macar, Hırvat, Dalmaçyalı, Sırp, Romen, Bulgar, Karadağlı, Yunan ve Avrupa Türklerinin yaşadığı bu topraklar, tarihin şu ya da bu döneminde, kısa ya da uzun süreli olarak Osmanlı Türklerinin yönetimi altında olduklarından, siyasal bakımdan Avrupa’daki Türkiye olarak tanımlanmışlardır. Coğrafi bakımdan bu halkların yaşadığı bölgeye Balkanlar ya da Balkan yarımadası adı verilir; bu geniş ve kapsayıcı tanımlama biraz gevşek olmakla birlikte tarihi olarak yararlıdır...”<sup>1</sup> William M. Sloane “Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar” adlı eserinde bölgeyi böyle tanımlamaktadır. Bölgenin tanımı ve sınırlarını irdelemeden eserin adı üzerinde bir iki söz söylemek gerekir. Gerçekten Balkanlar coğrafyası bir tarih laboratuvarı gibidir. Tüm dünyayı etkileyen iki dünya savaşının nedenleri içinde bu coğrafyanın büyük payı vardır.

Balkanlar coğrafyası Osmanlı hakimiyeti dışında çok az dönemde sakin ve bütünlük içinde kalabilmiştir. II. Abdülhamid’e göre Balkanlar, bir bahçeydi ve orada tüm unsurlara yer vardı<sup>2</sup>. Osmanlı’nın bakışı bu şekilde olmuştu ve ancak bu bakış açısıyla yüzlerce yıl burada kalabilmiştir. Bunun dışında sürekli işgallere açık bir geçiş bölgesi olmuştur. XIX. yüzyıl başlarından beri kullanılan “Balkan” sözcüğü “sık ormanlarla kaplı sıradağ” anlamına gelir. Balkanlar, Avrupa kıtasının güneyinde bulunan üç büyük yarımadaının en doğuda yer alanı ve bu yarımadada bulunan ülkeleri ifade etmektedir. Avrupa’dan belirgin yüzey şekilleriyle ayrılmadığından, kuzey sınırını kesin çizgilerle tanımlamak güçtür. Bir zamanlar Osmanlı Devleti ile Hristiyanlık dünyasını birbirinden ayıran Tuna nehri ve onun kolu Sava, fiziksel bir sınır kabul edilebilir. Fakat Yugoslavya’nın toprakları 1918’den sonra Tuna’nın ötesine doğru genişlediğinden bu çizgi siyasal ve demografik sınırlarla bağdaşmamaktadır. Bu sebeple yarımadaının sınırları ikili bir tanımla belirlenir. Fiziksel coğrafya açısından Balkanlar’ın sınırları, kuzeyde Tuna’nın aşağı kesimleri ve Sava nehri, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda İon Denizi ve batıda Adriyatik’le çizilir. Bu sınırlar içindeki yüzölçümü yaklaşık 505.000 km<sup>2</sup>’dir. Siyasal coğrafya açısından bakıldığında Balkanlar Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye’nin Avrupa’daki

<sup>1</sup> William M. Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, İstanbul, 1987, s. 9.

<sup>2</sup> *Sultan Abdülhamit, Siyasî Hatıratım*, İstanbul, 1974, s. 136-137.

toprakları, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makedonya ve Yugoslavya ile Romanya'nın tümünü içine alır. Bu durumda yarımada'nın yüzölçümü 788.685 km<sup>2</sup>'dir<sup>3</sup>.

Kuzey sınırı konusunda üzerinde ittifak kurulamaması ile birlikte bir başka sorunda hangi ülkelerin Balkan devleti olup olmadığı mevzuudur. Bazı tarihçiler Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'yı Balkan devleti sayar; Türkiye'yi Yakınoğu, Yunanistan'ı Akdeniz ülkesi sayarak Balkan devletleri sınıfına sokmazlar. Balkanlar üzerinde inceleme yapan birçok Batılı, Türkiye ve Yunanistan'ı araştırmalarına katmamışlardır. Diğer bazı tarihçiler ise Yunanistan'ı Balkanlı sayıp, Yugoslavya ve Romanya'yı birer orta ve doğu Avrupa ülkesi saymışlardır. En uç değeriendirme ise diğer bölgelerle sınırları olmadığından "sadece Arnavutluk ve Bulgaristan Balkan ülkesi sayılmalıdır", görüşünde olanlardır<sup>4</sup>. Fakat bu görüşler coğrafi açıdan doğruluk payı bulunmakla birlikte tarihî gerçekliğe aykırı düşmektedir. Bu türlü ayrımlar dar bir çerçeveye hapsolmak manasına gelir ve tarihsel ve kültürel birlikteliğe ters düşer. Bundan dolayı bu incelemede yukarıda adı geçen devletler bölge coğrafyasından ayrı tutulmamıştır.

## **2. BALKAN COĞRAFYASINI OLUŞTURAN DÖNEMİN DEVLETLERİ**

Bu kısımda Balkan yarımadasını oluşturan devletlerin coğrafi konumları ile bağımsızlıklarını kazanmaları yani birer devlet haline gelmeleri kısaca tarihsel olarak aktarılmıştır. Bu süreç I.Balkan Antantı'nın oluşumuna kadar getirilerek, özet olsa da, bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

### **2.1. ARNAVUTLUK:**

Başkenti Tiran olan Arnavutluk, Balkan yarımadasının batısında yer alıp, kuzey ve doğudan Yugoslavya ile, güneyde ise Yunanistan ile çevrilidir<sup>5</sup>. Dağlık, ıssız doğasını çok iyi yansıtan yerel adı, "Kartallar Ülkesi", anlamına gelen "Shqieri"dir. 28.748 km<sup>2</sup> yüzölçümü ile Avrupa'nın küçük ülkeleri arasında yer alır<sup>6</sup>.

Arnavutluk, tarihinin büyük bölümünü başka ülkelerin hakimiyetinde yaşamıştır. Arnavutluk halkının tarihi diğer Avrupa toplumlarının tarihi kadar eski olmamakla birlikte en az bilinenidir. Bu bölgeye nereden geldikleri konusunda kesin bir bilgi bulunmamasına

<sup>3</sup> *Ana Britannica*, İstanbul, 1994, Balkanlar mad., c. 4, s. 215.

<sup>4</sup> Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara, 1969, s. 1-2.

<sup>5</sup> "Arnavutluk", *Büyük Larousse*, c. 2, İstanbul, 1986, s. 826.

<sup>6</sup> "Arnavutluk", *Temel Britannica*, c. 2, İstanbul, 1992, s. 35.

rağmen, hep burada, Balkan yarımadasının batı kıyısındaki dağlarda yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu olasılıkla tarihin ilk dönemlerinden beri Avrupa'nın güneyinde yaşamış olan İlyrialılar'ın soyundan gelmektedir<sup>7</sup>.

M.Ö. II. Yüzyılda bölge Roma İmparatorluğu hakimiyetine girmiş. Roma İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra Bizans ve ardından Sırp egemenliği altında kalan bölge, XVI.yüzyıl sonlarında Balkanlar'ın büyük bölümüyle birlikte Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Zaman zaman bazı isyanlar görülmesine karşın, bölgedeki Osmanlı yönetimi yaklaşık 500 yıl sürdü. Arnavutluk bağımsızlığını ancak 1912'de elde edebildi. Kurulan yeni devlet büyük Avrupa devletlerinin baskısına karşı koyabilecek güçten yoksun olduğu için, Arnavutların yaşadığı geniş bir bölge Sırbistan'a bırakıldı.

Arnavutluk I.Dünya Savaşı sırasında, başta İtalya olmak üzere savaşı çeşitli devletlere ait birliklerin saldırısına uğradı. Daha sonra bu kuvvetlerin çekilmesine rağmen, İtalya'nın ülke üzerindeki nüfuzu sürdü. Savaşı izleyen dönemde çeşitli hükümetlerde görev alan Ahmed Bey Zogo 1922'de cumhurbaşkanlığına seçildikten sonra 1928'de I.Zogo adıyla krallığına ilan etti. Ama etkisini kırmaya çalıştığı İtalya'nın Nisan 1939'daki işgali üzerine ülkesinden kaçmak zorunda kaldı<sup>8</sup>.

## 2.2. BULGARİSTAN:

Balkan yarımadasının doğusunda yer alan Bulgaristan, Yunanistan'dan biraz daha küçük bir ülkedir ( 110.994 km<sup>2</sup> ). Doğuda Karadeniz, batıda Yugoslavya, kuzeyde Romanya, güneyde Türkiye ve Yunanistan ile çevrilidir. Başkenti Sofya şehridir.

Üç yüz yılı aşkın bir süre Roma İmparatorluğu'nun yönetimi altında kalan bölgeye VI. yüzyılda Slavlar, VII.yüzyılda da Bulgarlar geldi. Bulgarlar daha sonra Slavların arasında eriyerek onların dilini benimsemişlerdir. Ama daha sonra her iki grup da Bulgar adıyla anılmaya başladı. 865'te Çar I.Boris vaftiz olunca, ülkede Ortodoksluk benimsendi. I.Simeon'un hükümdarlığı sırasında, Makedonya ve Sırbistan'ı da denetimi altına alan büyük bir Slav imparatorluğuna dönüştü. Ama onun ölümünden sonra gücünü yitirerek 1018'de Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetine girdi. 1185'te Bizans'a karşı başlatılan ayaklanma başarılı oldu ve Bulgarlar yeniden bağımsız oldular. Ülke 1396'da Osmanlı Devleti'ne geçti ve 500 yıl Osmanlı egemenliğinde kaldı.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Bulgaristan'da milliyetçi hareketler güçlenmeye başladı. Bölgeyi denetim altına almak isteyen Rusya bu hareketlerin baş destekçisiydi. 1876'da

<sup>7</sup> A.g.m., *Temel Britannica*, c.2, İstanbul, 1992, s. 36.

<sup>8</sup> "Arnavutluk", *Britannica Compton's*, c. 2, İstanbul, 1991, s. 193.

Osmanlı yönetimine karşı başlayan ayaklanma bastırıldı. Bu olayın ardından önce Sırbistan, 1877’de de Rusya Osmanlı Devleti’ne savaş açtı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı olarak bilinen bu savaş Osmanlıların yenilgisi ile sonuçlandı. Fakat büyük devletler Rusya’nın bölgedeki gücünün artmasından endişelendiklerinden, Berlin Kongresi ile Rusların ele geçirdiği topraklar yeniden düzenlendi. Aynı kongrede alınan bir kararla Bulgaristan topraklarının bir bölümünde özerk Bugaristan Prensliği oluşturuldu ve başına Rus çarının yeğeni Aleksandır getirildi. Fakat 1877’de bir darbe ile tahttan uzaklaştırılıp, yerine Saksonya-Coburg-Gothalı Ferdinand getirilmiştir. Bulgaristan 1908’de Osmanlı Devleti’nden bağımsızlığını ilan etti ve Ferdinand bağımsız Bulgaristan’ın ilk kralı olmuştur<sup>9</sup>. Makedonya üzerinden Ege Denizi’ne bir çıkış bulmak isteyen Bulgaristan, bu isteğini gerçekleştirebilmek için 1911’de Osmanlı Devleti’ne karşı oluşturulan “Balkan İttifakı”na katıldı. 1912’de başlayan I.Balkan Savaşı Osmanlıların yenilgisiyle sonuçlandı. Bulgaristan savaşın sonunda imzalanan Londra Antlaşması’yla (1913) geniş topraklar kazandı. Ama II.Balkan Savaşı’nda yenilgiye uğrayarak Makedonya üzerindeki haklarını yitirdi ve Makedonya’nın yalnızca doğu kısmını elinde tutabildi. Bulgaristan yönetimi I.Dünya Savaşı’nda Almanya’nın yanında savaşa girdi. Lakin Almanya ve müttefikleri savaştan yenik çıkınca Ferdinand tahttan indirildi. Bulgaristan topraklarının bir bölümü Romanya ve Yunanistan’a bırakıldı. Ferdinand’ın oğlu III.Boris’in hükümdarlığı sırasında siyasi partiler arasında büyük bir çekişme başladı. III.Boris 1934’te anayasayı askıya aldı ve siyasi partileri kapattı. II.Dünya Savaşı sırasında babası gibi Almanya’yı destekledi<sup>10</sup>.

### 2.3. ROMANYA:

Başkenti Bükreş olan Romanya, Avrupa’nın güneydoğusundadır. Romanya’nın komşuları güneyde Bulgaristan, batıda Yugoslavya ve Macaristan, kuzeyde ve doğuda Ukrayna ve Moldova’dır. Yine güneydoğuda Karadeniz’e 190 km’lik bir kıyısı vardır. Karpat dağları kuzeybatı sınırından girer ve ülkenin merkezinde geniş bir yay çizerek Tuna nehrine ulaşır. Karpatlar’ın kuzey ve batı yamaçları ile çevrelenen bölgeye “Transilvanya” denilir.

Romenler MÖ II.yüzyılda Transilvanya’da bir imparatorluk kurmuş olan Daçyalıların soyundan geldiklerini öne sürerler. Romalılar Daçya’yı MÖ 107’de ele geçirdiler ve MS 273 te geri çekilene kadar ellerinde tuttular. Romalıların bölge halkının dili üzerinde büyük etkileri olmuştur. Bölgede hâlâ Roma kalıntılarına rastlanır. Bölge daha sonra Got, Hun ve

<sup>9</sup> Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasî Tarihi ( 1789-1914 )*, Ankara, 1997, s. 625-627.

<sup>10</sup> “Bulgaristan”, *Britannica Compton’s*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 290-291.

Bulgar kavimlerinin işgaline maruz kalır. Sonraki yaklaşık bin yıllık döneme ilişkin bilgi oldukça sınırlıdır. Hristiyanlığın bu dönemde Romenler arasında yayıldığı sanılmaktadır.

XI. Yüzyılda Macarlar, XIII.yüzyılda Karpatlar'ı aşarak gelen Ulahlar olarak adlandırılan göçebe halklar, Moldova ( Boğdan ) ve Eflâk adıyla iki devlet kurdular. XVI. yüzyılda ise her iki bölge de Eflâk ve Boğdan eyaletleri adıyla Osmanlı yönetimine geçmiştir. Daha sonra Rusya'nın etkisine girmeye başlayan bölge, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ayaklanmalara ve Rus işgaline sahne oldu<sup>11</sup>.

Kırım Savaşı ( 1853-56 ) sırasında önce Rusya, daha sonra Avusturya ordularınca işgal edildi. Ardından imzalanan Paris Antlaşması'yla ( 1856 ) özerk prensliklere dönüştürüldü. 1859'da Romanya adıyla birleşme kararı alan prensliklerin başına 1866'da, bir Alman prensi olan I.Carol seçildi. 1878'de Berlin Antlaşması ile Romanya tam bağımsızlığa kavuştu.I.Carol 1881'de taç giyerek kral oldu<sup>12</sup>.

Özellikle Transilvanya bölgesinde birçok Romen yaşamaktaydı. I.Dünya Savaşı başlayınca İngiltere, Fransa ve müttefikleri, kendilerine katılması durumunda Transilvanya'yı Romanya'ya vereceklerine söz verdiler. 1916'da İtilaf devletlerine katılan Romanya, yenilgiye uğrayarak Almanlarca işgal edildi. 1918'de İttifak devletleri mağlup edilince Romanya Transilvanya'yı, Avusturya'nın eyaleti olan Bukovina'yı ( Moldovya'nın kuzeyi ) ve Besarabya'yı ele geçirmiştir. Böylece ülke yüzölçümü iki misline çıkmış fakat bu kez de nüfusunun dörtte birini Macar, Alman, Bulgar ve Ukraynalılar oluşturmuştur<sup>13</sup>.

## 2.4. YUGOSLAVYA:

Kuzeybatıda dağlık bir bölge olan Slovenya Cumhuriyeti, İtalya ve Avusturya'dan Alp dağlarıyla ayrılır. Slovenya'nın güneyinde, kıyıdaki sarp dağlardan Pannonia Havzası'ndaki Macaristan sınırına kadar uzanan Hırvatistan Cumhuriyeti bulunur. Hırvatistan'ın güney sınırı boyunca, Belgrad'ta büyük Tuna nehri ile birleşen Sava nehri akar. Belgrad, Sırbistan Cumhuriyeti'nin ve aynı zamanda ülkenin başkentidir. Sırbistan'ın kuzeyinde, Yugoslavya'nın kuzeydoğu köşesindeki ovaları kaplayan özerk Vojvodina bölgesi vardır. Ülkenin en büyük cumhuriyeti olan Sırbistan doğuda Romanya ve Bulgaristan sınırına kadar uzanır. Sırbistan ve Hırvatistan arasında, dağlık bir bölge olan Bosna-Hersek Cumhuriyeti yer almaktadır. Bosna-Hersek'in güneyinde, Karadağ Cumhuriyeti'nin sarp kayalık dağları ülkenin güneybatı ucunda kıyıya kadar uzanır. Karadağ'ın doğusunda,

<sup>11</sup> "Romanya", *Temel Britannica*, c. 14, İstanbul, 1993, s. 277-278.

<sup>12</sup> Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 260-265, 527.

<sup>13</sup> *A.g.m.*, *Temel Britannica*, c. 14, İstanbul, 1993, s. 278.

Sırbistan'daki Kosova özerk bölgesi, Sırbistan'ın güneyinde de Makedonya yer alır.Yugoslavya'nın güneybatıda Arnavutluk ile komşudur<sup>14</sup>.

I.Dünya Savaşı sonrası kurulan devletlerden birisi de Yugoslavya'dır. 1918'den önceki tarihini ise bu devleti oluşturan Sırlar, Hırvatlar, Boşnaklar, Slovenler, Karadağlılar ve Makedonyalıların tarihi oluşturur. IX.Yüzyılda Hırvatlar bağımsız bir krallık kurmuşlardır. Daha sonra bağımsızlıklarını yitirerek Macar hakimiyetine girmişlerdir. XIV.Yüzyılın başlarında Sırlar Stefan Dušan ( 1308-55 ) önderliğinde bugünkü Yunanistan ve Makedonya topraklarını da ele geçirerek büyük bir Sırp krallığı oluşturmuşlardır. Fakat 1389'da I.Kosova Savaşı sonucunda bölge Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Bu hakimiyet yaklaşık dört buçuk asır devam etmiştir. Ulusal bilincin uyanışı sonucunda Sırlar sık sık Osmanlılara karşı ayaklandılar. Bu ayaklanmalar Ruslar tarafından desteklenmiş ve Panislavizm düşüncesini gerçekleştirmede önemli bir yer tutmuştur. XIX.Yüzyılda Sırlar belli bir özerklik elde etmişlerdir<sup>15</sup>. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Berlin Kongresi'nde ( 1878 ) Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlığı kabul edildi. Bosna-Hersek ise geçici olarak Avusturya idaresine bırakılmıştır<sup>16</sup>. Sırbistan'ın Karadağ, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'i içine alan "Büyük Sırbistan"ı kurma hayallerinden endişe eden Avusturya, 1908'de Bosna-Hersek'i ilhak etmiştir<sup>17</sup>.

Balkan Savaşları sonucunda Sırlar ve Karadağlılar sınırlarını daha da genişletmişlerdir. Fakat Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Slav bölgelerinde Slavlara kısıtlama yapmaktaydı. Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliaht prensi Ferdinand bir Sırp milliyetçisi tarafından Saraybosna'da öldürüldü. Bu olay I.Dünya Savaşı'nın kıvılcımı olmuştur. Savaş sırasında Sırp orduları, Avusturya ve Bulgar ordularınca yenilgiye uğratılmış. Fakat neticede Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun savaştan yenilgi ile çıkmasıyla, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulmuştur. Yeni krallığın gerçek gücü Sırp ordusuna dayanmaktaydı. Çok geçmeden Hırvatlar ve diğer Slav grupları hükümete karşı hoşnutsuzluk duymaya başladılar. Kral I.Aleksandır 1929'da diktatörlük kurarak, ülkenin adını "Yugoslavya" olarak değiştirmiştir<sup>18</sup>. Yugoslavya kelime anlamı olarak "Güney Slavları" anlamına gelmektedir.

---

<sup>14</sup> "Yugoslavya", *Temel Britannica*, c. 19, İstanbul, 1993, s. 195-196.

<sup>15</sup> *A.g.m., Temel Britannica*, c. 19, İstanbul, 1993, s. 198.

<sup>16</sup> Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 526.

<sup>17</sup> Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 537-540.

<sup>18</sup> *A.g.m., Temel Britannica*, c. 19, İstanbul, 1993, s. 198-199.

## 2.5. YUNANİSTAN:

Başkenti Atina olan Yunanistan, Balkan yarımadasının güneydoğusunda yer alır. Aynı zamanda Türkiye'nin batı komşusu olan Yunanistan kuzeyde Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, kuzeydoğuda ve doğuda Ege Denizi ile Türkiye, batıda İon Denizi ve güneyde Akdeniz ile çevrilidir. İon Denizi'nde ve Ege Denizi'nde yaklaşık 1400 adası vardır. Bu adaların en büyüğü Girit'tir<sup>19</sup>.

Çok eski tarihlere dayanan Yunanistan, tam manasıyla bir geçiş noktası olmuş. Bundan dolayı sık sık istila ve işgal hareketlerine maruz kalmıştır. M.Ö. 2000 yıllarında kuzeyden gelen kavimler bölgeyi işgal etmiştir. Bunları Akhalar, İyonlar ve Aioller takip etmişlerdir. M.Ö. II.Yüzyılda Roma İmparatorluğu önce Makedonya'ya, sonra tüm Yunanistan'a hakim olmuştur. Bölge bir Roma eyaleti haline getirilerek Romalı valilerce yönetilmiştir. Yunan kentleri birleşerek zaman zaman Roma egemenliğine isyan etmişlerdir. Bu problemlerden dolayı Roma İmparatoru Augustus Caesar, Tesalya'yı Makedonya ile birleştirip, geri kalan Yunan topraklarını "Akhai" adlı bir eyalet olarak doğrudan Roma Senatosu'na bağlamıştır.

Roma İmparatorluğu'nun 395'te kesin olarak ikiye ayrılmasıyla Yunan toprakları Doğu Roma İmparatorluğu'nun ( Bizans ) yönetimine kaldı. Daha sonraki yıllarda Yunan toprakları çok sayıda, irili ufaklı eyaletlere ayrılmış. Bunlar arasında en önemli olanı ise Atina Düklüğü idi. XIV.Yüzyılın sonlarında başlayan Osmanlı fetihleri XV.yüzyılın ilk yarısında bütün Yunan topraklarını içine almıştır. Yunanlıların Osmanlı egemenliğini pek bir direniş göstermeden benimsemesinin temelinde bazı etkenler vardı. Bunların başında Frankların baskıcı ve keyfi yönetimine duyulan güçlü tepki, Osmanlıların Rum Ortodoks Kilisesi'ne tanıdığı ayrıcalıklı konum, Hristiyan uyruklular için ticaret serbestliği ve Yunanca eğitim izni geliyordu. "Millet Sistemi" çerçevesinde Yunanlılara da kilisenin denetiminde, iç güvenlik, yargı ve yerel işler gibi alanlarda geniş bir özgürlük tanınmıştı<sup>20</sup>.

XVIII.Yüzyılın sonlarına doğru Fransız Devrimi'nin etkisiyle Avrupa'da başlayan çatışmalar Balkanlar'a da sirayet etmiştir. Yunanlılar arasında güçlü bir milliyetçi hareket başlamış. Avrupa'daki liberal çevrelerin Yunan bağımsızlığına gösterdiği sempati ve güçlü bir Yunan orta sınıfının ortaya çıkışı milliyetçi harekete geniş bir dayanak olurken, Osmanlı merkezi yönetiminin giderek zayıflaması Yunan siyasal çevrelerine belirli bir hareket serbestliği sağladı. Rusya'nın daha çok geleneksel din bağlarını kullanarak, öteden beri yürüttüğü propagandalar özellikle yoksulluk ve topraksızlığın ciddi boyutlara ulaştığı Mora

<sup>19</sup> "Yunanistan", *Temel Britannica*, c. 19, İstanbul, 1993, s. 206.

<sup>20</sup> "Yunanistan", *Ana Britannica*, c. 22, İstanbul, 1990, s. 482-485.

da geniş destek bulmuştur. 1821’de Mora’da başlayan isyan diğer bölgelere de yayıldı. Yaklaşık 10 yıl boyunca süren ayaklanmalar 1827’de Osmanlıların müdahalesi ile geçici bir süre ile denetim altına alındı. Fakat Yunan kuvvetleri, İngiliz ve Fransızların desteğiyle yeniden harekete geçtiler<sup>21</sup>. Sonunda Osmanlı Devleti, Rusya’nın baskısıyla 1829’da imzalanan Edirne Antlaşması uyarınca Yunanistan’ın bağımsızlığını tanıdı<sup>22</sup>. Yunanistan’da önce geçici bir hükümet kuruldu. 1832’de Londra’da yapılan anlaşma sonunda Bavyera Prensi Otto, I.Othon adıyla Yunan tahtına geçti<sup>23</sup>.

Kurulan Yunan devleti Mora Yarımadası’ndan ibaret küçük bir ülkeydi. Epir, Makedonya, Teselya ve Batı Trakya ile adalar ülke sınırları dışındaydı. İngilizler 1815’ten beri ellerinde bulunan Yedi Ada’yı 1864’te Yunanistan’a verdiler<sup>24</sup>. Yunanistan 1881’de Osmanlı Devleti’nin zor durumundan yararlanarak Teselya ve Epir’in bir bölümünü topraklarına kattı<sup>25</sup>. Balkan Savaşları sonucunda Batı Trakya’nın bir bölümü, Girit, Ege Denizi’ndeki adaların büyük çoğunluğu ile Makedonya’nın güney kesimini ele geçirdiler<sup>26</sup>.

I.Dünya Savaşı başlayınca, “Megalo İdea”yı gerçekleştirmeyi planlayan başbakan Venizelos, İtilaf devletlerinin yanında yer almak istemiş. Bu durum Kral I.Konstantinos’la anlaşmazlığa düşmesine yol açtı. 1917’de kral tahttan çekilmeye zorlandı. 1918’de Venizelos Yunan birliklerini Makedonya cephesinde savaşılmaya yolladı. Böylece Yunanistan savaşa girmiş oldu. Ardından Paris Barış Konferansı’nda Yunanistan’a önemli kazançlar sağlandı. Fakat bu başarısı Venizelos’un 1920’deki seçimlerde yenilmesini engelleyemedi. Yunan ordusu Anadolu’daki direnişi kıramayınca mağlup olarak geri çekilmek zorunda kaldılar. 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Yunanistan ve Türkiye arasındaki savaş resmen sona ermiştir. Yunan Ulusal Meclis’i mart 1924’te monarşiye son vererek cumhuriyet rejimini ilan etmiştir<sup>27</sup>.

### 3. BÖLGENİN KISA TARİHÇESİ

Balkan yarımadası çok eski tarihlerde yerleşime açılmış ve günümüze kadar çok çeşitli uygarlıkların beşiği olmuştur. Balkanlar’ın en eski sakinleri İlliryalılar olup, Arnavutların bu soydan geldikleri sanılmaktadır. Büyük İskender’in ( MÖ 356-323 ) yönetimi

<sup>21</sup> Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 168-184.

<sup>22</sup> Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1994, c.V, s. 121-122.

<sup>23</sup> Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 186.

<sup>24</sup> Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 277-279.

<sup>25</sup> Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1995, c.VIII, s. 113-114.

<sup>26</sup> Yunanistan, kurulduğu günden itibaren topraklarını 6 kez büyötmüştür. Konuyla ilgili olarak bk. Necdet Belen, *Ege Denizi ve Ege Adaları*, İstanbul, 1995, s. 198 ve s. 151 ( Genişleme ile ilgili haritalar ).

<sup>27</sup> *A.g.m., Ana Britannica*, c. 22, İstanbul, 1990, s. 486.

sırasında Makedonya büyük bir imparatorluğa dönüştü. Makedonya'nın çöküşünden sonra bölgeye saldırılar düzenleyen Romalılar MÖ 229'da yarımadaı işgal ettiler<sup>28</sup>. İmparator I.Theodosius'un ( 346-395 ) ölümünden önce ülke topraklarını iki oğlu arasında pay etmesi üzerine bu bölge de ikiye bölünmüş<sup>29</sup> ve kuzeybatı kısmı, yani bugün Hırvatistan ve Slovenya diye bilinen kesimler Batı Roma, diğer kısmı ise Doğu Roma İmparatorluğu ( Bizans ) hakimiyetinde kalmıştır. 1054 yılında siyasî ayrılığın, dinî ayrılık şekline dönüştüğünü; doğu Ortodoksluğun batıda ise Katolikliğin egemen olduğu görülmektedir. Bundan sonra mezhep mücadeleleri bu coğrafya üzerinde de tarih boyunca devam etmiştir.

Kavimler Göçü ile birlikte bölge birbiri ardınca istilâ hareketlerine sahne olmuştur. Hunlar 380 yılından itibaren Avrupa'da ve Balkanlar'da görülmektedir. Hunların büyük bir bölümü bugünkü Macaristan ve Balkanlar'ın kuzeyine yerleşmişlerdir. Çeşitli lehçeler konuşan Slavlar ise V. ve VI. yüzyıllarda birçok gruplar halinde kuzeyden gelmişler ve yavaş yavaş bugünkü Yunanistan'ın kuzey kesimleri dahil Balkanlar'ın büyük bir kısmına hakim olmuşlardır. VII.Yüzyılda Bulgarlar gelerek büyük bir devlet kurdularsa da, sonunda Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğine girdiler. Bizanslılar yaklaşık 900'lerden 1204 tarihine kadar Balkanlara hakim olmuşlardır. IV.Haçlı Seferi sırasında Latinler İstanbul'u işgal ve yağma ederek Bizans hakimiyetine son vermişlerdir. 1261'de Bizanslılar tekrar İstanbul'u ele geçirerek Bizans'ı yeniden canlandırsalar da, Balkanlar bölgesinde eski güçlü konumlarını bir daha sağlayamamışlardır<sup>30</sup>.

Osmanlılar, ilk defa 1354'te Bizans'a yardım amacıyla Gelibolu'ya geçerek Balkanlar'daki fetih hareketlerine başlamışlardır. 1389'daki I.Kosova Savaşı sonunda Sırbistan ve çevresi Osmanlı egemenliğine girmiş. II.Kosova Savaşı ( 1448 ) sonrası Balkanlar'da yaşayan unsurlar Osmanlıların gücünü kabul etmek durumunda kalmışlardır. Bulgaristan, Sırbistan, Arnavutluk ve bugünkü Romanya toprakları ile Yugoslavya'nın orta kesimi yaklaşık 500 yıl boyunca Osmanlıların idaresinde kaldı<sup>31</sup>. Balkan yarımadasının Osmanlı hakimiyetine çabucak girmesi ve uzun yıllar kalıcı olmasının siyasî, sosyal ve kültürel sebepleri vardır. Zira Osmanlı idaresi Bizans ve Haçlıların getirdiği feodal toprak rejimini ortadan kaldırarak araziyi mirî esaslar dahilinde işletmiştir<sup>32</sup>. Bu da köylüleri oldukça rahatlatmıştır. Osmanlılar gayri müslimlerin iç hukuklarına müdahale etmemişler ve vergi vermek şartıyla son derece serbest yaşamalarına izin vermişlerdir.

<sup>28</sup> "Balkanlar", *Britannica Compton 's*, c. 3, İstanbul, 1991, s. 163.

<sup>29</sup> Bülent İplikçioğlu, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları II*, İstanbul, t.y., s.94.

<sup>30</sup> Kemal H. Karpat, "Balkanlar", *TDV İA*, c. 5, İstanbul, 1992, s. 28.

<sup>31</sup> bk. EK:1-Balkanlar'da Osmanlı Egemenliği.

<sup>32</sup> Kemal H. Karpat, *a.g.m.*, s. 29.

Fransız İhtilâli ( 1789 ) sonucunda her ulusun kendi kendini yönetmesi, başka bir ulusun yönetimi altında olmaması düşünceleri Balkanlı milletleri de etkilemiş. Büyük devletlerin desteğiyle XIX.yüzyılda isyanların ardarda geliştiği görülmüştür. 1804'te Sırbistan'da başlayan isyanı, Yunanistan ve başka yerlerdeki ayaklanmalar izledi. Osmanlılar bu dönemde ortaya çıkan isyanları bazı imtiyazlar vererek bastırdı. Fakat 1829'da Yunanistan'ın bağımsız olmasını engelleyememiştir. İstanbul'u ve Karadeniz'in çıkışını denetimi altına almak isteyen Rusya, Balkanlar'daki bağımsızlık hareketleri destekliyor ve bütün Slav unsurlarının Rusya koruması altında birleşmesini öngören "Panslavizm" hareketini yaygınlaştırmaya çalışıyordu. İngiltere ise, Berlin Antlaşması ( 1878 ) sonrasına kadar, Rusların Akdeniz'e inmesinden çekiniyor ve bu nedenle Rusya'ya karşı Osmanlı'yı destekliyordu. Almanlar siyasî birliklerini yeni oluşturmuşlar, "Drang nach Osten" ( Doğu'ya yöneliş ) düşleri içindeyken, Avusturyalılar ve İtalyanlar Balkanlar'daki nüfuzlarını artırma düşüncesindeydiler. Sonuç olarak, Avrupa'daki bütün büyük devletler Balkanlar'daki olaylarla yakından ilgileniyorlardı<sup>33</sup>.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu toplanan Berlin Kongresi ( 1878 ) sonunda yapılan antlaşma ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız oldular.Buna rağmen Osmanlı Devleti bölgedeki en büyük güç olmayı sürdürdü<sup>34</sup>. XX.Yüzyılda Balkanlar uluslararası bir çatışma alanı haline geldi. "Hasta adam" olarak nitelendirilen Osmnalı Devleti, 1908'de II.Meşrutiyet'i ilan ederken, Avusturya-Macaristan daha önce işgal ettiği Bosna-Hersek'i ilhâk ederken, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı ve Girit'in Yunan topraklarına katılımı ile karşı karşıya kaldı<sup>35</sup>.

1911'de Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki kalan topraklarını ele geçirmek için "Balkan ittifakı"nı kurmuşlardır. Bu faaliyetler sonucu Balkanlar'da savaş kaçınılmaz olmuştur. I.Balkan Savaşı, Osmanlı için büyük bir yenilgi ile sonuçlanmış. 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile Midye-Enez hattının batısı savaşın galiplerine bırakılmıştır. Fakat bu sefer Balkan devletleri kazanımlarını paylaşamayınca II.Balkan Savaşı çıkmıştır. Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın çok cepheli savaşından istifade ederek tarihî değeri olan Edirne ve çevresini tekrar geri almayı başarmış. II.Balkan Savaşı neticesinde Balkan devletleri ile yapılan antlaşmalar sonucu büyük ölçüde bugün Türkiye'nin batı sınırı ortaya çıkmıştır<sup>36</sup>.

<sup>33</sup> A.g.m.,*Britannica Compton's*,c. 3,İstanbul,1991,s. 163.

<sup>34</sup> Fahir Armaoğlu,*a.g.e.*,s. 526-527.

<sup>35</sup> Fahir Armaoğlu,*a.g.e.*,s. 611.

<sup>36</sup> Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw,*Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*,İkinci Cilt,İstanbul,1983, s. 352,354-359.

Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahtı prens Franz Ferdinand'ın, Saraybosna ziyareti sırasında bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi I.Dünya Savaşı'nın fitilini ateşlemiştir. Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş ilan ederken, Rusya Sırbistan'ın yanında savaşa girmiştir. Osmanlı Devleti ve Bulgaristan, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın oluşturduğu "İttafak devletleri"ne katılmışlar. Karadağ, Yunanistan ve Romanya ise İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Japonya ve ABD'nin oluşturduğu "İtilaf devletleri"ni desteklemişlerdir.

I.Dünya Savaşı sonuçları itibarı ile kazananları olsa da dünya için büyük bir yıkım olmuştur. Savaşın ardından, sonradan Yugoslavya adını alacak Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kuruldu. Bulgaristan topraklarının bir bölümünü kaybederken, Romanya topraklarını yaklaşık iki katına çıkardı. Savaş sırasında Çarlık Rusya'sı yıkılırken yerine Bolşevik idare kurulmuştur. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ikiye ayrılmış. Diğer yandan Mondros Ateşkes Antlaşması ( 30 Ekim 1918 ) ile Osmanlı Devleti fiilen son bulmuştur<sup>37</sup>. Sonraki yıllarda, I.Dünya Savaşı sonucunda oluşan statükoyu korumak amacıyla çeşitli ittifaklar kurulmuştur. 1920'de Çekoslovakya ile Balkan devletlerinden Romanya ve Yugoslavya arasında "Küçük Antant" kurulmuştur. Orta ve Doğu Avrupa'yı güvenlik altına almak ve sınırların korunması amaçlanmıştır<sup>38</sup>. Diğer yandan, Yunanistan özellikle İngilizlerin desteği ile "Megalo İdea"yı gerçekleştirmek için Anadolu topraklarını işgale girişmişse de, Millî Mücadele sonucunda yenilmekten ve geri çekilmekten kurtulamamıştır. 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması ile, Misak-ı Millî büyük ölçüde gerçekleştirilirken, yeni Türk devleti dünya devletleri tarafından tanınmıştır.

#### 4. BÖLGENİN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Dünya'nın en problemlili yerlerinden biri olan Balkan yarımadası, Avrupa kıtasının beş büyük yarımadasından biri, Orta Avrupa'ya ve Akdeniz'e uzanan jeostratejik konumu ile tarihin her döneminde ilgi çekici olmuştur. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve batı için bir "Şark Sorunu" haline gelmesi ve özellikle bu bölgeye hakim olmayı amaçlayan büyük güçlerce, yerel unsurları da kullanarak, geçen yüzyılda Balkanlar "Avrupa'nın Barut Fıçısı" deyiimi ile anılır olmuştur<sup>39</sup>. Dünya tarihinin en büyük ilk trajedisi yani Birinci Dünya Savaşı ile bu barut fıçısının fitili yine buradan ateşlenmiştir.

<sup>37</sup> A.g.m., *Britannica Compton's*, c .3, İstanbul, 1991, s. 164.

<sup>38</sup> Sina Akşin-Melek Fırat, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul, 1993, s. 120-121.

<sup>39</sup> İhsan Gürkan, "Jeopolitik ve stratejik yönleriyle Balkanlar ve Türkiye", *Balkanlar*, İstanbul, 1993, s. 259.

Balkanlar coğrafyası Balkan ulusları arasındaki iletişimi engellediği gibi istilacı topluluklara karşı birlikte mücadeleyi de mümkün kılmamıştır. Fakat bölge ulusları arasındaki kaynaşmayı önleyen Balkan dağları, tarih boyunca sayısız istilayı önleyememiştir. Çünkü bu dağlar özellikle doğu-batı arasındaki ulaşımı çok fazla önler nitelikte değildir<sup>40</sup>. Zaten bu bölgeden geçen ticaret yolları da bu rotalar yönünde gelişmiştir. Balkan coğrafyasına hakim olan güçler hem batıyı hem de doğuyu tehdit eder bir konumda olmuştur. İşte bu değerli konum XIX. ve XX. yüzyıllar boyunca büyük devletlerin Balkan coğrafyası üzerindeki hakimiyet mücadelesini daha net anlaşılır bir hale getirmektedir.

Balkanlar'da, birbirine muhalif, hatta düşman, toplumlar meydana getirmesi, siyaset bilimcilerin, herhangi bir ülkenin kontrolünü ele geçirme ya da nüfuz altına almak amacıyla birbirine düşman parçalara bölmeyi hedef tutan, Romalıların “böl ve yönet” ( *divide et impera* ) deymi ile ifadelendirdikleri, politik stratejilere, XX. yüzyılın başlarından beri “Balkanlaştırma” adını vermelerine yol açmıştır. Bu açıdan, gerek Balkanlar siyasi coğrafyasının bugünkü karmaşık durumunu yansıtan jeopolitik bölünmeler, gerekse bunlara paralel ulusal nitelikler ve demografik özelliklerin çeşitliliği, Balkanlar'ın tarih boyunca sayısız istilalara uğramasının neticesidir. Bunun yanında dış müdahaleler ve iç dinamikler sonucu oluşturulan sınırlar sonucu Balkan devletleri arasında ikili ya da çok yanlı, toprak, sınır ve azınlık sorunları vardır. Örnek olarak Moldova ile Romanya arasında Besarabya sorunu; Romanya ile Macaristan arasında Transilvanya'daki Macar azınlığı sorunu; Romanya ile Bulgaristan arasında Dobruca sorunu; Bulgaristan ile Yugoslavya arasında Makedonya sorunu; Yugoslavya ile Arnavutluk arasında Kosova sorunu; Arnavutluk ile Yunanistan arasında Kuzey Epir sorunu; Türkiye ile Yunanistan arasında Batı Trakya ve Ege sorunları sayılabilir<sup>41</sup>. Kendi aralarında bir birliğe ve ortak anlayışa varamayan Balkan devletleri şu ya da bu büyük devletin peşinde iki dünya savaşına sürüklenmişler ve her savaştan daha da parçalanmış ve yıpranmış bir şekilde çıkmışlardır<sup>42</sup>.

Balkanlar Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirlerine en fazla yaklaştıkları bir kavşak noktası olmakla günümüzde de öneminden bir şey yitirmemekte yine dünyanın en fazla takip ettiği bir bölgedir. Gerek boğazlar ve Süveyş Kanalı gerekse Ortadoğu'ya yakınlığı ve doğu-batı kültürleri arasında köprü niteliği, tüm büyük güçlerin hesaplarında her zaman gözardı edemeyecekleri hakikatlerdir.

---

<sup>40</sup> Oral Sander, *a.g.e.*, s. 2-3.

<sup>41</sup> İhsan Gürkan, *a.g.m.*, s. 262-263.

<sup>42</sup> Oral Sander, *a.g.e.*, s. 4-5.

## ÖZET

28 Şubat 1953'te imzalanan Ankara Antlaşması veya Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ve 9 Ağustos 1954'te Yugoslavya'nın Bled şehrinde imzalanan Bled Antlaşması veya İttifak Antlaşması ile Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya bir Balkan Paktı oluşturmuşlardır. İşte bu paktın Türk basınında değerlendirilmesi bu tezin konusunu teşkil etmektedir.

Atatürk döneminde imzalanan Balkan Antantı bu girişime kaynaklık etmiş. Özellikle bu girişim, kanlı mücadeleler sonucu hazin geçmişi bir kenara bırakarak, büyük önderler Mustafa Kemal Atatürk ile Venizelos'un büyük katkılarıyla Türk-Yunan dostluğu tesis etmiş ve bu gelişmeler Balkan Antantı'nın oluşumunda temeli oluşturmuştur. Zaten Türk ve Yunan hükümetlerinin gayretleri sonucunda Balkan ulusları kendi insiyatifleri ile ilgili ilk kez önemli bir adım atmışlardır. Fakat gelişen olaylar II.Dünya Savaşı'na neden olmuş.Bundan da en çok Balkan ulusları etkilenmişlerdir. II.Dünya Savaşı sonucunda oluşan yeni dünya düzeni iki kutuplu bir dengeyi oluşturmuştur. Bunun sonucunda Balkanlar'da doğu-batı arasında ikiye ayrılmıştır. Sonuç olarak batı dünyasına yönelen Türkiye ve Yunanistan ve doğu blokunda ayrılan Yugoslavya yeni bir işbirliği içine girmişlerdir. Böylece bu girişimle bölgesel bir pakt kurmalarına rağmen Batı dünyasının desteğini elde etmeyi başarmışlardır. İşte kurulan bu yeni işbirliğine “İkinci Balkan Antantı” adı verilmektedir.

Bu pakt, Sovyet blokuna karşı kendini koruma amacına hizmet etmiştir. SSCB'nden gelen yoğun baskıları önleyici bir özellik göstermiştir. Aynı zamanda, özellikle ABD yardımlarına ihtiyacı olan üç Balkan için de desteklerin devam etmesini sağlamıştır. Diğer taraftan bakıldığında, ABD ve Batı bloku açısından da bu üç Balkan devletinin Batı'ya kayması NATO savunmasını güçlendirmiş. Hemen SSCB'ni sınırlarına yakın bir bölgeden tehdit edilmesini sağlamıştır.

SSCB'nin Stalin'den sonra Yugoslav politikasını değiştirmesiyle Yugoslavya'nın üstündeki baskı kalkmıştır. Bu da Yugoslavya'nın Balkan Paktı'na bakışını değiştirmiş ve “bağlantısız” bir siyaset izlemesine neden olmuştur. Kıbrıs'ı topraklarına katma yani Yunanistan'ın “Megali İdea” rüyası, Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirmiş. Bu çatışma ve Sovyet tehdidinin azalması Balkan Paktı'nı işlemez hale getirmiştir.

## ÖZ GEÇMİŞ

### ŞAHSİ BİLGİLER

Adı- Soyadı : Cüneyt GÖRECİ  
Doğum tarihi : 25/06/1976  
Doğum yeri : İstanbul

### EĞİTİM DURUMU

İlkokul : Doğanevler İlkokulu  
Orta okul : Emirgân Özdemir Sabancı Orta Okulu  
Lise : Boğaziçi Behçet Kemal Çağlar Lisesi  
Lisans : Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi  
Tarih Bölümü

### İŞ TECRÜBESİ

Milli Eğitim Bakanlığı Tokatköy İlköğretim Okulu ( 2000 - 2002 )  
Şahinkaya Anadolu Teknik Anadolu Meslek ve E.M.L. ( 2002-... )

## SUMMARY

Ankara Treaty which was signed on 28th February of 1953 and Bled Treaty on 3rd August 1954, Turkey, Greece and Yugoslavia formed a Balkan Pact. The subject of this thesis is the media's evaluation of this pact.

This enterprise was originated by the The Balkan Entente which was signed during the era of Atatürk. The friendship between the Turkish people and the Greek people established by the contribution of the the great leaders Atatürk and Venizelos was a significant foundation to this Entente. As a result of the efforts exerted by the Turkish and the Greek governments the Balkan nations taken the first steps by their selves for the first time. However the incidents taken progress in that era caused the World War II that influenced Balkan nations much. The new order formed after the World War II includes two polar world equilibrium. As a result the Balkans divided into two between east and west. As a result countries that turned towards to west, Turkey and Greece, and Yugoslavia that is inside the east block made a new cooperation. Thus they were supported by the west world although the pact they put together was a regional pact. For this reason, because of the similarities that existed in the first Balkan Entente , this new cooperation called the second Balkan Entente.

This pact protected itself against the Soviet Union. It also blocks the pressure from the Soviet Union. At the same time it provided continuation of the support to three Balkan countries that needed American aid. On the other hand, the three countries movement towards to west reinforced the defense of NATO. It also threatened the Soviet Union from near boundary.

The pressure on Yugoslavia ended after Stalin since the Soviet Union's politics towards Yugoslavia has changed. As a result the Yugoslavia's view toward Balkan pact changed and its politics became disconnected. The idea of annexation of Cyprus to Greece , known as "Megali Idea" , made Turkey and Greece come face to face. This conflict and the reduced Soviet menace made Balkan pact useless.

## I. BÖLÜM

### II. BİRİNCİ BALKAN ANTANTI ( 9 ŞUBAT 1934 )

#### 5. BALKAN ANTANTI'NİN OLUŞUMU

I.Dünya Savaşı insanlık tarihinin o zamana kadar gördüğü en büyük trajedi olmuştur. Savaş sonrasında dünya barışının ancak ortak güvenlik sisteminin kurulmasıyla korunabileceği düşüncesi egemendi ve Milletler Cemiyeti ( Cemiyet-i Akvam ) bu yönde atılmış en önemli adımdı. Bununla birlikte, Milletler Cemiyeti ile yetinilmemesi gerektiği düşünülmekte ve bölgesel çapta ortak güvenliğin sağlanması için örgütlenmelere yönelik çabalar gösteriliyordu. I.Dünya Savaşı sonrası düzenlemelerinden rahatsız olan ülkelerin ( revizyonist ) –Avrupa’da Almanya ve İtalya, Balkanlar’da ise Bulgaristan- dikkatlerini yönelttikleri Balkanlar bu çabaların en faal olduğu yerlerin başında gelmekteydi. Özellikle Locarno antlaşmalarıyla ( 1925 ) Almanya’nın batı sınırları güvence altına alınırken doğu sınırlarının söz konusu edilmemesi, zaten İtalya’nın ilgisinden rahatsız olan statükocu Balkan devletlerini ( anti-revizyonist ), Almanya’nın İngiltere ve Fransa tarafından doğuya yöneltildiği endişesi ile tedirgin etmekteydi. Bu tehdit algılamaları sonucunda, Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan ikili yakınlaşma çabaları daha geniş perspektife kavuşarak Balkan ülkeleri arasında işbirliğini kuvvetlendirecek adımların atılmasına olanak sağlamıştır<sup>1</sup>.

Balkan Antant’ının temeli Türk-Yunan anlaşması oldu. Dış İşleri Bakanı Dr.Tevfik Rüştü Aras, temmuz 1933’te Atina ziyareti sırasında verdiği demecinde: “Balkan Birliği’nin temel şartı bu pakta Türkiye ve Yunanistan’ın katılmasıdır. Çünkü bu iki memleket daima beraber olacaklar ve birbirlerinden ayrılmayacaklardır.” demiştir<sup>2</sup>. 1919-1922 yılları arasında Yunanlılar Anadolu’yu işgal ederek sonuçsuz ve perişan bir şekilde geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Yunan Başbakanı Venizelos ve arkadaşları bu yenilgiden dersler çıkararak Türk-Yunan yakınlaşmasında çok önemli roller oynamışlardır.

Lozan Barış Konferansı’nda, Türkiye’de kalan Rumlarla, Yunanistan’da kalan Müslümanların mübadelesi meselesi de ele alınmış ve bu konuda 30 Ocak 1923’te bir sözleşme ve protokol imzalanmıştır. Bu sözleşmeye göre, Türkiye’de kalan Rumlarla, Yunanistan’da kalan Müslüman Türklerin değişimi yapılacak, ancak, 30 Ekim 1918’den önce İstanbul belediye sınırları içinde “yerleşmiş” ( etabli ) bulunan Rumlarla, Batı Trakya Türkleri

<sup>1</sup> Melek Fırat, “1923-1939 Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası (ed. Baskın Oran)*, c. I, İstanbul, 2002, s. 350.

<sup>2</sup> Aptülâhat Akşin, *Atatürk’ün Dış Politika ve Diplomasisi*, Ankara, 1991, s. 250-251.

bu değişimin dışında tutulacak, yani bunlar bulundukları yerlerde kalacaklardı. Yine bu sözleşmeye göre, bu sözleşmeyi uygulamak üzere, Türk ve Yunan temsilcilerinin de dahil bulunduğu bir milletlerarası karma komisyon kurulacaktı. Gerçekten bu komisyon kurulmuş ve ekim 1923'ten itibaren çalışmalarına başlamıştır. Fakat sözleşmenin komisyonca uygulanması ve değişim işlerinin ele alınması ile birlikte, “yerleşmiş” ( etabli ) deyiminin kapsamı konusunda Türk ve Yunan temsilcileri arasında, deyiminin yorumlanması bakımından fikir ayrılığı ortaya çıktı. Türkiye'ye göre, “yerleşmiş” deyiminin anlamı Türk kanunlarına göre tayin edilmeliydi. İstanbul'da mümkün olduğu kadar fazla sayıda Rum bırakmak isteyen Yunanistan ise, her ne suretle olursa olsun, 30 Ekim 1918'den önce İstanbul'da bulunan Rumun “yerleşmiş” sayılması gerektiğini ileri sürmekteydi. Bu görüş ayrılığından doğan anlaşmazlık Milletler Cemiyeti'ne havale edildi ve o da, meselenin hukuki niteliği dolayısıyla Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'nda “istişari mütalâa” istedi.Divan'ın 1925 Şubat'ında yaptığı yorum, anlaşmazlığı çözemedi. Bu gelişmeler Türk-Yunan ilişkilerini gerginleştirdi. Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerinin mallarına el koyarak buralara Türkiye'den gelen Rumları yerleştirmesi ve buna karşılık olarak Türkiye'nin de İstanbul Rumlarının mallarına el koyması, gerginliği şiddetlendiren önemli bir gelişme oldu. “Yerleşik” anlaşmazlığı bu şekilde iki devletin siyasal münasebetlerine de yayılınca, her iki taraf da işi siyasal bir anlaşma ile çözümleme yoluna gitti ve Türkiye ile Yunanistan arasında 1 Aralık 1926'da bir anlaşma imzalandı. Bu antlaşma ile ahali değişiminin birçok meseleleri çözümleniyordu. Fakat bu antlaşmanın uygulanması ve yürütölmesi kolay olmadı. Yine bir takım anlaşmazlıklar çıktı. Tekrar Türk-Yunan ilişkileri gerginleşti. Bir savaş havası esiyor ve her iki taraf da kendi görüşünü silah ve zor kuvveti ile yürütmek için hazırlanır görünüyordu. Fakat Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos, Türk-Yunan münasebetlerindeki bu gerginliğin özellikle Yunanistan'a vereceği siyasal ve ekonomik zararları gözönüne alarak büyük bir ileri görüşlölük göstererek, ilişkilerin yumuşamasını sağlamıştır. Yunanistan'ın bu tavrı Ankara tarafından da olumlu bir şekilde karşılandı ve iki devlet arasında, ahali değişimi meselelerini yeni esaslara göre düzenleyen 10 Haziran 1930 antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre, yerleşme tarihleri ve doğum yerleri ne olursa olsun, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin hepsi “etabli” deyiminin kapsamı içine alındı. Ayrıca her iki memleketin azınlıklarına ait mallar konusunda birçok düzenleme yapılmıştır.

Türk-Yunan ilişkileri açısından 1930 antlaşması yepyeni bir dönem açmıştır. Türk Hükümeti “Samimi bir dostluğun temellerini atmak için” harekete geçiyor ve Yunan Başbakanı Venizelos da “Ben itilafı yeni bir devrin başlangıcı addediyorum” diyordu. Türk Hükümeti Venizelos'u Türkiye'ye davet etmiştir. 1930 Ekim sonlarında yapılan ziyaret

sırasında 30 Ekim 1930 tarihinde iki devlet arasında üç tane antlaşma imzalanmıştır: Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması; Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Hakkında Protokol; ve İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi. Venizelos'un ziyareti 1931 Ekim'inde Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras tarafından iade edilmiştir<sup>3</sup>. Böylece Türk-Yunan dostluğu geçmişteki acıları bir yana bırakarak tesis edilmiş ve Balkan Antantı'nın temelini bu dostluk oluşturmuştur.

Yeni Türk devleti, diğer yandan Arnavutluk'la 15 Aralık 1923'te Ankara'da Dostluk Antlaşması; Bulgaristan ile 18 Ekim 1925 Ankara'da Dostluk Antlaşması ve Yugoslavya ile 28 Ekim 1925'te Ankara'da Barış ve Dostluk Antlaşması'nı imza etmiştir. Türkiye Balkan devletleriyle yaptığı iki taraflı antlaşmalarla bu devletlerle ilişkilerini düzeltirken Balkan devletleri de kendi aralarındaki uyuşmazlıkları halletmek için gayret sarfetmekte ve ikili antlaşmalar yapmaktaydılar. Bu şekilde, 1929 yılına doğru hemen hemen bütün Balkan devletleri arasındaki ilişkiler düzelmiş ve Balkanlar'da bir işbirliği yapılması için gerekli ortam hazırlanmıştı. Türkiye ile Yunanistan arasında mübadeleden doğan anlaşmazlıkların halli de bu zamana rastlar. Locarno ve Küçük Antant örnekleri ve Avrupa devletlerinin revizyonist ve anti-revizyonist iki gruba ayrılması, Balkan devletlerini birlik kurmaya sevk eden sebepler olmuştur<sup>4</sup>. Diğer yandan, Locarno antlaşmaları, Kellogg Paktı ve Litvinov Protokolu gibi barışçı teşebbüslerle, Küçük Antant gibi statükocu ittifakların ortaya çıkması da, Balkanlar'daki işbirliğinde teşvik edici etkenler olmuştur<sup>5</sup>.

Balkan ülkeleri arasında barış ve ortak güvenliğin korunması amacıyla işbirliği istekleri çeşitli devlet adamları tarafından dile getirilmiş olmakla birlikte, ilk önemli adım Milletlerarası Barış Bürosu'nun 6-10 Ekim 1929'da Atina'da düzenlediği 27.Evrensel Barış Kongresi'nde Yunanistan'ın eski başbakanlarından Papanastasiu'nun, Balkan devletleri arasında ortak sorunları ve çıkarları ele alacak bir Balkan Birliği Enstitüsü kurulmasını teklif etmesiyle atılmıştır. Teklif, günün koşulları içinde olumlu karşılanarak, Balkan devletleri arasında gayriresmi bir dizi konferans yapılması kararı alınmıştır<sup>6</sup>. Bu konferanslar Balkan Antantı'na giden yolda çok önemli merhaleler olmuştur.

<sup>3</sup> Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990 ( c. I: 1914-1980 )*, Ankara, 1994, s. 325-327.

<sup>4</sup> Mehmet Gönlübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası ( 1919-1938 )*, Ankara, 1997, s. 99-100.

<sup>5</sup> Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, Ankara, 1994, s. 337.

<sup>6</sup> Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 350.

## 6. BALKAN ANTANTI’NİN HAZIRLIKLARI

Balkan Birliği’nin ilk konferansı, Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristan yani tüm Balkan devletlerinin katılımı ile 5 Ekim 1930’da Atina’da toplamıştır. Bu toplantının büyük tarihsel önemi vardı. Çünkü Balkanlar yüzyıllar boyunca birbirlerine karşı dini, milli ve diğer düşmanca hislerle dolu milletlerin yaşadıkları bir bölge olarak tanınmıştı. Şimdi bu bölge milletleri, aralarında işbirliği yapmak için ilk defa olarak bir araya gelmiş bulunuyorlardı. Bu, yalnız Balkanlar için değil, bunun dışında kalan devletler için de güzel bir örnek teşkil ediyordu.

Konferansın amacı geniş, gerçeklerle bağdaştırılmayacak programlar çizmek değil ama basit, ikinci derecede önemli fakat çabuk ve kolayca uygulanabilir olan meseleleri ele almaktı<sup>7</sup>. Burada Balkan devletleri dışişleri bakanları arasında her yıl toplantılar düzenlenmesine, bir Balkan Paktı hazırlanmasına ve Balkan ulusları arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda yakınlaşmayı sağlayacak sürekli bir örgüt oluşturulmasına karar verilmiştir.

İkinci Balkan Konferansı, 20 Ekim 1931’de İstanbul’da yapılmıştır. Birinci konferanstan sonra Türkiye ile Yunanistan arasında bir Dostluk, Tarafsızlık ve Uzlaştırma Antlaşması’nın imzalanmış olması, birliğe doğru atılmış önemli bir adım olarak etkisini göstermiştir. Atatürk de barışa ve bölgesel işbirliğine verdiği önemin bir belirtisi olarak Başbakan İnönü’yü de yanına alıp son oturuma katılmış ve burada Fransızca bir hitapta bulunmuştur. İnsanları mutlu edeceğim diye savaş yolunu seçip onları birbirlerine boğazlatmanın insanlığa yakışmayan son derece esef verici bir davranış olduğunu vurgulayan Atatürk, “İnsanlığın gerçek mutluluğu”nun ancak barışsever yüksek ideal yolcularının çoğalmasına bağlı bulunduğunu belirtmişti. Konferansa bağladığı umudu şu sözlerle ifade etmiştir: “Size tuttuğunuz şerefli insanlık yolunda örnek olacak ciddi ve devamlı çalışma ve bu çalışmanın başarıyla sonuçlanmasını dilerim.” Ancak konferanstan Atatürk’ün beklediği sonuç pek çıkmamıştır. Daha çok ekonomik, teknik ve kültür alanlarında işbirliğini sağlayacak konular üzerinde durulmuş, azınlık sorunları tartışılmıştır. Bulgaristan’ın geleceğe dönük önlemlerin yanında geçmişi gözden geçirmeyi de öngören revizyonist bir siyaset izlemesi, gerçekleştirilmek istenen pakt için bir taslak hazırlanmasına imkan vermemiştir.

Balkan devletleri arasında barış ve dostluğa dayalı bir işbirliğinin oluşturulmasını çok hayati gören Atatürk, bunu gerçekleştirebilmek için bir ara ilgili ülkelerde bir geziye çıkmayı

---

<sup>7</sup> Aptülâhat Akşin, *a.g.e.*, s. 261-262.

bile düşünmüştü. Yunus Nadi'nin aktardığına göre cumhurbaşkanlığından ayrılmayı da göze alan Atatürk CHP başkanı olarak birkaç arkadaşıyla birlikte çıkacağı böyle bir gezinin nedenlerini ve elde edeceği sonuçları şöyle açıklamıştır:

“Gösterişsiz, tantanasız, dahası sessiz sedasız bir Balkan gezisi yapmaya çıksam bundan gerçekten büyük sonuçlar alınabileceğini kesin görüyorum. Bu gezide kimseye haber vermeksizin Atina'ya uğrarız, Belgrad'a geçeriz. Bükreş'te 3-5 gün duraklarız ve sonunda Sofya'da eski bildiklerimle konuşuruz. Bütün bu başkentlerde benim ilişki kuracağım adamlar, hükümetlerden önce ve onlardan çok daha fazla halk gruplarının aydın ileri gelenleri olacaktır. Ve kendileriyle niçin Balkanların önce kendi aralarında bir kardeş hayatı yaşamayacaklarını konuşacağım.

Son yılların hep dışa araç olan savaşları ispatladı ki Balkanlıların birbirleriyle çarpışmaları kadar anlamsız ve acınacak az macera bulunur.

Ben, kendileriyle konuşacağım adamların kalplerine sesleneceğim için haklı olan iddiamı ayıksız olanların hepsine kabul ettireceğimden eminim. O halde bütün bu konuşmalar sona erdiği zaman Balkanlı ulusların bütün kamuoyları Balkanlar arasında bir kardeşlik birliğine hazırlanmış olacak ve artık günün birinde bu kardeş dayanışması ve birliğin açıklanmasında oluşan bir görev kalacaktır.

İşin bu cephesi olumlu olarak sonuçlanınca, ikinci olarak da bir blok kuracak olan Balkanlıların bütününe dışa karşı birlikte savunmalarına sıra gelir ki onlar bu gerekliliği de kuşkusuz zamanla anlamaktan ve yerine getirmekten geri kalmazlar.”

Ancak cumhurbaşkanlığı süresince yurtdışına çıkmayan Atatürk tasarladığı bu geziyi gerçekleştirememiştir. Bulgaristan'ın gösterdiği çekince de bütün Balkan devletlerinin birlikte hareket etmelerine olanak bırakmamıştır<sup>8</sup>.

Nitekim, 25-26 Ekim 1932'de Bükreş'te toplanan Üçüncü Balkan Konferansı'nda azınlık sorununun kendi isteği doğrultusunda çözümlenmediğini geren Bulgaristan konferanstan ayrılmıştır. Bu nedenle Balkan Paktı'nı içtenlikle isteyen Türkiye ve Yunanistan Bükreş toplantısından sonra Bulgaristan'ın birlikten kopmamaya ikna edebilmek için bir takım girişimlerde bulunmuşlardı. Yunanistan Başbakanı Çaldaris'in Türkiye'yi ziyareti sırasında iki ülke arasında 14 Eylül 1934 tarihinde İçtenlikli Anlaşma Paktı imzalanmıştır. Bunu izleyen günlerde Başbakan İnönü ile Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Sofya'ya gitmişlerdir. Bulgaristan'ın kuşkularını gidermeye çalışan Türk Hükümeti onlara Türk-Yunan Paktı'na katılmalarını önermişti ama Bulgarlar bunu red etmişlerdir. Ancak Türkiye ile

---

<sup>8</sup> Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap ( İkinci Bölüm ), İstanbul, 1996, s. 180-181.

Bulgaristan arasında 1919’da yapılmış olan Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması beş yıl süre ile uzatılmıştır.

Bulgaristan’ın Balkan Paktı’na katılmayacağı anlaşılmıştı. Bu durumda birliği ikili antlaşmalar yoluyla gerçekleştirmeye ağırlık verilmiştir. Ekim ayında Ankara’ya gelen Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu ile Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras arasında Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması imzalanmıştır ( 17 Ekim 1933 ). Bunu Türkiye ile Yugoslavya arasında aynı doğrultuda yapılan antlaşma izlemiştir ( 27 Kasım 1933 ). Böylece dört Balkan devleti, Türkiye, Yunanistan ,Yugoslavya ve Romanya arasında ikili antlaşmalar zinciri tamamlanmıştır<sup>9</sup>.

Dördüncü Balkan Konferansı bu gelişmeler sırasında 5-11 Kasım 1933’te Selanik’te toplanmıştır. Bulgaristan’ın kesin tutumu yanında Arnavutluk’un da İtalya’nın etkisiyle bu pakta girmeyeceği anlaşıncı onların dışında bir birliğin kurulmasına karar verilmiştir. İngiltere, Fransa, İtalya ve Sovyet Rusya’ya bu konuda bilgiler verilip davranışlarının ne olacağı saptanmasında fayda görüldüğü için bu yolda diplomatik kararların işletilmesi benimsenmiştir<sup>10</sup>. 1934 yılının ocak ayı başında Yunan Dışişleri Bakanı M. Maimos büyük devletlere Balkan Paktı’nın özelliklerini ve bu pakt karşısında Bulgaristan’ın tutumunu anlatmak üzere Londra, Paris ve Roma’yı ziyaret etmiştir. İngiliz ve Fransız devlet adamları paktı destekleyeceklerini açıkça belirttikleri halde, İtalyan devlet adamları pakt hakkında müsbet veya menfi bir yorumda bulunmaktan çekinmişlerdir. İtalyan basını ise paktı soğuk karşılamıştır. Paktın gerçekleşmesi için Türk devlet adamlarının gayretleri Bulgar basınında Türkiye aleyhinde yayına sebep olmuştur<sup>11</sup>.

## 7. BALKAN ANTANTI’NIN İMZALANMASI

Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında ortak güvenlik ve işbirliğini öngören bu antlaşma, dokuz yıl süren diplomatik girişimlerin, ikili görüşmelerin ve birbirini izleyen dört konferansın sonucunda imza aşamasına gelmiştir<sup>12</sup>. Türkiye yapmış olduğu ikili antlaşmalarla, Türkiye vasıtasıyla beş Balkan devleti dolaylı olarak anlaşmış oldu. Ancak, 1919 Neuilly Antlaşması’nı kendi lehine değiştirmek isteyen Bulgaristan, bütün ısrarlara rağmen bu ittifak sisteminin dışında kalmak istemiştir.

<sup>9</sup> Mehmet Gönlübol-Cem Sar,*a.g.e.*,s. 102-103.

<sup>10</sup> Şerafettin Turan,*a.g.e.*,s. 181-182.

<sup>11</sup> Mehmet Gönlübol-Cem Sar,*a.g.e.*,s. 103.

<sup>12</sup> Şerafettin Turan,*a.g.e.*,s. 179.

Bunun üzerine Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında tek bir anlaşmayla birbirlerine bağlanmak üzere, 1934 Şubat ayı başında Belgrad'da toplantı yapılmış ve Balkan Antantı'nın tasarısı hazırlanmıştır. Son şeklini alan metin 9 Şubat 1934'te Atina'da dört dışişleri bakanınca imzalanmıştır<sup>13</sup>.

Antlaşma'nın esas hükümleri üç kısa madde etrafında toplanmıştır<sup>14</sup>. Bu maddeler şöyledir:

Madde 1- Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya bütün kendi Balkan hudutlarının emniyetini müteakiben tekeffül ederler.

Madde 2- Yüksek âkitler bu itilâfnamede tâyin edilmiş olan menfaatlerini ihlâl edebilecek ihtimaller karşısında alınacak tedbirler hakkında birbiri ile görüşmeyi taahhüt ederler. Onlar bu Misak'ı imzalanmış olan ve diğer herhangi bir Balkan memleketine karşı, birbirine evvelden haber vermeksizin siyasi hiç bir harekette bulunmamayı ve diğer âkitlerin muvafakati olmaksızın diğer herhangi bir Balkan memleketine karşı siyasi hiç bir vecibe altına girmemeyi taahhüt eylerler.

Madde 3- Bu itilâfname bütün âkit devletlerce imzalanır imzalanmaz mer'iyete girecek ve mümkün olduğu kadar çabuk tasdik edilecektir. İtilâfname, iltihakı âkitler tarafından müsait bir tetkika mevzu teşkil edecek olan her Balkan memleketine açık bulunacak ve işbu iltihak keyfiyeti, diğer imza sahibi memleketlerin muvafakatlerini bildirmeleriyle beraber hüküm ifade edecektir<sup>15</sup>.

Yukarıda ifade olunduğu üzere Balkan Antantı bir giriş ve üç maddeden ibarettir. Giriş bölümünde, tarafların Balkanlar'da varolan toprak düzeninin sürdürülmesi ve güvence altına alınması konusunda kesin kararlı oldukları belirtildikten hemen sonra;<sup>16</sup>

1. Maddede, adları geçen dört devlet kendi Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak teminat altına almışlardır.
2. Maddede, imzacı devletler işbu antlaşmada söz konusu olan menfaatlerinin gerektirdiği hallerde aralarında istişare edeceklerdir. Bu paktı imzalamamış olan bir devlet aleyhine, ilk önce diğer imzacı devletlere danışmadan, hiçbir harekete geçilmeyecektir. Herhangi bir Balkan devleti ile, diğer imzacıların muvafakati olmadan, hiçbir siyasi taahhüde girişilmeyecektir.
3. Maddede, bu pakt imza tarihinde yürürlüğe girecektir. Pakt diğer Balkan devletlerinin de imzalarına açık bulunmaktadır.

<sup>13</sup> Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul, 1995, s. 578.

<sup>14</sup> *Düstur*, Üçüncü Tertip, c. 15, s. 185-186. Antlaşmanın metni için bk. EK: 2.

<sup>15</sup> Mehmet Gönübol-Cem Sar, *a.g.e.*, s. 104.

<sup>16</sup> Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 352.

Paktın başlangıcında imzacı devletler Balkanlar'da mevcut toprak düzenini devam ettirmeyi taahhüt etmekte, bir başka deyimle açıkça antlaşmaların tadili aleyhinde oldukları açıktır.

Paktın ikinci maddesindeki istişare taahhüdü de imzacı devletler arasında menfaatlerinin gerektirdiği meseleler hakkında ortak bir diplomatik cephe kurulmasını öngörmektedir. Paktın üçüncü maddesi bunun Bulgaristan ve Arnavutluk'un imzasına açık olduğunu göstermektedir. Pakt öz olarak, Balkan milletlerinin haklarını korumakta ve aynı zamanda barışa sınıksız bağlı kalmak isteyen milletlerin müşterek iradelerinin ifadesini teşkil etmektedir. Paktın metninin yumuşak bir üslupla yazılmış olması bilhassa Bulgaristan'ın hassasiyetini artırmamak ve onun pakta girmesini kolaylaştırmak içindi. Pakta iktisadi hükümler yoksa da paktın bağitlanmış olmasının imzacı devletler arasında ticari ilişkileri geliştireceği tahmin edilmekteydi. Nitekim daha sonra bir Balkan iktisadi meclisi kurulmuştur<sup>17</sup>.

Pakt metnine, onun kapsam ve anlamını açıklayan protokol eklenmiş ise de, bu Türkiye'de gizli tutulmuştur. Oysa Pakt ve Ek Protokol'ün geçerli Fransızca metinleri imzasından bir süre sonra Milletler Cemiyeti'nce kütüğe geçirilmiş ve yayınlanmıştır<sup>18</sup>. Söz konusu Protokol dokuz maddeden oluşup, ikinci maddesinde paktın hiçbir devlete karşı yöneltilmemiş olduğu belirtildikten hemen sonra, amacının Balkan sınırlarını bir Balkan devletince girilecek herhangi bir saldırıya karşı güvence altına almak olduğu bildirilmektedir. Dolayısıyla, imzacı devletlerin Balkan sınırları dışındaki sınırları bir saldırıya uğrarsa ya da saldırı Balkan devletleri dışından gelirse paktın işlemesi söz konusu olmayacaktır. Bu madde, çok açık bir biçimde paktın Bulgaristan'dan gelecek bir saldırıya karşı imzalandığını ortaya koymaktadır. Ek protokolün üçüncü maddesi bu durumu daha da pekiştirmektedir: "... eğer bağitlı yüksek taraflardan biri Balkanlı olmayan herhangi bir Devletin saldırısına uğrarsa ve bir Balkan Devleti bu saldırıya o anda ya da sonradan katılırsa, Balkan Antantı Paktı'nın hükümlerine bu Balkan Devletine karşı tümüyle uygulanacaktır." Nihayet yedinci maddede bu paktın bir savunma aracı olduğu, taraflardan birinin bir başka devlete saldırıya geçmesi halinde paktın ortaya koyduğu yükümlerin diğer imzacı taraflar için sona ereceği bildirilmektedir<sup>19</sup>. Pakt iki yıl için kesin olarak yürürlükte kalacak, o zaman yeni bir süre saptanmazsa yeniden beş yıl için yürürlükte sayılacaktır<sup>20</sup>.

<sup>17</sup> Aptülahat Akşin, *a.g.e.*, s. 263-264 .

<sup>18</sup> Mediha Akarslan, *Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk*, İstanbul, 1995, s. 131.

<sup>19</sup> Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 352.

<sup>20</sup> Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s. 182.

Balkan Antantı'na Türkiye ve Yunanistan birer çekince koymuşlardır. Türkiye, Sovyet Rusya'ya karşı yönelmiş herhangi bir eyleme, hiçbir zaman, katılmak durumuna girmeyeceğini açıklamıştır. Yunanistan ise, onay belgesinde açıkladığı gizli çekincesinde, Balkan Pakti'nin amacının yalnızca Balkan devletlerinden bir saldırıyı karşılamak olduğunu belirtmiş ve kendisinin, paktın bir gereği olarak, hiçbir durumda büyük devletlerden birine savaş etmeyeceğini bildirmiştir. Böylece Yunanistan'ın İtalya'dan gelecek bir saldırıya karşı Balkan Pakti'ni işletmeyeceği, paktın sadece Bulgaristan'dan gelecek bir saldırıya karşı yapılmış olduğu bir kez daha netlik kazanmıştır. Yunanistan İtalya'yı kıskırtmak istememektedir<sup>21</sup>.

Türkiye Balkan ülkeleri üzerinde hiçbir iddiası olmayan ve bu yüzden de Avrupa'daki anti-revizyonist gruba yönelen bir devlet olduğu için bu paktı Balkan devletleri dışından gelebilecek tehditlere karşı bir engel olarak görüyordu. Bu sırada Türkiye için en büyük tehlike kaynağı İtalya'ydı. Mussolini'nin Akdeniz'den "mare nostrum" ( bizim deniz ) diye bahsetmesi Ortadoğu'ya, bilhassa Türkiye'ye savrulan bir tehdit sayılabilir. Bu devletin Oniki Ada'ya da hakim olması endişeyi artırmaktaydı. Bu sebeplerle Türkiye, İtalya'nın yayılma politikasına Balkanlar'da istikrar istemekte ve Balkan Antantı'nı İtalya'ya karşı muhtemel bir engel olarak görmekteydi. Ancak Balkan Antantı Türk devlet adamlarının istedikleri kadar kuvvetli bir teşkilat değildi. Türkiye Balkan devletlerinin sadece kendi aralarındaki sınırlarını garanti eden zayıf bir birlik değil, aynı zamanda bu sınırları koruyabilecek kuvvetli bir teşkilat istemekteydi. Hakikaten Atatürk başta olmak üzere Türk devlet adamları, yüzyıllarca Türkler tarafından idare edilmiş olan Balkan devletleriyle eşitlik esasına dayanan yakın bir işbirliği yapıldığı takdirde, Avrupa politikasında esaslı ağırlığa sahip bir kuvvetin meydana getirilebileceğine inanmışlardır. Türk Hükümeti, 1933 yılının sonunda ve 1934 yılının başında Balkan devletleri arasında kuvvetli bir teşkilatın kurulması için yoğun gayretler sarfetmiştir. Böyle bir teşkilat bir taraftan Avrupa'da teşekkül etmekte olan bloklar arasında bir denge unsuru olacak, diğer taraftan bir saldırı karşısında Balkan devletlerinin teker teker ortadan kalkmasını engelleyecekti. İkinci Dünya Savaşı'nın gelişme seyri göz önünde tutulduğunda bu görüşün ne kadar haklı olduğu ortaya çıkmıştır. Balkan Antantı'nın üye devletlerin sınırlarını dış tehlikelere karşı koruyacak bir mekanizma kurmaması bu teşkilatın en zayıf yönüydü. Balkan devletlerine asıl tehlikenin büyük revizyonist devletlerden geleceği aşikârdı. Balkan Antantı sınırlı bir amaçla kurulduğu halde Türk Hükümeti Antant'a sadık kalacaklarını her zaman ifade etmişlerdir. Örneğin, Atatürk 1 Kasım 1934'te TBMM'ni açış konuşmasında dış politikadan bahsederken özellikle Balkan

---

<sup>21</sup> Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 352.

Antantı üzerinde durmuş ve şöyle söylemiştir: “Balkan Andlaşması, Balkan Devletlerinin, birbirinin varlıklarına özel saygı beslenilmesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir. Bunun, sınırların korunmasında, gerçek bir değeri olduğu besbellidir”<sup>22</sup>.

## 8. BALKAN ANTANTI’NIN YANKILARI

1930-1934 yılları arasında süren Balkanlar’da bir birlik oluşturma çabalarına Türk basını, Atatürk’ün “Yurtta sulh cihanda sulh” ilkesi doğrultusunda yapıcı şekilde yaklaşmış, hep birlikte “Balkan Antantı” fikrini ön plana çıkarmışlardır<sup>23</sup>.

Balkan Antantı’nın imzalanmasından sonra da, Türk basını önceki tutumunu değiştirmeyerek, Antant lehinde yayınlarına devam etmiştir. Antant’la ilgili yayınların ortak noktasını, Antant’ın sadece Balkanlar’a değil, dünya barışına da katkıda bulunacağı, Antant’ın hükümlerinin açık olduğu, herhangi bir devlete karşı olmadığı ve Bulgaristan’ın Antant’a katılmamasından duyulan üzüntü oluşturmaktaydı. Örneğin, Milliyet gazetesi bir yazısında bu konulara değiniyor; Antant’ın Balkan devletleriyle olduğu kadar, büyük devletlerle olan ilişkilerimize de “katiyen halel” getirmeyeceği görüşünü savunuyordu ki, bu görüşü bütün Türk basını savunmaktaydı. Özellikle Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi, Hakimiyet-i Milliye gazetesinde Falih Rıfkı, Balkan Antantı’nı Türkiye’nin devletler arası ilişkileri ele alıyorlar, Antant’ın İtalya ve Sovyetler Birliği’nin aleyhinde olmadığı yorumunu yapmışlardır. Bu konuda Yunus Nadi şunları yazmıştır: “Yeni dönemde Türk-Rus dostluğunun an’anevî bir mahiyet almış olduğunu herkes bilir... Hiçbir devlet aleyhinde muzmer (zararlı ) bir fikir taşımayan Balkan Misakı, evveliyetle, dostumuz Rusya için de aleyhtar değil, hatta nâhoş görülecek bir vaziyet ihdas etmiş olamazdı.” Falih Rıfkı da, Hakimiyet-i Milliye gazetesindeki konuyla ilgili yorumunda: “İştirak edeceğimiz herhangi bir ahdin hükümlerinin, bu dostluğun ( SSCB ile ) icapları ile hiçbir tenakuz göstermemesine itina etmek Türk salâhiyetlerinin bilhassa ehemmiyet verdikleri bir esastır. Bütün müzakere safhalarındaki müşahedelerimiz, bize bu hususta kat’î ve sarîh bir itimat telkin etmiştir” demektedir, Sovyetler’in Antant ile ilgili hassasiyetinin Türk yetkililerce daima gözönünde tutulduğu belirtilmekteydi. Balkan Antantı’nın kurulması çalışmaları sırasında, İtalya ve Sovyetler Birliği bu konudaki endişelerini Türkiye’ye duyurmuşlardır<sup>24</sup>.

Türk kamuoyu, Balkan Antantı’nı öncüsünün Türkiye olmasına rağmen sükûnetle karşılamıştır. Bu devre içerisinde aşırıya kaçmayan, ölçülü bir tutum ve yaklaşım tarzının,

<sup>22</sup> Mehmet Gönübol-Cem Sar, *a.g.e.*, s. 105.

<sup>23</sup> Metin Anahtarçioğlu, *Türk Basınında Balkan Antantı (14 Eylül 1933-9 Şubat 1934)*, Ankara, 1993, s. 146.

<sup>24</sup> Metin Anahtarçioğlu, *a.g.e.*, s. 148-150.

Türk basınına egemen olduğunu görülmektedir. Antant'ın imzasının yaklaştığı bir sırada çeşitli kaynaklardan ( Bulgaristan'dan olması kuvvetle muhtemel ) Türk kamuoyu tereddüte ve endişeye düşürecek bazı söylentiler çıkmıştı. Bu söylentilerin özü, Balkan Antantı'nı imza etmekle Türkiye'nin, Balkanlar haricinde bir savaşa sürüklenmekte olduğu şeklindeydi. Bu söylentilerin ne dereceye kadar doğru olduğu anlaşılmamakla beraber ister istemez zihinlerde bir tereddüt oluşmuştu. Fakat imzalanan Antant'ın kesin metni yayımlanınca, kamuoyunun bazı kesimlerindeki tereddüt ortadan kalkmıştır<sup>25</sup>.

Balkan Antantı'na karşı Yunanistan'ın muhalif partileri birtakım itirazlarda bulunmuşlardır. Pakta muhalif olanlar arasında bulunan Venizelos'un düşünceleri ilginçtir. Şöyle ki, Yunanistan'ın arazi iddialarına nihayet verdiğini ve memleketin harpten önceki siyasetinden farklı bir siyaset takip etmesi zaruri olduğunu kaydetmekte, Türk-Yunan anlaşması ve dostluğu hakkında da, "Bu dostluk Yunanistan'ın şimdiki sınırları dışında hiç kimsenin toprağında gözü olmadığını ispat eder. Nitekim Akdeniz'de mahreç iddiasında bulunan Bulgaristan'dan başka hiçbir devlet Yunan toprakları üzerinde emeller beslemiyor. Bulgaristan'ın muhtemel bir saldırıya karşı kendini müdafaaya Yunanistan daima muktedirdir, fazla olarak Ankara'da imzalanan Türk-Yunan dostluk antlaşması Türkiye'nin Yunanistan'ın yanı başında bulunmasını temin etmektedir. Bu da gösterir ki Yunanistan herkese karşı dosttur ve kimseye düşman değildir." Balkan Paktı'na gelince, dört taraflı paktın Balkan memleketlerinin anlaşmalarını kolaylaştırmadığını ve İtalya, Arnavutluk yoluyla Yugoslavya'ya saldıracak olursa Yunanistan'ın harbe katılmak zorunda kalacağı, böyle bir halde İtalya'nın Yunanistan'a bir ultimatom göndererek seferberlikten vazgeçmesini isteyeceği, böylece Yunanistan'ın bu misakla yerine getirmekten aciz olduğu taahhütler altına girmiş olduğunu düşünmekteydi.

Balkan Paktı'na muhalif olanlardan Metaxas da meseleyi görüşen bir toplantıda paktın şimdiki haliyle bütün Balkan dışı devletleri de ilgilendirdiğini, esasen Yunanistan'ın menfaatlerine uygun olmadığını, gelecek bir harpte Yunanistan'ı İtalya ile karşı karşıya getireceğini, bu vaziyetin Balkanlar'da sulhun korunması için yegane bir zaman teşkil eden Türk-Yunan dostluğunu bile sarsacağını söylemiştir. Bundan başka Venizelos, tecrit edilen Bulgaristan'ın Yugoslavya ile anlaşacağını ve bunun Yunanistan için her zaman için bir tehlike teşkil edeceğini ileri sürmüştür.

Yunanistan Dışişleri Bakanı Maximos, paktın Yunan Millet Meclisi'nde tasdiki münasebetiyle verdiği demeçte, pakt hakkında mevcut tereddütleri gidermek ve kaygıları yatıştırmak için beyanatta bulunmuş ve onun bu beyanata memnunlukla karşılanmış. Bakan,

---

<sup>25</sup> Metin Anahtarcıoğlu, *a.g.e*, s. 153.

Balkan Paktı'nın Balkan milletleri arasındaki sınırları paktı imzalamamış olan devlete karşı teminat altına aldığını ve hiçbir zaman bir büyük devletle, paktın uygulanması için, harp yapılması söz konusu olmadığını açıkça söylemiştir. Bu beyanati ele alan Venizelos, Maximos'a bir mektup yollayarak, hükümetin Millet Meclisi'ndeki tefsir mahiyetindeki beyanatının, Yunanistan'ın Balkanlar dışı bir devletle bilhassa İtalya ile harbe girişmeyeceği tespit edildiğine göre, Balkan Paktı'nın ruh ve manasına aykırı olduğu iddia etmiştir. Fakat Maximos, Venizelos'un bu iddiasına rağmen hükümetin Millet Meclisi önündeki tefsiri mahiyetteki ifadesinin Balkan Paktı'na asla tesir edemeyeceğinde ısrar etmiştir<sup>26</sup>.

Yunan basını Antant karşısında iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup, hükümet yanlısı olup Balkan Antantı'nı her yönü ile savunanlar, diğer taraf ise başını Venizelos'un çektiği Balkan Antantı'nın bazı önlerine karşı çıkanlar. Antant'a muhalif olan bu ikinci grubun ve onları destekleyen basının karşı çıktıkları genel konular; imza konulan Antant'ın mevcut biçimiyle, İtalya'nın tepkisini çekeceği ve Bulgaristan'ın Yugoslavya saflarına kayabileceği hususlarında toplanıyordu. Bu kaygılar yüzündendir ki, özellikle Venizelos ve taraftarları, diğer muhalif partilerin itirazları sonucu, Antant'a İtalya lehine çekince konulmuştu. Bu çekince siyaset bilimcilerce “Balkan Antantı'na indirilen ilk darbe” olarak değerlendirilmektedir<sup>27</sup>.

Balkan Antantı hakkında Belgrad'da da tereddütler vardı. Orada Balkan Birliği'nin hedefi Balkanlar'da bir gevşeme ortamı oluşturmaktı. Yugoslavya Dışişleri Bakanı Jevtich paktın Yugoslavya Millet Meclisi'nde tasdiki müsebetiyle verdiği demeçte, bu kaygılara cevap vermiş ve bu teşebbüsün Balkanlar'da barış ve güvenliğin kurulması için ilk defa vaki olduğunu, paktın bugünkü şartlar altında istihali mümkün olabilecek şeyin azamisini sağlamış olduğunu, Balkan devletlerinin bu yöndeki çalışmalarına devam edeceklerini ve hedeflerinin bu bölgede genel bir barış ortamının olduğunu söylemiştir<sup>28</sup>. Kral Alexandre'ın Romanya, Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan ziyaretlerini Antant'ın gerçekleşmesi yolunda büyük gayretler olarak değerlendiren Yugoslav basını, Antant'ın imzalanmasını büyük memnuniyetle karşılamıştır. Fakat Bulgaristan'ın Antant'a girmemesinden dolayı da, bazı Yugoslavya gazetelerinde endişeler vardı. Bilindiği gibi Yugoslavya'da küçümsenmeyecek bir Bulgar azınlığı mevcuttu. Bulgarlar bu sorunu sürekli gündemde tutmaktaydı. Makedonya konusu da oldukça hassastılar. Yugoslavya'da muhalefet kanadı, Bulgaristan'ın Antant

<sup>26</sup> Aptülahat Akşin, *a.g.e.*, s. 264-265.

<sup>27</sup> Metin Anahtarcıoğlu, *a.g.e.*, s. 167-168.

<sup>28</sup> Aptülahat Akşin, *a.g.e.*, s. 266.

dışında bırakılmasından endişeliydi. Fakat bütün bunlara rağmen Yugoslav basını Antant'ın imzalanmasından iyimser bahsetmişlerdir<sup>29</sup>.

Romanya basını Antant'ın imzalanmasını büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Balkan Antantı'nı, sulh siyasetinin yeni bir zaferi ilan etmiştir. Independance Roumain gazetesi Antant'la ilgili şu yorumda bulunuyordu: “Avrupa'nın cenubî şarkisinde sulhu tarsin edecek olan bu yeni beynelmilel nizam emniyet siyasetinden mülhemdir. Aynı zamanda arazi statükosunun muhafazasını muahedelere riayeti derpiş etmekte ve Bulgaristan'a açık tutulmaktadır. Balkan devletleri münasebetsiz mütalebât ile artık Avrupa'nın emniyetini bozmayı taahhüt ediyorlar. Onlar her türlü tadil sulhu münakaşa mevzuu yapacak mahiyette telakki etmektedir. Bu siyaset, sulh için oldukça teminat veren Küçük İtilaf siyasetine benzetilebilir. Misak kimsenin aleyhine müteveccih değildir. Bulgaristan'ın ilhakı imkanı kemakan bakidir. Yeni teşkilat, Avrupa tesanüdüne müstenit bir sulh ve teşriki mesai istiyor.”<sup>30</sup>

Bulgarlar Balkan Antantı'ndan dolayı rahatsızlıklarını açıkça ifadeden geri kalmamışlardır. Bütün Bulgar gazeteleri Bulgaristan'ın Cemiyet-i Akvam Misakı'nın 19. maddesinde de kabul edilmiş olan, antlaşmaların tadili hakkından asla vazgeçmeyeceklerini, Bulgaristan'ın dahil olmadığını, Bulgaristan'ın dahil olmadığı bir Balkan Paketi'nin tamam olmadığını, Bulgaristan'ın hiç kimseye saldırmayı düşünmediği için böyle bir paktın lüzumsuz ve manasız olduğunu ileri sürmüşlerdir<sup>31</sup>. Diğer taraftan, Bulgar basını da büyük tepki göstermişlerdir. Yapmış oldukları yorumlarda; Antant'ın Bulgaristan'a karşı olduğunu söylemişler ve Bulgaristan'ın daha önce izlemiş olduğu politikayı değiştirmeyerek, gelecekte de Antant'a girmeyeceğini bildirmişlerdir. Antant öncesi, Bulgaristan'ın bütün komşularına saldırmamazlık antlaşması teklif ettiğini fakat dört Balkan devletinin buna yanaşmadıklarını yazmışlardır. Bulgaristan'ı hedef alan böyle bir Antant'a gerek olmadığını çünkü Bulgaristan'ın hiç bir komşusuna saldırma niyeti taşımadığını sadece “muahedelerin uygulanmasını” istediğini bildirmişlerdir.

Antant'ın imzalanmasından sonra Bulgaristan Başbakanı Muşanof Plevne'de Antant'la ilgili şu yorumu yapmaktaydı: “Bulgaristan, komşularıyla adem-i tecavüz misakı aktine hazır olduğunu daha önce ilan etti. Bu suretle Bulgaristan hükümeti komşularının hudutlarını zorla değiştirmeyi düşünmediğini bir kere daha ispat etmiştir. Bu misaka, sulh ve hattı hareketimizi, Milletler Cemiyeti Misakı'na uydurmak saikiyle iştirak etmedik. Hareketimiz, büyük devletlerin selahiyettar makamınca da haklı olarak takdir edilmektedir.”

<sup>29</sup> Metin Anahtarcıoğlu, *a.g.e.*, s. 179.

<sup>30</sup> Metin Anahtarcıoğlu, *a.g.e.*, s. 175-176.

<sup>31</sup> Aptülahat Akşin, *a.g.e.*, s. 267.

Sözlerine devamla Muşanof, Bulgaristan'ın izlediği sulh ve anlaşma siyasetinin değişmeyeceğini kesinlikle ifade ettikten sonra demiştir ki: “Bulgaristan Balkan Misakı'na iştirak etmemiş olmakla beraber, bu siyasete devam edecek ve bu siyasetin değişmediğinin delillerini her gün komşularına verebilecektir.”<sup>32</sup>

İtalyan basınının Balkan Antantı'na sert bir dille eleştirmiş olmalarına bakarak denilebilir ki bu devletin pakta taraftar olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim müttefiki Arnavutluk'u pakta katılmaktan alıkoyması bu memnuniyetsizliğe en büyük delildir. Doğu Avrupa'da statükonun muhafazasını hedef tutan anlaşmaların olması İtalya'nın hoşuna gitmemekteydi. Bu tutumuyla Bulgaristan'ı etkileyen önemli bir etkendi.

Almanya da Balkan Antantı'ndan memnun değildi ve sebep olarak bu birliğin anti-revizyonist olmasıydı<sup>33</sup>. Almanya'nın, Balkan Birliği gelişmeleri karşısında, revizyonist Bulgaristan ile çıkarları uyuşmakta ve bu devleti desteklemekteydi. Balkan Antantı'nın imzalanması Alman basınında da yer almış ve çeşitli yorumlar getirmişlerdir. Genel eğilim, Balkan Antantı'nın İtalya'nın Balkanlar'daki nüfuzuna son verdiği görüşünde birleşmişlerdir. Hatta bazı Alman gazeteleri, Almanya'nın da ilgilendiği bu bölgede İtalyan nüfuzunun kırılmasını memnurlukla karşılamışlardır<sup>34</sup>.

Sovyetler Birliği'ne gelince, bu devlet gelişmeleri yakından izlemekte ve o sırada kendisine yakın gördüğü Türkiye'den bilgi almaktaydı. SSCB, Besarabya üzerindeki emelleri nedeniyle Romanya'nın, yalnızca Bulgaristan'a karşı da olsa, Antant ile güvence sağlanmasından hoşlanmamıştır. Fakat ona karşı çıkmamış, Türkiye'nin SSCB lehinde çekince koymasına çaba harcamıştır. Şöyle ki, “Türkiye bu paktla Sovyetler Birliği'ne yöneltilmiş herhangi bir eyleme katılmayacaktır.”<sup>35</sup>

Fransa Balkan Antantı'nın kurulmasına başından beri destek olmuştur. Zaten Polonya-Romanya İttifakı ve Küçük İtilâf gibi yakın bölgelerde oluşturulan işbirliği faaliyetleri hep Fransa himayesinde olmuştur. Fransa'nın Balkan politikası şöyle özetlenebilir; Fransa Balkanlar'da, Balkan Antantı sayesinde nüfuzunu kuvvetlendirmek amacındaydı. Fransa basını, Balkan Antantı'nı çok önemli bir olay ve barışı takviye eden bir büyük belge olarak değerlendirmiştir. Mesela, Le Temps gazetesi, Antant'ın Balkanlar'ın ekonomik refahını da hedeflediğini ifade ederek; “Bu Pakt, girişilen taahhütler bakımından, şimdiye kadar aktedilen bütün misakları münakkahlık ve sarilikte geri bırakmaktadır, zira hiçbir yanlış anlayışa yer vermeksizin kat'i ahdi hükümler koymaktadır. Bu itibarla birinci derecede bir hüccettir”

<sup>32</sup> Metin Anahtarcıoğlu, *a.g.e.*, s. 182, 186.

<sup>33</sup> Aptülâhat Akşin, *a.g.e.*, s. 268.

<sup>34</sup> Metin Anahtarcıoğlu, *a.g.e.*, s. 209.

<sup>35</sup> Sina Akşin-Melek Fırat, “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar”, *Balkanlar*, İstanbul, 1993, s. 123.

yorumunu yapan gazete, Balkan Antantı'nın Küçük İtilâf'a bir ilave olduğunu, aynı amaçları hedeflediğini, aynı endişelerle kurulduğunu yazmışlardır<sup>36</sup>.

İngiliz Hükümeti, Balkan Antantı'nı, genel bir işbirliğini kolaylaştırmadığından ve metnin Bulgaristan'ın iltihakını sağlayacak şekilde hazırlanmamış olmasından dolayı tasvip etmediğini ilan etmiştir. Bulgaristan, paktın revizyona aykırı olmasından dolayı ona katılmamış olduğuna göre gazeteler İngiltere'nin tavrını revizyona taraftarmış gibi göstermişlerdir. Manchester Guardian gazetesi şöyle yazmıştır; “Bulgarların şikayetlerine ve ümitlerine karşı menfi bir cephe kurmak Bulgaristan'ı başka yerlerden yardım almaktan menedemeyecektir.”

İngiliz Başbakanı Mac Donald, Dörtler Paktı'na sadık olarak Hitler ve Mussolini ile birlikte hareket edip Doğu ve Orta Avrupa'da birtakım revizyonlara kalkışmaktan vazgeçmeme eğilimde olmuştur. Doğal olarak da statükonun devamından yana olan Küçük İtilâf tarafından karşı çıkılmaktaydı. Bundan başka İngiltere'nin Balkan Antantı'na karşı tavrı, yalnızca Bulgaristan ve Arnavutluk'a karşı beslediği sempatiye bağlanamazdı. Bunda Fransa'nın Balkanlar'da sağlamaya çalıştığı nüfuzu engellemeyi amaçlamaktaydı<sup>37</sup>.

## 9. BALKAN ANTANTI'NIN SONU

Birinci Balkan Antantı'nın yıkılışına geçmeden evvel paktın elde ettiği başarılarından bahsetmek gerekir. Balkan Antantı'nın Balkanlar dışından gelecek tehlikelere karşı üye devletlerin göstereceği direnme isteğiyle sınırlıydı. Zayıf bir teşkilat olmasına rağmen Balkan Antantı siyasi alanda bazı başarılar gösterebilmiştir. Antant devletleri İtalya'nın 3 Ekim 1935 tarihinde Habeşistan'a karşı giriştiği saldırı hareketinde Milletler Cemiyeti Meclisi kararına uyarak bu devlete karşı alınan iktisadi zorlama tedbirlerine topyekün iştirak etmişlerdir.

Türkiye'nin egemenlik haklarını sınırlandıran Boğazlar rejiminin değiştirilmesi için Türkiye'nin çabalarını desteklemişlerdir. Montreux Konferansı'nda bölgesel güvenlik sistemleri göz önünde bulundurarak hazırlanan sözleşmeye özel hükümler konulmuştur. Bu hükümler Balkan Antantı'nı da kapsamaktaydı. Montreux Sözleşmesi'nin 19. maddesi ile savaş zamanında savaşıyan devletlerin savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi prensip itibarıyla yasaklandığı halde, “Türkiye'yi bağlayan bir mütekabil müzaheret muahedenâmesi mucibince, tecavüze dûçar olan bir devlete yapılacak müzaheret halleri”nde bu devletlere ait olan savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi kabul edilmiştir<sup>38</sup>.

<sup>36</sup> Metin Anahtarcıoğlu, *a.g.e.*, s. 204-205.

<sup>37</sup> Aptülahat Akşin, *a.g.e.*, s. 269.

<sup>38</sup> Mehmet Gölübol-Cem Sar, *a.g.e.*, s. 106.

Balkan Antantı'nın yöneldiği devlet olan Bulgaristan, Balkan işbirliği karşısında çevrelenmiş ve revizyonist isteklerini ertelemek zorunda kalmıştır. Zaten ittifak metnin yer almayan fakat Bulgar revizyonunu engellemeyi temel esas aldığı açık olan Balkan Antantı bu amacı yerine getirmekle üzerine düşen en önemli vazifeyi yerine getirmiştir. Ayrıca birleşemeyen Batı Avrupa'ya karşı, yakın tarihlerden kalan düşmanlıkları da geride bırakarak, güzel bir işbirliği olarak iyi bir örnek teşkil etmiştir.

Balkan Antantı'nın bu başarıları 1936'dan itibaren hızla gelişmeye başlayan büyük devletlerin iktisadi ve siyasi yayılma ve nüfuz politikası karşısında çözülmesini önleyememiştir. Çözölmeye giden süreçte şu sebepler öne çıkmaktadır:

1-Balkan Antantı, belirli ve zayıf devletlerin saldırısını önleme gibi sınırlı hedefleri olan ve küçük devletlerin oluşturdukları kolay çözölür, kağıt üzerinde kalan bir ittifaktı. Paktın üyeleri, büyük devletlere karşı korunması gereken başka sınırlarının da bulunduğunu gözardı etmek istemişlerdir. Türkiye, bu gerçeğin farkında olduğundan, başlangıçta Balkan devletlerinin kendi sınırlarını güvenlik altına alan zayıf bir birlik değil, aynı zamanda büyük güçlere de karşı koyabilecek bir teşkilat arzulamıştır. Ancak böyle bir kuvvet Avrupa'da oluşan bloklar arasında bir denge unsuru olmakla birlikte caydırıcı da olabilirdi.

2-Bulgaristan ve Arnavutluk dışarıda bırakılarak Balkan ölkeleri I.Dünya Savaşı öncesindeki gibi ikiye bölünmüştür. Bu da bütün Balkan birliklerinde tekrar edilmiş ve bu zayıflık nedeniyle çökmüştür. Tam anlamı ile Balkan devletleri olan Arnavutluk ve Bulgaristan'ın birlik dışına bırakılması, işin aslına bakılırsa, Balkan Antantı'nın ismini dahi tartışma konusu yapmış, "Arnavutluk ve Bulgaristan'ı içine almayan bir Balkan anlayışının gerçek Balkan niteliğini taşımayacağı" ileri sürölmüştür. Ayrıca bu devletleri özellikle Bulgaristan'ı kazanmak için mevcut yolların tümünün kullanılmadan çabucak Balkan Antantı'nın imzalandığını düşünen görüşler vardır. Bu gelişmeler, Yugoslavya ile Bulgaristan'ın 1937'de bir dostluk ve işbirliği antlaşması imzalamalarına yol açmıştır. Bu yakınlaşma Antant'ın büyük bir yara almasına neden olmuştur.

3-Bir başka neden, pakt üyelerinin farklı dış siyasete sahip olmalarıdır. Bu konuda en çok sorumluluğu olan devlet Yunanistan olmuştur. Yunanistan yalnız Bulgaristan ile bitişik sınırlarının garantisini istemekte, Arnavutluk İtalya'nın himayesinde olduğundan ve Yunanistan da İtalya ile savaş riskini göze almadığından bir İtalyan-Arnavut ortak saldırısına karşı Yugoslavya'yı korumak istememekteydi. Türkiye'nin ise pakt imzalandıktan sonra üzerinde durduğu konu, Lozan Barış Antlaşması ile silahsızlandırılmış bir bölge olan Boğazlar'ın silahlandırılmasıydı. Romanya, bu meselenin Balkan Antantı konferanslarında konuşulmasında ve Türkiye'nin daha önce kendisine danışmasında ısrar etmekteydi.

Romanya'nın korkusu, Bulgaristan'ın Türkiye'nin bu revizyonizminden yararlanarak Neuilly Antlaşması'nın bazı hükümlerini değiştirmek isteyebileceği ve bunu yaparken de Türkiye'nin I.Dünya Savaşı sonunda imzalanmış bulunan Lozan Antlaşması'nın bir hükmünün değiştirmesini örnek gösterebileceğiydi. Yugoslavya ile Romanya'ya gelince, bu iki devlet Balkan Antantı'nın genişletilmesi görüşünde birleşmekle birlikte, Romanya, Fransız-Sovyet ilişkilerinin gelişmesini ( iki devlet 1935'te ittifak yapmışlardır ) tasvip etmekte, Belgrad'ta hala Çarist Rusya'nın elçisini bulunduran Yugoslavya ise bunu iyi karşılamamaktaydı.

4-Balkan Antantı, kuruluşunda ifade edilen ümitlerin aksine, askeri bir ittifaktan öteye yani gerçek bir antanta da gidememiştir. Balkan Antantı bir Balkan anlayışını gerçekleştirip, bunun gerektirdiği temel örgütleri kurmuş bulunsaydı, Balkan devletleri belki savaşa parçalanmış bir şekilde girmezler ve savaştan sonra da uyuşmazlıkları şiddetlendirip düşmanlık şekline sokmazlardı.

5- 1935'te Habeşistan'ın İtalya tarafından işgali ve Milletler Cemiyeti'nin bu devlete karşı uyguladığı ekonomik zorlama tedbirlerini sonuna kadar götürememesi, Güneydoğu Avrupa'nın savunucusu Fransa'nın bir saldırgan karşısında ne kadar ne kadar zayıf kaldığını göstermekle kalmamış, aynı zamanda Balkan Antantı'nı da etkilemiştir. Antant devletlerinin ekonomik önlemlere samimi bir şekilde katılmaları bu devletlerin İtalya ile olan ticaretini ortadan kaldırmış ve bundan yararlanan Almanya Balkanlar ekonomisini ele almıştır. Almanların ilerlemesi karşısında Antant'ın dağılması ve bazılarının bu devletle birleşmelerinin temel nedenlerinden birisi bu faktördür. Ayrıca, bu dönemde Balkan devletlerinde kurulmuş bulunan faşist dikta rejimleri Almanya'nın Balkanlar'a sızmasını çok daha kolaylaştırmıştır<sup>39</sup>.

1936'dan itibaren Avrupa'da buhranların şiddetlenmesi ve Berlin-Roma Mihveri'nin ağır basması, Balkan Antantı'nı zayıflamaya götürmüştür. Bu gelişme özellikle, 1937'den itibaren belirli bir hal almıştır. Avrupa'da Almanya'nın üstünlüğü belirince, Romanya, Bulgaristan ve Macaristan'dan fazla Almanya'dan endişe duymuş ve Balkan Antantı'na ilgisini zayıflatmıştır. Yugoslavya ise Berlin-Roma Mihveri karşısında, İtalya ve Bulgaristan ile anlaşma yoluna gitmiştir. Bulgaristan ile Yugoslavya arasında 24 Ocak 1937'de bir "yıkılmaz barış ve samimi ve ebedi dostluk antlaşması" imzalanmıştır. Bunun arkasından Yugoslavya İtalya'yla da 25 Mart 1937'de bir antlaşma imzalamıştır. Artık Yugoslavya, Balkan işbirliğinde daima İtalya'yı hesaba katmak zorundaydı. Bulgar-Yugoslav Antlaşması'nın imzasından önce Yugoslavya, diğer Balkan Antantı üyelerinin onayını almışsa da, Balkan Antantı ilk planda Bulgaristan'a yöneldiğine göre, Yugoslav-Bulgar Antlaşması

---

<sup>39</sup> Oral Sander, *a.g.e.,s.* 11-13.

Antant ruhuna aykırıydı. Nihayet, İtalya'nın gittikçe güçlenmesi Yunanistan'ı İtalya'ya karşı her zaman yumuşak bir tutuma götürmüştür. Münih Konferansı ile Çekoslavakya'nın parçalanması Küçük Antant'a son verdiği gibi, 1939 yılının olayları da Balkan Antantı'na son verecektir<sup>40</sup>.

İtalya, Nisan 1939'da bir Balkan ülkesi olan Arnavutluk'u işgal etmiş fakat pakta böyle bir olasılık öngörülmediği için birşey yapılamamıştır. Kısa bir süre sonra da İkinci Dünya Savaşı başlamıştır<sup>41</sup>. Balkan Antantı Bakanlar Konseyi son toplantısını şubat 1940'da, İkinci Dünya Savaşı devam ederken yapmıştır. Bundan sonra Konsey bir daha toplanamadığı gibi, Balkan Antantı üyeleri ( Türkiye dışında ) Almanya veya İtalya'nın işgaline maruz kalmışlardır. 1941 yılında, savaş koşulları sonucunda Balkan Antantı tarihe karışmıştır<sup>42</sup>. Böylece Balkan ülkelerini kendi inisiyatifleri etrafında bir araya getiren, bu tarihi teşebbüs son bulmuştur.

---

<sup>40</sup> Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 340.

<sup>41</sup> Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s. 183.

<sup>42</sup> Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 353.

## II. BÖLÜM

### III. İKİNCİ BALKAN PAKTI

#### 10. BALKAN PAKTI OLUŞUMUNA KADAR OLAN GELİŞMELER

İkinci Dünya Savaşı ilkinden daha da trajik sonuçlar vermiştir. İnsanlık bu felâketten yeterli dersleri çıkaramamış ve özellikle günün akımları, aşırı milliyetçilik gibi, hem kendi ülkelerinde hem de tüm dünyada onarılması zor, çok yönlü zararların oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye savaşa girmemiştir ancak savaşa katılmış memleketler kadar sıkıntılar çekmiştir. Savaş hemen çok yakınına kadar sokulmasına rağmen, izlenen dış politika ülkenin savaşa bulaşmasını önlemiştir. Savaşın Balkanlar'a sıçraması ve Balkan ülkelerinin işgale uğramaları Türkiye'nin Balkan Antantı'nın geliştirilmesi ve takviyesi yönünde, zamanında yaptığı uyarıların ne kadar haklı olduğu çok açık ortaya koymuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonucu dünya düzeni değişmiş ve yeni bir denge oluşmuştur. Savaştan güçlü çıkan ABD ve SSCB, dünyayı kendi siyasetlerine göre düzenlemek için harekete geçmekte gecikmemişlerdir. Doğu Avrupa ve özellikle Balkanlar'ın çoğu Sovyet işgaline uğramış ve Sovyet taraftarı hükümetler işbaşına gelmiştir. Bunun dışında kalan Yunanistan'da iç savaş başlamıştır. Türkiye ise Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu gelişmeler bölgede bazı güvenlik ve işbirliği çabalarına yol açmıştır.

Balkan Pakti'na götüren gelişmelerin başlangıç noktası, Truman Doktrini'nin ilanından sonraki gelişmelere kadar götürülebilir. Bu konuda ilk teşebbüs İtalya'dan gelmiştir. Yunanistan Başbakanı Çaldaris, 1947 Ağustos'unda ABD'ye yaptığı ziyaretten dönüşte Roma'ya uğrayıp İtalya Başbakanı Kont Sforza ile görüşmüştür. Bu görüşmede Batı bloku ile Sovyet bloku arasındaki savunma hattı üzerinde kurulmuş ve bu hattın Güney Avrupa'da Boğazlar, Makedonya, Trakya ve Trieste yolu ile Kafkaslar'dan Alp dağlarına kadar uzandığı tespiti yapılmıştır. Burada önemli olan nokta, 1947'de öne sürülen bu hattın, Balkan Pakti'nin savunma çizgisi ile paralelliğidir. İtalya yerine Yugoslavya'nın işbirliğine katılması ile hat daha kuzeyden geçecektir. Çaldaris'in bu teşebbüsünün, Washington'un o sırada himayesi altında olmasa bile, herhalde önerisi üzerine yapıldığı iddia edilebilir.

Türkiye, Yunanistan'ın bu teşebbüsünü olumlu karşılamıştır. Türkiye böyle bir paktın daha geniş, hemen hemen tüm Akdeniz bölgesini kapsamına taraftar olmuştur. Konuyla ilgili olarak Cumhuriyet gazetesinde Abidin Daver şöyle demektedir: "...Doğu Blokuna karşı bir muvazene tesisi için, Türkiye, Yunanistan ve İtalya arasında bir blok kurulması kadar tabii

bir şey olamaz... Sovyet Rusyaya karşı, yalnız Türkiye-Yunanistan-İtalya arasında değil, bütün Akdeniz ve Orta Şark devletleri arasında tedafüi bir işbirliği yapmak zarureti vardır...”

Üç ülke arasındaki işbirliği çabaları 1949 yılından sonra hızını kaybetmiştir. Bunun en önemli sebebi, İtalya’nın NATO içinde güvenliğini sağlaması ve en önemlisi, Triyeste uyuşmazlığından dolayı ilişkileri son derece gergin bulunan Yugoslavya’nın kurulacak işbirliğine katılacağı haberlerinin yayılması sayılabilir. NATO içinde bulunan İtalya yerine, stratejik önemi olan Yugoslavya’nın katılması hem Batı bloku hem de Yunanistan ve Türkiye için daha faydalıydı<sup>1</sup>.

1950’lerden sonra hızla Batı blokuna kaymakta olan Yugoslavya’nın Balkanlar’da kurulacak işbirliğine katılması için teşebbüs de Yunanistan’dan gelmiştir. Yunan Başbakan Yardımcısı Venizelos, 19 Şubat 1951’de verdiği bir beyanatta, sözü edilen üç devlet arasında bir ittifak akdedilerek, ordularının General Eisenhower komutası altında birleştirilmesini teklif etmekte ve Yunanistan’ın NATO’ya alınmasını talep etmiştir<sup>2</sup>. Yugoslav lider Tito ise 2 Eylül 1951 tarihli The Observer gazetesine verdiği beyanatta, doktrinlere göre değil, siyasal bağımsızlık ve küçük büyük her ulusun egemen eşitliğine dayanan ve içişlerine karışmayı kabul etmeyen bir işbirliğine taraftar olduğunu açıklamıştır.

Dünya siyasetini etkileyen Kore Savaşı ve Türkiye üzerindeki Bulgar baskısı, Türk-Yunan görüşmelerini hızlandırmıştır. Artık bu noktada İtalya ikinci planda kalmıştır. Asıl önemli olan Yugoslavya’nın durumudur.

29 Ocak- 5 Şubat 1952 tarihlerinde Yunan Başbakan Yardımcısı Sofokles Venizelos, Türkiye’ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir<sup>3</sup>. 2 Şubat’ta yayınlanan ortak bildirde<sup>4</sup>, iki devlet arasındaki işbirliğinin her gün biraz daha sıkılaştırılacağı bildirmekte ve “iki memleketin silahlı kuvvetlerinin yetkili mümessilleri arasındaki temasların sıkılaştırılması da kararlaştırılmıştır” denmektedir. Böylece, iki ülke arasında yakın bir işbirliğinin temeli atılmış bulunmaktaydı<sup>5</sup>. Yugoslavya ile İtalya’nın durumlarına gelince, Venizelos’un aynı gün söyledikleri ilgi çekicidir. “Askeri işbirliği İtalya ve Yugoslavya’ya da şamil olacak mıdır?” sorusuna şu cevabı vermiştir: “Bu, mühim bir meseledir. Buna cevap vermek istemem, zira Yugoslavya’nın durumu naziktir. İtalya’ya gelince o da Atlantik Paketi’na dahil olduğundan işbirliği kendiliğinden hasıl olacaktır.” Venizelos’un bu sözlerle, Yugoslavya’nın katılmasının önemli bir sorun olduğunu ve bunun Yugoslavya’nın tutumuna bağlı bulunduğunu belirtmiştir. İtalya ise, Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya girmesiyle zaten bu üç ülke

<sup>1</sup> Oral Sander, *a.g.e.*, s. 90-91.

<sup>2</sup> *Ayın Tarihi*, No. 208, Mart 1951, s. 44.

<sup>3</sup> *Ulus*, 31 Ocak 1952.

<sup>4</sup> *Ulus*, 3 Şubat 1953.

<sup>5</sup> *Ayın Tarihi*, No. 219, Şubat 1952, s. 5.

arasında işbirliği kendiliğinden oluşacaktır. Kurulacak Balkan işbirliğine katılması düşünülen devlet Yugoslavya'ydı ve amaç artık bir Akdeniz Paktı'ndan çok, Bulgaristan'a ve dolayısıyla SSCB'ne karşı bir Balkan Paktı haline gelmiştir<sup>6</sup>.

1947'den 1952 yılına kadar gelinceye kadar Doğu Akdeniz ve Balkanlar'daki işbirliği teşebbüsleri Yunanistan'dan gelmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmalarından ve özellikle Bulgar tehcirinin yarattığı huzursuzluktan sonra teşebbüsü Türkiye ele almıştır.

Türkiye cephesine bakıldığında İkinci Dünya Savaşı sonucu ortaya çıkan ortam neticesinde çok partili hayata yeniden geçilmiş ve 14 Mayıs 1950'deki seçimler sonucunda iktidara Demokrat Parti gelmiştir. DP dış politikada CHP'nin izlediği siyaseti devam ettirmekle birlikte Batı ile ilişkiler, özellikle ABD ile münasebetler daha da yakınlaşmıştır.

Türkiye'nin Balkanlar'da yeni işbirliğine dair aktif politikası Başbakan Adnan Menderes'in 1952 Nisan ayı sonunda Atina ziyareti ile başlar. Görüşmelerde iki ülkenin NATO üyeliklerinin doğurduğu siyasal ve askeri meseleler ele alınmıştır. Yayınlanan ortak bildirde görüşmelerin ayrıntıları hakkında bir açıklamada bulunulmamış ise de, genellikle Balkanlar'ın ve özellikle Trakya'nın güvenliğinin sağlanması üç taraflı görüşmelerin başlaması ve bunun için de Türkiye'nin doğrudan doğruya Yugoslavya katında teşebbüste bulunması kararlaştırılmıştır<sup>7</sup>. Ortak tebliğde Yugoslavya'ya değinilmemesinin nedeni, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO içinde yükümleri ile Yugoslav ittifakının ne şekilde bağdaşacağı konusunda henüz bir anlaşmaya varılamaması ve Yugoslavya'nın da dış politikasına tam bir açıklık vermemiş olmasıdır. Başbakan Menderes, "Hususi anlaşmalar esasına dayanarak güvenliğimizi temin yolunda arıyoruz. Ümit ederim ki bu anlaşmalar başka memleketlere de örnek olacaktır... Yugoslavya'nın bu zarureti anlayacağına kaniim"<sup>8</sup> demek suretiyle, kurulacak birliğe Yugoslavya'nın katılmasına taraftar olduğunu açıklarken, Yunan Başbakanı Nicolas Plastiras şunları söylemiştir: "Evet, her milletten evvel onun ( Yugoslavya'nın ) bize katılması lazımdır. Esasen bu hareket Balkan birliğinin mukaddemesini teşkil edecektir... Bu suretle bir Balkan birliği teşkil edeceğiz ve bir Avrupa birliği kurmağa çalışan Avrupa'nın diğer demokratik milletlerine önderlik etmiş olacağız. İstanbul yeni medeniyetin ve refahın meşalesi olmalıdır."<sup>9</sup>

Böylece, Balkanlar'da üçlü işbirliği için yol açılmış oluyordu. Bundan sonraki görüşmeler, NATO içindeki yükümler ile yapılacak ittifakın bağdaştırılması üzerinde devam edecektir. Türkiye ise, Balkanlar'da teşebbüsü ele almış oluyordu. Bundan sonra işbirliğine

<sup>6</sup> Oral Sander, *a.g.e.*, s. 92.

<sup>7</sup> *Ayin Tarihi*, No. 222, Mayıs 1952, s. 271.

<sup>8</sup> *Ulus*, 3 Mayıs 1952.

<sup>9</sup> *Ayin Tarihi*, No. 222, Mayıs 1952, s. 269.

varan görüşmeler Türkiye'nin çevresinde dönmeye başlayacak ve bu paktın kurulmasında bilhassa Başbakan Menderes aktif rol oynayacaktır.

Yunanistan ve Türkiye'nin bu işbirliği çağrılarına olumlu tutum almasına rağmen, kısa bir süre için de olsa, bu iki devlet yazılı bir anlaşmaya girmede tereddüt göstermiştir. Tito'ya göre, Yugoslavya'nın "kutsal sözü" dünyayı iki düşman bloka ayıran yazılı belgelerden daha gerçek bir dostluk bağı kurabilirdi. Tito, Ağustos ayında Türk gazetecilerine verdiği demeçte, Türkiye ile siyasal ve askeri bir anlayış kurabileceklerini bildirmiş, ancak "yazılı antlaşmaların gerçek temeli yoktur" demekle özel hükümleri olmayan ve genel ilkeler temeline dayanan sözlü bir anlayışın her zaman mümkün olduğunu ifade etmiştir.

1952 yılı geldiğinde artık Tito'nun Türkiye ve Yunanistan'la işbirliğine gireceği ortaya çıkmış bulunuyordu. Askeri alanda işbirliğinden bahsetmesiyle de bu konuda başlamış olan görüşmelere hız kazandırmıştır. Zaten Tito, kısa bir süre sonra tutumunu yumuşatacak, Sovyetlerin gittikçe artan baskısı, Amerikan yardımına ihtiyacı ve Triyeste gibi önemli ulusal bir sorunun sürüncemede kalması, Yugoslavya'yı iki NATO üyesi ülke ile yazılı bir ittifaka taşıyacaktır. Bu üçüncü unsur, Yugoslav dış politikasının Batı'ya yönelmesinde önemli bir rol oynayacak, Yugoslavya Balkan Paktı içinde İtalya'ya karşı kendisini daha güçlü hissedecektir. Yugoslavya resmi yayın organı şöyle yazmaktadır: "Türkiye, Yugoslavya, Avusturya ve Yunanistan arasındaki dostane münasebetlerden ve bu temaslarla işbirliği dolayısıyla Yugoslavya'nın asla tecrit edilemeyeceği hakikatinden İtalya'nın ders alması, dünya sulhu için bir istifade ve kazanç olacaktır."<sup>10</sup>

Üç Balkan üyesi arasında görüşmeler hızlanınca ABD ve İngiltere bu gelişmelere özel bir ilgi göstermişlerdir. ABD Ordu Bakanı Frank Pace'in 1952 Ağustos'unda sırasıyla Belgrad, Atina ve Ankara'yı ziyareti bir rastlantı değildir<sup>11</sup>. Her ne kadar Pace, "Türkiye-Yugoslavya ilişkileri Amerika'yı ilgilendirmez" şeklinde konuşup, ziyaretlerinin amacını perdelemek istemişse de asıl amacın, Balkan Paktı'na varacak görüşmelerin durumunu öğrenmek olduğu gözden kaçmamıştır.

İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden'in 17-23 Eylül tarihleri arasında Belgrad'ı ziyareti de Yugoslavya'yı Batı savunma sistemine almak için bir aşama kabul edilebilir<sup>12</sup>. The Times gazetesi Eden'in ziyaretini yorumlayan bir makalesinde, Yugoslavya ile iki NATO ülkesi arasında kurulacak işbirliğinin çok önemli ve anlamlı olduğunu belirtmekte ve "Dışişleri Bakanı Eden'in geçen ay Mareşal Tito ile yaptığı görüşmeler, Yugoslavya'dan beklenen dostluğun derecesini daha da aydınlatmış bulunmaktadır" demiştir. Eylül ayı içinde

<sup>10</sup> *Ayın Tarihi*, No. 225, Ağustos 1952, s. 165.

<sup>11</sup> *Ulus*, 6 Ağustos 1952.

<sup>12</sup> A. Şükrü Esmer, "Tito-Eden görüşmeleri", *Ulus*, 26 Eylül 1952.

NATO kuvvetleri başkomutanı ve yardımcısının arka arkaya Türkiye'yi ziyaretleri aynı çerçevede içinde görülebilir<sup>13</sup>.

## 11. BALKAN PAKTI'NIN TEŞKİLİ

### 11.1. KURULUŞ AMACI VE GEREKÇELERİ

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 1953 yılında kurulan ve bundan bir yıl sonra ittifaka kadar varan Balkan Paktı kısa ömürlü bir gruplaşma olmuştur. Fakat, kısa ömürlü olması, paktın Balkan gelişmelerindeki önemini gölgelememelidir. Balkan Paktı gerek daha sonraki gerekse Türkiye'nin bölgedeki tutumunu büyük ölçüde etkilemiştir. Bölgenin geleceğinde söz sahibi olan devletler için bu birlik çabasının başarısızlık nedenleri önemli örnek olaylardır. Bu bakımdan, gerek üç Balkan devletini biraraya getiren nedenlerin ve gerekse yıkılışında rol oynayan etkenlerin dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Balkan Paktı'nın kuruluşunda çok çeşitli etkenler vardır.

**1- SSCB ve Doğu Bloku'ndan Yönelen Tehdit :** 1945-1948 yılları arasında SSCB'nin Balkanlar'daki mutlak üstünlüğü Türkiye ve Yunanistan'ı oldukça endişelendirmiştir. 1948 yazında Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılması Balkanlar'daki bu üstünlüğü sarsmış olmakla beraber tamamen ortadan kaldırmamıştı. Hatta 1948'den sonraki gelişmeler, Balkanlar'da şekillenmeye başlayan iki blok arasındaki çatışmayı arttırmıştır. Türkiye üzerindeki Bulgar baskısı; Yugoslavya'ya karşı Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Arnavutluk'un aldıkları tedbirler ve işgal tehdidi; Yunanistan'ın Bulgaristan ve Arnavutluk ile günden güne bozulan ilişkileri, bu çatışmanın unsurlarını oluşturmaktadır.

Bulgaristan'ın 1950-1951 yıllarındaki tehcir hareketi, Türkiye'de endişe uyandırmış ve SSCB'nin, Bulgaristan aracılığıyla Türkiye'ye bir baskı hareketi olarak yorumlanmıştır. Tehcirin bir diğer etkisi de, göç hareketi boyunca Batılı devletlerin kayıtsızlıklarının, Türkiye'nin 1945'ten beri süren diplomatik yalnızlığının bir sonucu olarak görülmüş olmasıdır. Bu olaydan sonra Türk hükümeti bir yandan NATO'ya girmek için çabalarına hız vermiş, diğer yandan da Balkanlar'da Bulgaristan'a karşı etkin bir politika izlemeye başlayarak, iki savaş arası devresinde olduğu gibi, bu bölgede teşebbüsü tekrar ele almıştır. Ayrıca, Türkiye'nin NATO'ya girmesi Türk-Bulgar ilişkilerinin daha da gerginleştirmiş, Bulgaristan bu hareketi, Batı'nın Balkanlar'a doğru bir "cephe açma" teşebbüsü olarak

---

<sup>13</sup> Oral Sander, *a.g.e.,s.* 95-96.

görerek, Türk hükümetine NATO'ya girişini şiddetle protesto eden bir nota göndermiştir<sup>14</sup>. İşte bu olaylar, iki ülke arasında ilişkileri karşılıklı şüphe temeli üzerine oturtmuştur.

Türkiye'nin Bulgaristan karşısındaki stratejik zayıflığı da, Türk hükümetini Balkanlar'da işbirliğine yöneltmiştir. Türkiye'nin Balkanlar'da Bulgaristan ile uzun bir kara sınırı mevcuttu. Bulgaristan'dan başlayacak bir saldırı, doğal engellerin bulunmamasının da yardımıyla Trakya'da genişleyebilir, İstanbul da dahil Doğu Trakya toprakları işgal edilebilirdi. Bu durumda, Bulgaristan karşısında kendisine özgü güvenlik problemleri olan ve bir iç savaştan yeni çıkmış bulunan Yunanistan'ın etkili yardımda bulunması beklenemezdi. Türkiye, bunun sonucu olarak, hemen hemen aynı tehditlerle karşı karşıya bulunan ve hızla Batı'ya kaymakta olan Yugoslavya'yı da işbirliğine çekmeye çalışacaktır. Birleşmiş Milletler ilkelerine uygun olarak, bölgesel gruplaşmalarla kollektif güvenliğin daha iyi savunulacağı inancı da bu yakınlaşmayı hızlandırmıştır.

Balkanlar'da güvenliğini tehlikede gören devletlerden biri de Yugoslavya'ydı. Yugoslavya üç Sovyet peyki tarafından büyük bir yay şeklinde sarılmıştı ve bu uzun sınırın her noktada savunulmasına imkan yoktu. Başkent ve önemli bir sanayi kenti olan Belgrad, sınırına yakın bir düzlüğün ortasında bulunduğundan işgale açıktı. Bundan başka, Yugoslav ordusunun SSCB tarafında donatılan tank ve silahlarının yedek parçası sıkıntısında dolayı kullanılamamaktaydı. Bütün bunların yanı sıra, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'ın Yugoslavya'ya saldıracaklarına dair rivayetler ortada dolaşmaktaydı. Bulgaristan ile Romanya, Yugoslav sınırına yakın yerlere yığınaklar yapmakta ve her yıl sayıları artan birliklerle manevralara girişmekteydiler. Macaristan'ın da önemli miktarda Sovyet malzemesi aldığı ve Yugoslav sınırına yakın düzlüklerde Sovyetlerle ortak manevralarda bulunduğu anlaşılmaktaydı. 1951-1952 yıllarında üç uydu devlet, yalnız politik ve ekonomik değil, aynı zamanda askeri bakımdan da Sovyetler Birliği ile bütünleşmiş bir hale gelmiştir. Sovyet ordusu ile peyk ordular arasında sıkı bağlar kuruldu. Yugoslav resmi haberlerine göre, sınır olayları gün geçtikçe artmakta, yüzlerce Yugoslav askeri ölmekteydi. Kısaca, 1950-1952 yılları arasında peyk ülkelerin Yugoslavya'ya karşı harekete geçecekleri, Belgrad'ın üzerinde önemle durduğu bir olasılıktı. Bir yazarın dediği gibi, "Yugoslavya düşmanlarla sarılmış bir ada" gibiydi<sup>15</sup>. İşte, Yugoslavya'yı Yunanistan ve Türkiye ile yakın bir işbirliğine iten etkenlerden önemli bir tanesi, bu saldırıya uğrama düşüncesi idi.

Yunanistan ise, kuzey komşuları tarafından desteklenen bir iç savaştan daha yeni çıkmıştı. Yunanistan ile Bulgaristan arasında, Yunanistan'ın 1946'dan bu yana savunmakta güçlük çektiği ve Rodop dağlarının üzerinden geçen bir sınır vardı. Sınırın ötesindeki devletle

<sup>14</sup> *Ayın Tarihi*, No. 221, Nisan 1952, s. 118-120.

<sup>15</sup> A. Şükrü Esmer, "Balkan İttifakı", *Ulus*, 14 Şubat 1953.

ilişkileri son derece bozuktur. Bu bozukluğun nedenleri, Bulgaristan'ın Yunan çetecilerine yataklık yapması, Makedonya üzerinde karşılıklı toprak istekleri, azınlıklar, Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne mahreç ve Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma tamirat isteğiydi. Sovyetler Birliği tarafından havadan desteklenen Arnavutluk'un yaratacağı tehlike de Yunanlı idarecileri korkutmaktaydı. XX. yüzyıldaki iki büyük savaş, Vardar vadisinden güneye, yani Selanik'e doğru bir saldırıyı önlemenin ne kadar güç olduğunu açıkça göstermişti. Kısaca, Yunanistan kuzey ile güney arasında bir engel değil, bir koridor gibiydi. Bu bakımdan, savaş öncesinde olduğu gibi, Arnavutluk ve Bulgaristan'a karşı Türkiye ve Yugoslavya, Yunanistan'ın Balkanlar'da aradığı denge ve güvenliği sağlayabilirdi.

Bundan başka Balkanlar'da, akıllıca bir politika izlediği takdirde, Yunanistan'ın çıkarına işleyebilecek iki önemli gelişme ortaya çıkmıştı. Her şeyden önce, Yunanistan'ın ilişkilerinin en bozuk olduğu olduğu Arnavutluk ile Yugoslavya arasında siyasal ve ekonomik ilişkiler tamamen kesilmişti. Böylece, uzak bir SSCB hariç olmak üzere Arnavutluk'un dost bir komşusu kalmıyordu. İkinci olarak, Makedonya üzerinde eski Yugoslav-Bulgar çatışması tekrar alevlenmişti. Böylece, Yunanistan Bulgaristan'a karşı Yugoslavya'yı yanına alarak Makedonya'daki manevra alanını genişletebilirdi. Dışişleri Bakanı Pipinellis'in, Yunanistan'ın daima bir Balkan Federasyonu'nu desteklediğini ve ideolojik farklılıkların işbirliği imkanını ortadan kaldırmayacağını söylemesi, Kominform'dan yeni çıkarılmış bulunan Yugoslavya'ya uzatılan elden başka bir şey değildi. Gerçekten, 1948 yılından sonra Yunan-Yugoslav ilişkileri hızla gelişmiştir. Burada işaret edilmesi gereken önemli bir nokta bu dostluğun, SSCB'nin Bulgaristan'ın himayesinde bağımsız bir Makedonya kurmak için gösterdiği çabaların sonunda kuvvetlenmesidir. Çünkü, eğer böyle bir plan gerçekleşecek olursa Yunanistan ve Yugoslavya'nın Makedonya toprakları ellerinden gidecekti.

Özetle ifade etmek istersek, Moskova'ya bağlı Balkan devletlerinin Balkanlar'daki politikaları, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'yi biraraya getiren önemli bir etken olmuş, tehdit ortadan kalkana kadar bu işbirliği gayet sıkı bir gelişme göstermiştir. Bu arada belirtilmesi gereken bir diğer etken de, bu sırada üç devlet arasında önemli bir çıkar çatışmasının bulunmamasıdır.

**2- NATO Stratejisindeki Boşluk ve Batı'nın Desteği :** 1952 yılında Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya girmeleriyle Kuzey Atlantik bölgesinden başlayıp büyük bir yay çizerek İran'a kadar uzanan şerit SSCB'ne karşı kuvvetli bir savunma hattı haline gelmişti. Bu geniş savunma hattında tek gedik Yugoslavya kalmıştı. Gerçekten, Yugoslavya'nın Avrupa savunmasında çok önemli stratejik bir durumu vardı. Yugoslavya'ya Bulgaristan'dan bir saldırı halinde Yugoslavya birlikleri batıya, yani Bosna-Hersek ve Karadağ'a doğru çekilirse,

Yunanistan'ın stratejik ve Selanik'e uzanan Vardar vadisi saldırgana açık bir durumda kalırdı. Macaristan'dan bir saldırı halinde, Yugoslav birlikleri dağlara çekilip Lubliyanı'yı bırakırsa, Triyeste ve bütün Po ovası tehlikeye girerdi. Ayrıca, Bulgaristan'dan Türkiye ve Yunanistan'a yönelecek bir tehdide karşı, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bir ittifak dengeyi kurabilirdi. Arnavutluk'un yaratacağı tehdit ise, Yugoslavya-İtalyan yaklaşması ile geniş çapta azaltılabılırdi. Kolayca anlaşılabilirdi. Gibi, durum büyük ölçüde Akdeniz ülkeleri arasındaki ilişkilere bağılı kalmaktaydı. Fakat önce Yugoslavya'yı Avrupa savunma düzeni içine çekmek gerekiyordu.

Batı bloku bu boşluğu kapamak için iki şey yapabiliirdi:

- 1) Yugoslavya'yı NATO'ya alarak hem bu boşluğu doldurmak hem de Batı bloku için moral bir güç kazanmak
- 2) Bu olanak dahilinde olmazsa, Yugoslavya'yı NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan ile bir işbirliğine çekerek, dolaylı bir şekilde de olsa, bu devleti Avrupa savunma sistemi içine almak.

Türkiye ve Yunanistan NATO'ya dahil olduklarından, Balkanlar'da kurulacak işbirliği NATO cephesinin kuvvetlendirilmesinden başka bir şey olmazdı. Niteliği ne olursa olsun bu birlik, Türkiye'nin 400.000, Yugoslavya'nın 300.000, Yunanistan'ın 165.000 kişilik ordusu ile<sup>16</sup>, Avrupa savunma sisteminde hayati öneme sahip Balkanlar'da, Batı'ya en aşağı 70 tümenlik bir güç sağlar, Avrupa'nın "barut fıçısı" olan bu bölgesinde, nihayet "ortak tehlikelere karşı uzun ömürlü bir dostluk ve karşılıklı yardım" bağı oluşturulabilirdi.

Kore Savaşı, ABD'nin Balkanlar'daki gruplaşmayı desteklemesinde önemli bir etkidir. Bu aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmalarını kolaylaştırmıştır. Çünkü, bu savaşla ABD, elindeki atom üstünlüğü yüzünden o zamana kadar çıkmayacağını sandığı bölgesel savaşların çıkabileceğini görmüştür. SSCB, Uzakdoğu'da bir savaş çıkarmaya cesaret ettiğine göre, aynı şeyi Doğu Avrupa'da kurulacak bölgesel savunma sistemlerinin Batı'nın savunulmasında ne derecede faydalı olabileceğini görmüştür. SSCB'nin, ABD Uzakdoğu'da eli kolu bağılı iken, Doğu Avrupa'da Yugoslavya'ya karşı harekete geçebileceği endişesi dış politikası üzerinde etkili olmuş, üçlü işbirliğine girmesinde rol oynamıştır.

Bu bakımdan, Batı ve özellikle ABD üç devlet arasındaki yaklaşmayı hararetle desteklediği gibi, yukardaki stratejik düşüncelere uygun olarak İtalya'nın da bu işbirliğine katılması için yollar aramaya başlamıştır.

---

<sup>16</sup> Ömer Sami Coşar, "Üçlü Balkan askerî ittifakı nedir, niçin imzalanıyor?", *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1954  
Ayrıca makale bünyesinde bu askerî güç dağılımını gösterir bir harita yer almıştır ( bkz. EK: 24 ).

**3- Ekonomik Yardıma İhtiyaç :** Batı blokundan bilhassa ABD’den alınan ekonomik yardım, bu üç devletin Balkanlar’da işbirliği yapmalarında önemli bir unsur olmuştur. Yugoslavya’nın Kominform’dan çıkarıldıktan sonra iktisadi olarak oldukça zor durumda kalmıştır. Zamanla Tito ekonomik yardımla yetinmeyerek ABD’nden askeri yardım da almak zorunda kalmıştır. Bu durum Yugoslavya’yı daha fazla Batı’nın güvenlik sistemleri içine çekmiş ve ilerde de göreceğimiz gibi, bu devletin NATO’ya gireceği bile ileri sürülmüştür. Türkiye ve Yunanistan da ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için Amerika’nın sağlayacağı ekonomik yardıma bakmaktaydılar. Kominform’a karşı ortak bir savunma örgütü kurdukları takdirde, ekonomik ve askeri yardım konusunda ABD’ne karşı pazarlık güçlerini arttırmış olurlardı. Hatta bazı Balkan sorunları uzmanları Balkan Paketi’nin kurulmasını yalnızca iki temel nedene bağlarlar:

a) SSCB’nin bu üç devlete de ortak düşman olarak gözükməsi

b) Bu devletlerin ekonomik ve askeri destek bakımından bütünüyle Batı’ya dayanmaları.

**4- Triyeste Meselesi :** 1950’den sonra Yugoslav dış politikasını çok etkileyen ve Yugoslav lideri Tito tarafından adeta bir prestij meselesi haline gelen Triyeste meselesi, İkinci Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkan bir problemdir. Bu mesele Yugoslavya ile İtalya arasındaki ilişkileri gerginleştirmiş ve Yugoslav idarecileri, İtalya’nın Triyeste’yi alarak, savaş öncesinde olduğu gibi yeniden Balkanlar bölgesine girmesinden endişelenmişlerdir. Bunu önlemek endişesi de Yugoslavya’nın Türkiye ve Yunanistan ile yakın işbirliğine girmesinde rol oynamış, Yugoslav idarecileri Balkanlar’ın Balkan halkları için olduğunu İtalya’ya açıkça göstermek istemişlerdir.

## 11.2. GELİŞİM SAFHALARI

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında, 1952 yılı boyunca, işbirliği için temaslara daha yoğun bir şekilde devam etmiştir. Yine bu yıl içerisinde askeri temaslarda gerçekleşmiştir. Bu görüşmeler, işin içine NATO yükümlülükleri girmediği sürece başarılı olmuş ve önemli bir anlaşmazlık konusu çıkmamıştır. Sonuncu toplantıdan sonra Yunan Savunma Bakanı şu açıklamada bulunmuştur: “Türkiye ,Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki sıkı askeri işbirliği Balkan cephesini öylesine kuvvetlendirmektedir ki, düşman yalnız peyklerin değil, kendi esas kuvvetlerini de kullanmak zorunda kalacağı bir tecavüz hareketine cüret edemeyecektir... Bu vaziyette üç memleket arasındaki işbirliği mühim bir zaruret halini almaktadır.”

Gerçekten, askeri heyetler arasında bir görüş birliğine varıldıktan sonra paktın imzasının uzaması bazı endişelere yol açarak, Yugoslavya ile arası bozuk olan İtalya'nın anlaşmayı baltaladığı ileri sürülmüştür.

Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün 20-25 Ocak 1953 tarihlerinde Belgrad'a yaptığı ziyaret<sup>17</sup>, Balkan Paketi'nin temelini oluşturacak resmi teşebbüslerin ilki, muhtemel bir saldırıya karşı ortak bir Balkan politikasının başlangıç noktasıdır. Görüşmeler Köprülü'nün ifadesi ile "son derece tatmin edici" cereyan etmişse de, Tito'nun "yazılı anlaşmalar" endişesi de ortaya çıkmamış değildir. Ziyaret sırasında verilen demeçler bunu açıkça göstermektedir<sup>18</sup>. Ancak, 24 Ocakta yayınlanan ortak bildirinin işbirliği konusundaki "sulh ve emniyetin korunması sadedinde iki memleketin müstakbel işbirliğinin şekil ve istikametine sarıh bir mahiyet verilmesi lüzumu hususunda tam bir görüş birliği teessüs etmiştir"<sup>19</sup> ifadesi Türk görüşünü aynen yansıtmaktadır. Yugoslavya'nın böyle bir tavize gitmesinin nedeni, görüşmeler sırasında Trieste sorununun da ele alınıp, Türkiye'nin bu konuda Yugoslavya'ya yardımcı olmayı kabul etmesinde aramak hata olmasa gerektir.

Bakan Köprülü'nün bu ziyaretinin Balkan Paketi'nin oluşmasında özel bir yeri vardır. Görüşmelerin önemli bir sonucu, kesin bir yazılı anlaşmaya katılmayı önceleri daima reddetmesine rağmen, Yugoslavya'nın artık üçlü bir pakt imzalamayı kabul ettiğinin açıkça anlaşılmasıdır.

26-29 Ocak tarihlerinde gerçekleşen Fuat Köprülü'nün Atina ziyaretinin en önemli sonucu, üç devlet arasında bir paktın imzalanacağını açıklanmasıdır<sup>20</sup>. Köprülü, "Üçlü antlaşma aktedilecek midir?" sorusuna şu cevabı vermiştir: "Gayet tabii, fakat biz halen ihzari devredeyiz. Müzakereler olgunlaştığı vakit, üç dışişleri vekili paktın metnini kaleme alacaklardır. Daha sonra şartlar müsaade edince, bu metin üç hükümet tarafından imzalanacaktır."<sup>21</sup>

Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos'un 3-8 Şubat 1953 tarihlerinde Belgrad'a yaptığı ziyaret, Balkan Paketi'ne varan ikili görüşmelerin sonuncusu olmuştur<sup>22</sup>. Bundan sonra üç taraflı görüşmeler başlayacak ve pakt imzalanacaktır. Yunan ve Yugoslav liderleri arasında yapılan görüşmelerde üçlü paktın en kısa zamanda imzalanması kararlaştırılmış ve üç ülke arasında askeri görüşmelerin de bunlara paralel olarak yapılacağı açıklanmıştır<sup>23</sup>. Görüleceği gibi, gerek kurulacak olan işbirliğinin NATO ile bağdaştırılması gerekse İtalya'nın

<sup>17</sup> *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1953; *Zafer*, 19 Ocak 1953; *Vakit*, 19 Ocak 1953; *Milliyet*, 19 Ocak 1953.

<sup>18</sup> *Ayın Tarihi*, No. 230, Ocak 1953, s. 110.

<sup>19</sup> *Ayın Tarihi*, No. 230, Ocak 1953, s. 110.

<sup>20</sup> *Vakit*, 29 Ocak 1953; *Milliyet*, 30 Ocak 1953.

<sup>21</sup> *Ayın Tarihi*, No. 230, Ocak 1953, s. 123.

<sup>22</sup> *Ulus*, 8 Şubat 1953.

<sup>23</sup> *Ayın Tarihi*, No. 230, Şubat 1953, s. 341.

endişelerinin ortadan kaldırılmasına imkan sağlamak için, askeri temasların pakt kurulduktan sonra da devam etmesi uygun bir formül olarak bulunmuştur. Askeri görüşmeler 17 Şubat'ta Ankara'da başlayarak<sup>24</sup> bütün yıl devam edecek ve niteliğini Fuat Köprülü şu sözlerle ifade etmiştir: "...Bunların mevzuu, aynı tehlikeye maruz bulunan üç devletin, Türkiye ve Yunanistan'ın Atlantik Antlaşması içindeki durumları ve askeri tertiplere girişmek bakımından bu durumun tevhit ettiği taahhütler ve hususiyetler tamamıyla mahfuz kalmak ve hudutların dışına çıkmamak şartıyla, askeri mevzularda esaslı fikir müdavelelerinde bulunmaktadır..."

Türkiye'de muhalefet hükümetin özellikle Balkan politikasını desteklemiş ve hükümet teşebbüslerinde engellemelere maruz kalmamıştır. CHP lideri İsmet İnönü pakt hakkında şu sözleri beyan etmiştir: "Varlıklarını korumak kararında olan Yunanistan ve Yugoslavya ile beraber bulunmamızı, menfaatlerimiz icap ettiriyor. Münasebeterimizin gelişmesini ve sulh cephesinde beraber bulunmamızı memnurlukla karşılarız"<sup>25</sup>.

## **12. 28 ŞUBAT 1953 ANKARA ANTLAŞMASI ( BALKAN PAKTI )**

### **12.1. ANTLAŞMANIN İMZALANMASI VE MADDELERİ**

Resmi adı ile "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" yani Balkan Pakti diğer adı ile, benzer yönleri itibari ile "İkinci Balkan Antantı", Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 25 Şubat'ta Atina'da parafe olmuş<sup>26</sup> ve 28 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da üç dışişleri bakanı tarafından imzalanmıştır<sup>27</sup>. Antlaşma metni on maddeden oluşmuştur<sup>28</sup>.

Giriş kısmında, imzacı devletler, söz konusu antlaşmayı BM Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca imzaladıklarını belirtmekte ve bu örgüte bağlılıklarını yinelemektedirler. Birinci maddede, " taraflar aralarında sürekli biçimde işbirliği yapılmasını sağlamak amacıyla, ortak çıkarlarını ilgilendiren bütün sorunlar üzerinde danışmalarda bulunacaklardır" dedikten hemen sonra, dışişleri bakanlarının ortak sorunlarla ilgili olarak yılda en az bir kez toplanmaları öngörülmektedir. Güvenlik konusunda yapılacak işbirliği "Bağıtlı taraflar, kendi bölgelerinde barış ve güvenliğin korunması için ortak çabalarını sürdürmek ve kendilerine karşı kışkırtılmamış bir saldırı olursa, gerekli savunma önlemleri de kapsam içine girmek üzere, güvenliklerini ilgilendiren sorunları ilgilendiren sorunları birlikte incelemeyi

<sup>24</sup> *Hürriyet*, 17 Şubat 1953.

<sup>25</sup> *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973*, İkinci Cilt ( 1939-1960 ), Ankara, 1993, s. 114.

<sup>26</sup> *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1953; *Ulus*, 26 Şubat 1953; *Vakit*, 26 Şubat 1953.

<sup>27</sup> *Cumhuriyet*, 1 Mart 1953; *Ulus*, 1 Mart 1953; *Vakit*, 1 Mart 1953; *Zafer*, 1 Mart 1953; *Hürriyet*, 1 Mart 1953.

<sup>28</sup> *Düstur*, Üçüncü Tertip, c. 34, s. 1347-1350. Antlaşmanın metni için bk. EK: 3.

sürdürmek kararındadırlar.” ve “Tarafların Genelkurmayı (...) aralarında anlaşarak saptayacakları savunma sorunlarına ilişkin önerileri hükümetlerine sunmak üzere işbirliği yapmayı sürdüreceklerdir.” diyen ikinci ve üçüncü maddelerde düzenlenmiştir. Bu madde, Pakta, 1934 tarihli Balkan Antantı’ndan farklı bir nitelik kazandırmakta, ortak savunma temeli oluşturmaktadır. Bir saldırı durumunda her devlet kendi ordusuyla müdahale etmeyecek, ortak kararlar alınacaktır. Ancak, bunun için askeri bir ittifak oluşturulmamış, sadece genelkurmaylar arası işbirliği öngörülmüştür. Bu eksikliğin temel nedeni, NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan’ın durumlarıyla, NATO üyesi olmayan sosyalist Yugoslavya’nın durumunu uyuşturmaktan kaynaklanan hukuki sorunu çözme imkanının bulunmamasıdır. Dördüncü maddede, ilgili devletlerin ekonomi, teknik ve kültür alanlarında da işbirliğine gideceklerini belirtmektedir. Beşinci maddede, aralarında çıkacak sorunların barışçı yollardan çözümünü kararlaştıran imzacı devletler, yedinci maddede ise bu antlaşmanın hükümlerine aykırı antlaşmalar yapmayacaklarını bildirmektedirler. Türkiye ve Yunanistan, bu antlaşmanın kendilerinin Kuzey Atlantik Pakti’ndan doğan hak ve yükümlülüklerini etkilemeyeceğini sekizinci maddede açık olarak ifade ettikten sonra, dokuzuncu madde katılmaları antlaşmanın amaçlarının gerçekleşmesine yararlı olacak devletlere bu antlaşmanın açık olduğu belirtmektedir. Nihayet, yürürlüğe girişi izleyen beş yılın sonunda, tarafların bir yıl öncesinden bildirmeleri koşuluyla antlaşmadan çekilebilecekleri onuncu maddede yer almıştır<sup>29</sup>.

## 12.2. BALKAN PAKTI’NIN ÖZELLİKLERİ

Balkan Pakti’nin önemli bir özelliği, antlaşma metninin üçüncü maddesinde ifade edildiği gibi, ortak savunma anlayışı ortaya koyması ve üç devlet genel kurmayları arasında işbirliğini öngörmesidir. Bu Balkan Pakti’ni iki savaş arası devresinde kurulmuş bulunan Balkan Antantı’ndan ayıran bir özelliktir. Balkan Antantı, bir saldırı halinde, ortak bir savunma örgütü olmaksızın her devletin kendi ordusu ile saldırıya karşı koyması öngörmekteydi. Halbuki Balkan Pakti ortak bir savunma temelini oluştuyordu. Yunan Dışişleri Bakanı Balkan Pakti’ni bu ayırıcı özelliği şu şekilde açıklanmıştır: “...Üçlü Antlaşmanın özel farik vasfı üçüncü maddesidir. Bu madde, bugün itibari olarak ve yarın hukuken yeni bir teşekkül ihdas etmektedir. Bu teşekkül, müşterek güvenlik meselelerini ve bir tecavüze karşı müşterek tedbirleri inceleyecek ve üç hükümete telkin ve tavsiyelerde bulunacaktır. Üç hükümet te böylece, Yugoslavya’dan başlayıp Yunanistan’dan geçerek

<sup>29</sup> Melek Fırat, “İlişkilerde İkinci Dostluk Dönemi (1950-1955)”, *Türk Dış Politikası (ed. Baskın Oran)*, c. I, İstanbul, 2002, s. 589-590.

Doğu Türkiye'ye kadar uzayacak olan bir müdafaa cephesi üzerinde müşterek müdafaa bahislerine müteallik koordine edilmiş kararlar alabileceklerdir.”<sup>30</sup>

Balkan Paktı askeri zaruretlerin bir sonucu ortaya çıkmış ve askeri bir temel üzerine oturmuş olmasına rağmen, askeri bir ittifak sayılamaz; üç genel kurmay arasında işbirliği için görüşmeler öngörmemektedir. Bunun nedeni şudur: NATO'nun üyeleri sıfatıyla Türkiye ve Yunanistan'ın durumlarını, NATO'nun üyesi olmayan Yugoslavya'nın durumu ile bağdaştırmak gerekmiş ve bunun için hukuki bir imkan bulunamamıştır<sup>31</sup>. İşte bu nedenle ilk elden bir “Dostluk ve İşbirliği Antlaşması” imzalanarak askeri örgütün kurulması ileri bir tarihe bırakılmıştır. Başbakan Adnan Menderes'in 13 Mart'ta Paris'te söyledikleri bunu açıkça ortaya konmaktadır. Menderes, üç devlet arasında akdedilen Balkan Paktı bir askeri ittifak değilse bunun, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO içinde girişmiş oldukları yükümlülüklerden ileri geldiğini söylemiş ve demiştir ki: “Bu pakt, Atlantik İttifakına üye devletlerin bu Teşkilata dahil olmayan başka bir devletle aktettikleri ilk anlaşmadır. Binaenaleyh bu keyfiyet, NATO prensiplerine göre ve üyelerle anlaşarak gelecekte halledilmesi gereken meseleler ortaya çıkarmaktadır.”<sup>32</sup>

Ancak askeri bir ittifak olmamakla beraber üç dışişleri bakanı varılan antlaşması beklenir bir saldırıya karşı güvenlik ihtiyacının bir sonucu olduğunu ve böyle bir nedenle harekete geçtiklerini belirtmişlerdir.

Balkan Paktı'nın imzalandığı gün düzenlenen basın toplantısında Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos şöyle konuşmuştur: “Kanaatimce bu muahede diğer bütün Balkan muahedelerinden farklı olarak başka devletlerin de iltihakına müsaittir. Şu halde bu, daha şumullüdür.”<sup>33</sup> Gerçekten, Antlaşma'nın dokuzuncu maddesi ile Pakt'ın katılmaya açık olduğu hükmü konmuştu. Bu ilerde kendilerini Sovyet boyunduruğundan kurtaracakları ümit edilen Balkan devletlerine, özellikle Bulgaristan ve Arnavutluk'a bir davet ve bu devletlerin Pakt'a gösterecekleri tepkiyi biraz olsun yumuşatabilmek için politik bir jest olarak yorumlanabilir.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Yunan Başbakanı'nın söylediklerinin aksine Balkan Paktı, 1934 Balkan Antantı'ndan bu yönde bir farklılık göstermemektedir. Çünkü, Balkan Antantı da, imzacı devletler tasvip ettikleri takdirde, diğer Balkan devletlerinin katılmasına açıktı. Arnavutluk ve Bulgaristan'ın Antant'a girmemelerinin nedeni, revizyonist bir dış politika izleyen bu devletlerin statükocu bir pakta itibar göstermemeleridir. Şimdi ise

<sup>30</sup> *Ayın Tarihi*, No. 232, Mart 1953, s. 159.

<sup>31</sup> A. Şükrü Esmer, “Üçlü Andlaşma”, *Ulus*, 28 Şubat 1953.

<sup>32</sup> *Ayın Tarihi*, No. 232, Mart 1953, s. 81.

<sup>33</sup> *Ayın Tarihi*, No. 231, Şubat 1953, s. 291.

SSCB'nin peyki durumunda bulunan ve Pakt'ın kendilerine yöneldiğine inanan bu devletlere davetiye gönderilmekteydi. Bu bakımdan iki pakt arasında bir fark bulmak yanlış olur.

Balkan Paktı'nın dünya politikasının o gün içinde bulunduğu koşullar bakımından önemli bir özelliği, tarihte ilk defa olarak sosyalist bir devletin, Moskova'nın direktifi dışında ve tamamıyla kendi ulusal iradesine dayanarak Batı ile resmen işbirliğine girişmesidir. Bundan başka, Pakt Yugoslavya ile ABD arasındaki askeri ve ekonomik bağları kuvvetlendirmiş ve Amerikan dış politikası için tam bir başarı olmuştur. Bir diğer görüşe göre Balkan Paktı, Balkanlar'da Panislavizmin sonunu getirmiş ve bir saldırıya karşı daima Sovyet Rusya'nın himayesine bakan Güney Slav geleneğini yıkmıştır<sup>34</sup>.

### 12.3. BALKAN PAKTI'NIN YANKILARI

Balkan Paktı'nın imzalanmasından bir hafta sonra SSCB lideri Stalin öldü. Stalin'in ölümü Sovyet dış politikasındaki yumuşamanın başlangıcını oluşturur<sup>35</sup>. Bu yumuşamanın ilk işaretleri ise SSCB'nin üç Balkan Paktı devletine karşı değişen tutumunda görülmüştür.

Stalin'den sonra işbaşına geçen ilk hükümet zamanında, batıda Yugoslavya'dan doğuda Pakistan'a kadar SSCB'nin güney sınırları boyunca yeni ittifaklar kurmak için Batılılar büyük çaba göstermişlerdir. Bir yıl kadar önce Atlantik Paktı'na girmiş bulunan Türkiye ve Yunanistan, bir üçüncü Balkan ülkesi komünist Yugoslavya ile bir pakt imzalamışlardı ve bunu askeri bir ittifak haline getirmek için çalışmaktaydılar. Asya'da ise İran, Irak ve Pakistan iki taraflı ittifaklar kurmak için yoğun bir çabaya girişmişlerdir.

Bütün bu çalışmalarda Türkiye odak durumundaydı. Herşeyden önce NATO'nun stratejik doğu kanadını oluşturmaktaydı; Belgrad ile işbirliğine girişmesi Balkan boşluğunu doldurmuştu. İran ve Irak ile yakınlaşması ise Kuzey Atlantik Bölgesi'nden Asya'nın ortasına kadar bütün bir savunma hattını tamamlayacaktı. Türkiye'nin Ortadoğu'da böyle bir kilit rol oynaması Sovyetler'in dikkatini bu devlet üzerine çekmiştir.

Yugoslavya'nın SSCB ve Doğu Avrupa'nın komünist devletleri ile ilişkileri, özellikle Batı ile işbirliğine girişmesi ve esas itibarıyla Sovyetler'e yönelmiş olan Balkan Paktı'na katılmasından sonra en kötü noktasına varmıştı. Kominform ile Yugoslavya arasındaki bu uçurumun SSCB'ne büyük güçlükler çıkardığı ve ilerde çıkaracağı açıktı. Yeni liderliğe göre, Stalin'in Yugoslavya'ya karşı politikası hiç bir yarar sağlamamış tersine Batı işbirliğine itmiştir. Eğer bu gelişmeye engel olunmazsa, Yugoslavya tamamıyla Batı'nın savunma örgütleri içine girebilir, şimdilik bir işbirliği antlaşması olan Balkan Paktı, askeri bir ittifak

<sup>34</sup> Oral Sander, *a.g.e.,s.* 101-102 .

<sup>35</sup> Hüseyin Cahit Yalçın, "Stalin, Stalin'den sonra", *Ulus*, 5 Mart 1953.

haline gelebilirdi. Akdeniz'deki Amerikan Altıncı Filosu tarafından desteklenecek böyle bir ittifak, Sovyetler'in Avrupa'daki güney kanadını ve peyk devletlerinki de dahil olmak üzere, Sovyet blokunun endüstri ve petrol merkezlerini tehdit edebilirdi. İşte Balkan Paktı kurulduktan sonra SSCB'nin asıl amacı, bu nedenlerle, Pakt'ın ittifaka varmasını önlemek olmuştur.

Yeni Sovyet liderleri Atina, Ankara ve Belgrad'a karşı bir "barış taarruzu"na girişmiştir. Bunun ilk belirtisi Sovyet hükümetinin 30 Mayıs 1953'de Türk hükümetine verdiği ve Türkiye'den hiç bir toprak isteğinin bulunmadığını açıklayan notadır<sup>36</sup>. Yugoslavya'ya karşı ise düşmanca davranıştan vazgeçilmiştir. Bu devletle Kominformist komşuları arasındaki sınır olayları sona ermiş, diplomatik ilişkiler düzeltilip yeni büyükelçiler gönderilmiş ve Yugoslavya'ya karşı uygulanan ekonomik abluka kaldırılmıştır<sup>37</sup>.

Sovyetler'in bu çabasına Bulgaristan da katılmıştır. Başbakan Chervenkov Eylül ayında yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: "Bulgar hükümeti, komşu Yugoslavya ve Yunanistan ve Türkiye ile bütün çözümlenmemiş ve anlaşmazlık yaratan sorunların çözümlendiğini görmek istemektedir. Biz, kendi toplumsal sistemimizi hiç kimseye zorla kabul ettirmek istemeyiz. Bu ülkelerle iyi ilişkiler kurmak istiyoruz ve karşılıklı saygı esasına dayanan görüşmelerde bulunmaya hazırız." Bulgar hükümeti bununla da yetinmeyerek, Bulgaristan'ın Yugoslavya ve Yunanistan'ın Makedonya toprakları üzerinde iddiası kalmadığını belirtecek davranışlarda bulunmuştur.

SSCB ve Bulgaristan'ın barış taarruzunun 1953-1954 yıllarında başarılı sonuçlar verdiği söylenmez. Bunun böyle olduğunu Balkan Paktı'nın kurulmasından sonra geçirdiği gelişmeler ve üç ülke arasında kurulan ittifak açıkça göstermiştir.

Sovyet Rusya'nın gayretlerinin aksi olarak 1954 sonuna kadar Balkan Paktı güçlendirilmiştir. 3-12 Haziran tarihlerinde Atina'da yapılan askeri görüşmelerden sonra yayınlanan resmi bildiri, SSCB'ne verilen ilk cevaptır<sup>38</sup>. Bu bildiride, "muhtemel bir düşman tecavüzüne karşı müşterek savunma" için görüşmelere devam edildiği belirtilmekte, toplantıda varılan sonuç ve tavsiyelerin üç dışişleri bakanının gelecek ay yapacakları toplantıya sunulacağı açıklanmaktaydı<sup>39</sup>. Bu toplantıların ayrıntıları gizli olmakla beraber genel amaç açıktı: Sovyet peyklerinden gelecek bir saldırıya karşı Türk, Yunan ve Yugoslav ordularının ortak bir plana göre hareket etmelerini sağlayacak askeri bir anlayışa varmak.

<sup>36</sup> *Ayın Tarihi*, No. 236, Temmuz 1953, s. 72.

<sup>37</sup> Mümtaz Faik Fenik, "Rus notası iyi niyeti ispat eder mi?", *Zafer*, 15 Haziran 1953.

<sup>38</sup> *Zafer*, 15 Haziran 1953.

<sup>39</sup> *Ayın Tarihi*, No. 235, Haziran 1953, s. 114.

Böylece NATO üyesi olmayan Yugoslavya'nın dolaylı yoldan NATO askeri planlaması içine girmesi mümkün olacaktı.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak üç dışişleri bakanı 4-11 Temmuz tarihlerinde Atina'da toplanarak, Balkan Paktı'nın ilk dışişleri bakanları toplantısını yapmışlardır<sup>40</sup>. Bu konferans paktın gelişmesinde önemli bir aşamadır. Burada gerek diğer Balkan devletleri ile işbirliği gerekse daimi bir sekreterliğin kurulması ve ortak savunmanın güçlendirilmesi konularında önemli kararlar alınmıştır. Bu son nokta ile ilgili olarak, üç devletin genel kurmaylarının tavsiyelerinin kabul edildiği belirtilmektedir<sup>41</sup>. Dışişleri bakanlarının bu konferansından sonra, üç devletin genel kurmayları 10-20 Kasım tarihlerinde Belgrad'ta toplanarak “bir saldırı karşısında üç devletin ortak bir savunma kurmaları konusunda tam bir görüş birliğine varmışlardır”<sup>42</sup>.

Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Fedaratif Halk Cumhuriyeti arasında 28 Şubat 1953'te Ankara'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Andlaşması TBMM'de 18 Mayıs 1953'te görüşülmüş ve oybirliği ile onaylanmıştır. Yapılan müzakerede ilk konuşma Dışişleri Vekili sıfatı ile İstanbul milletvekili Fuad Köprülü'ye verilmiştir. Sözlerine TBMM'nin davetlisi olarak mecliste bulunun Yugoslav Parlamento heyetini ve Yunanistan'ın Ankara elçisini selamlayarak başlamış. Bir nevi manevi olarak mecliste üçlü işbirliğinin tezahürünü gördüğünü belirterek memnuniyetini ifade etmiştir.

Dostluk ve İşbirliği Antlaşması on maddeden oluşan, ifadesi ve maksadı son derece açık, gizli hiçbir maddesi olmayan açık bir metindir. Üç devlet arasında tesis edilmiş olan samimi ve yapıcı dostluğu daha da geliştirecek esaslar içermekte olduğunu bildirmiştir. Tek gayesi barışı, emniyeti ve üç devletin varlığını devam ettirmektedir. Bundan dolayı hiçbir devletin aleyhine değildir. Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın hem ruhuna hem de esaslarına uygun çok hayırlı bir eser olarak nitelemiştir. Antlaşmanın metninin neşredilmesinden sonra sulhsever memleket basınları, devlet adamları tarafından tasvip edilmiş ve lehte yayınlar yapılmıştır. Bu antlaşma dünya barışı için önemli bir örnek ve sulhun devamı için büyük bir kazançtır. Yine bu işbirliği kültürel, ekonomik, teknik, askeri vb. çok geniş imkanlar içermektedir. Taraf devletler sürekli istişare ile gereken tedbirleri alarak işbirliğini geliştireceklerdir.

Antlaşmanın 9. maddesi işbirliğinin diğer devletlere de açık olduğunu bildirmektedir. Barış ve emniyet ayrılmaz bir bütün olduğundan bu antlaşma bu yolda önemli imkanlar sağlamaktadır. 3. Madde belirtilen, taraf devletlerin genelkurmaylarının toplantıları ile bunun

<sup>40</sup> *Dünya*, 12 Temmuz 1953.

<sup>41</sup> *Ayın Tarihi*, No. 236, Temmuz 1953, s. 123-124.

<sup>42</sup> *Milliyet*, 21 Kasım 1953; *Vakit*, 21 Kasım 1953.

gerçekleştirilmesi üzerinde durulacaktır. Antlaşmanın 8. maddesi ise Türkiye ve Yunanistan'ın Atlantik Andlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini Balkan işbirliğinin etkilemeyeceği belirtilmiştir. Aslında böyle bir madde yer almasaydı bile bu netice söz konusu olacaktı. Ayrıca bu iki işbirliği birbirini tamamlamaktadır.

Son olarak da, konu ile ilgili olarak hükümet tarafından geniş ve bol izah verildiğini kendi konuşmasının da bunların kısaca tekrarı olduğunu bildirmiştir. Dışişleri Komisyonu tarafından ittifakla kabul edilmiş olan bu antlaşma, daha önce Yunanistan ve Yugoslavya parlamentolarında büyük memnuniyetle tasdik olunmuştur. Bu işbirliği antlaşması Birleşmiş Milletler yüksek prensiplerine hizmet etmeyi amaç edinen bir antlaşmadır, diyerek sözlerine son vermiştir<sup>43</sup>.

Muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi adına Yozgat milletvekili Avni Doğan söz almıştır. Öncelikle üç devlet arasında dostluk ilişkilerini geliştiren bu antlaşmayı memnunlukla karşıladıklarını bildirmiştir. Devamla söz konusu devletlerin münasebetlerini emniyet esasına bağladığını ve bununda Balkanlar'da barışın devamı için önemli bir örnek olacağını ifade etmiştir.

Bu işbirliğinin öncelikle taraf devletlerin birbirlerine güven hissinden kaynaklandığını ve bütün komşu devletlere sirayet etmesini temenni etmiştir. Sözlerine şöyle devam etmiştir: “Bu iş birliği andlaşmasının bugün için büyük ehemmiyeti, bu üç devletin Atlantik Paketi savunma istikametinde siyasi olarak birleşmeleridir. Bu muahede, bir askeri ittifak muahedesi olmadığı gibi, hiçbir gizli hükmü de bulunmadığından, âkıdlar bir tecavüze mâruz oldukları vakit, otomatik olarak işleyecek askeri hükümler taşımamaktadır. Bununla beraber savunmayı esas tutan zihniyet, üç memleketi hür milletler savunma istikametine siyaseten ve mânen bağlamıştır.” CHP olarak antlaşmayı tasvip ettiklerini belirterek sözlerine son vermiştir<sup>44</sup>.

Demokrat Parti adına Bursa vekili Hulûsi Köymen partisinin görüşlerini aktarmıştır. Sözlerine bu işbirliğinin ne kadar değerli olduğunu ortaya koymak amacıyla genel bir değerlendirme ile başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı biteli sekiz yıla yakın bir süre geçmesine rağmen izlerinin devam ettiğini belirtmiştir. Milletlerin barışın devamı için hâlen silahlanmaya devam ettiğine dikkati çekmiştir.

“İşte dünyanın içinde bulunduğu bu ağır şartlar karşısında Türk, Yugoslav ve Yunan Devletleri arasında imzalanan üçlü bir sulh andlaşmasının huzuruna getirilmesi çok mesut bir hâdisedir. Her türlü tecavüz maksadından tamamen uzak ve kendi aralarında olduğu kadar bütün milletlerle de sulh içinde yaşamak ve kendilerinin hürriyetlerine, istiklâllerine ve toprak bütünlüklerine hariçten vukua gelecek tecavüze karşı müdafaa gayretlerini birleştirmek

<sup>43</sup> TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, c. 22, Ankara, 1953, 18.5.1953, s. 297-299.

<sup>44</sup> A.g.e., s. 299.

arzusuyla yapılan bu Andlaşmanın bütün insanlık ve hürriyet dünyası için de aynı değer ve kıymeti taşıdığı muhakkaktır.”

Geçmiş tecrübelerin bir savaş başladığında bundan tüm dünyanın etkilendiği gösterdiğini; bu yüzden barışın parçalanmaz ve bölünmez bir bütün olduğunu ortaya açıkça çıkarmıştır. Türkiye’de stratejik konumu ile ister istemez her zaman potansiyel tehlike altında bulunmaktadır. Fakat bu işbirliği saldırganlara karşı ciddi bir caydırıcı olmuştur. Norveç kıyılarından Kafkas sınırlarına kadar uzanan sulh cephesinde büyük bir boşluk böylelikle kapanmış oldu.

Yugoslavya ile bir yıl önce başlayan dostluğun kısa sürede geliştiği ve üçlü işbirliği taraflarının aralarında ciddi hiçbir problemin bulunmadığını belirtmiştir. Daha da geliştirilmesi için tüm imkanların değerlendirildiğini sözlerine eklemiştir<sup>45</sup>.

Millet Partisi adına Giresun milletvekili Arif Hikmet Pamukoğlu konuşmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın sonuçları ve etkileri bakımından I.Dünya Savaşı’nı geride bıraktığını yeni bir dünya harbinin sonuçlarının daha da ağır olacağına dikkat çekmiştir. Dünya barışını korumada Birleşmiş Milletler’in yetersiz kalması nedeniyle Avrupa Konseyi, Atlantik Paktı gibi teşekküllerin kurulduğunu ifade etmiştir. “Beynelmilel huzur, emniyet ve barış artık beynelmilel teşkilâtın kuvvetine tâbi bulunmaktadır. Bununla beraber, Beynelmilel Teşkilâtın kuvveti de milletlere bağlıdır. Demek oluyor ki her iki varlık da kuvvetlerinin kaynaklarını birbirinde görmekte ve bulmaktadır. İşte bunun içindir ki dünya barışının ideal bir şekilde teessüs edebilmesi için, her şeyden evvel, karşılıklı itimadın tam mânasıyla doğması şarttır. Çünkü barışta esasında bir nevi itimat ameliyesi...”

Sonuç olarak dünya barışına hizmet eden her teşebbüsü destekleyeceklerini ancak yapılacak işbirliği ile ilgili tüm endişelerin giderilmesi gerektiğini belirtmiştir<sup>46</sup>.

Son olarak Niğde mebusu Necip Bilge Dışişleri Komisyonu adına kürsüye gelmiştir. Komisyonun bu işbirliğini dünya barışını sağlama ve koruma adına önemli bir adım olarak gördüğünü ve takdirle karşıladığını ifade etmiştir.

Birleşmiş Milletler Anayasası’nın 51. ve 52. maddeleri ortak ve münferit güvenlik tedbirlerine olanak sağlamaktadır. Barışsever milletler Kuzey Atlantik Paktı gibi örgütler kurarak bu güvenliğini artırma yolunda adımlar atmışlardır. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya da yine bu amaçla bir işbirliğine girmekle, “...Kuzey Atlantik Paktı ile kuvvetli bir savunma çemberi vücuda getirmiş olan hür devletlerin az çok zayıf bir noktasını teşkil eden Balkan

---

<sup>45</sup> A.g.e.,s. 299-300.

<sup>46</sup> A.g.e.,s. 300-301.

cephesinin de işbu Andlaşma ile kuvvetlenmiş bulunduğuna kanaat getirmektedirler.”<sup>47</sup> şeklinde değerlendirmiştir.

#### **12.4. BALKAN PAKTI DAİMİ SEKRETERLİĞİ’NİN VE BASIN BİRLİĞİ’NİN KURULMASI**

Balkan Paktı’nın gelişmesindeki önemine işaret ettiğimiz dışişleri bakanlarının Atina toplantısında şöyle bir karar alınmıştır. “Vazifesi Dışişleri Vekilleri Konferansı’nı hazırlamak ve aynı zamanda üç memleket arasındaki siyasi ve kültürel işbirliği çerçevesine giren her meseleyi tetkik ve hükümetlerin nazarı dikkatine arz etmek olan bir daimi sekreterlik ihdas etmek. Bu sekreterlik her üç memleketin yüksek rütbeli birer diplomatik temsilcisi ile daima bir bürodan tereküp edecektir.”<sup>48</sup>

Bu daimi sekreterlik üç devlet arasında siyasal ve kültürel işbirliğini kuvvetlendirmek için 7 Kasım’da Belgrad’ta imzalanan bir anlaşma kurulmuştur<sup>49</sup>. Böylece Balkan Paktı, yönetim mekanizmasını da kurmuş ve tam bir pakt haline gelmiştir. Bu sekreterlik, Yugoslav hükümetinin Balkan Paktı’nın askeri işbirliği dışında da faaliyet alanı olması gerektiği inancının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Hakikaten Daimi Sekreterlik’in kurulması teklif Yugoslaya’dan geldiği gibi, kurulmasından sonra paktın daha çok bu yönüne ağırlık verecek olan taraf da yine Yugoslavya olmuştur.

Balkan Paktı’nın birinci yıldönümünde bir de Balkan Basın Birliği kurulması için üç devletin temsilcileri bir protokol imzalamışlardır. Buna göre Balkan Basın Birliği, Pakt üyelerine karşı ayırıcı ve kötüleyici yayını elbirliğiyle karşılayacak ve üç ulus arasındaki dostluğun gelişmesi yolunda gayret sarfedeceklerdi. Bundan başka üç devlet arasında haber, yazı ve fotoğraf alışverişi yapılacak ve heyetler gönderilecekti<sup>50</sup>. Ancak Balkan Paktı’nın bu iki kurumu askeri işbirliği çabaları arasında ihmal edilmiştir.

SSCB’nin Balkanlar’daki barış taarruzunun ana hedefi Yugoslavya’yı Batı’dan koparmaktı. Ancak bu politika 1954 sonuna kadar başarılı olmamış ve hatta Yugoslavya Balkan Paktı içinde daha etkin bir politika izlemiştir. Bunun nedenlerini, yeni Sovyet liderlerinin Stalin’inkinden daha farklı bir dış politika izlemeyecekleri hakkındaki inançta ve daha önemlisi Yugoslavya’nın İtalya ile olan uyuşmazlığında aramak yerinde olur.

<sup>47</sup> A.g.e.,s. 301-302.

<sup>48</sup> *Ayın Tarihi*, No. 236, Temmuz 1953, s. 124.

<sup>49</sup> *Cumhuriyet*, 8 Kasım 1953; *Ulus*, 8 Kasım 1953; *Vakit*, 8 Kasım 1953.

<sup>50</sup> *Ayın Tarihi*, No. 243, Şubat 1954, s. 90.

Yugoslav lideri Tito, Kremlin'deki değişiklikten hemen sonra, Mayıs 1953'te verdiği bir beyanatta Doğu bloku ile ilişkilerinin tatmin edici olmadığını, Sovyet basınının hala Yugoslavya'ya hücum ettiğini ve sınır olaylarının henüz bitmediğini söylemiş, "Sovyetler Birliği ile ilişkilerimizin durumu ne olursa olsun, Yugoslavya Batıya karşı tutumunu değiştirmeyecektir" demiştir<sup>51</sup>. İlginç olan nokta şudur ki, Balkan Paktı'nın kuvvetlendirilmesi yolundaki teşebbüs, bir yıl öncesine kadar yazılı anlaşmalar konusunda şüpheleri olan Yugoslavya'dan gelmiştir. Bu politika değişikliği ise büyük ölçüde İtalya'dan duyulan endişeye bağlanabilir. Tito bu noktayı ve Balkan Paktı'nın önemini 13 Eylül 1953 'teki şu sözleri ile belirtmiştir: "İtalya'nın Yugoslavya aleyhine açtığı kampanyanın maksadı Balkan Paktını parçalamak gayesini gütmektir. Türk ve Yunanlı dostlarıma haber vermek mecburiyetindeyim ki, kendilerini bu tahriklere kaptırmassınlar... Balkan Paktının şumulü ve ehemmiyeti Yugoslavya için olduğu kadar Türkiye ve Yunanistan için de... çok kıymetli bir unsur, mana ve mahiyet taşımaktadır."<sup>52</sup>

Yugoslavya'nın bu tutumu sonucu İtalya, Balkan Paktı'na kendisine yönelmiş bir yön verilmesinden endişelenmiş ve Trieste meselesi konusunda İtalyan görüşünü açıklamak üzere İtalyan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı 1953 Kasım'ında Ankara'yı ziyaret etmişlerdir<sup>53</sup>. Bu ziyaret sonunda İtalya'nın endişelerinin azaltılmış olduğu anlaşılmaktadır<sup>54</sup>.

Özetle Yugoslav lideri Tito, Batı savunma sistemleri içinde durumunu kuvvetlendirmek yoluyla, Trieste konusunda Yugoslavya'nın çıkarlarına uygun bir çözüme varmak istemiştir. Türkiye ve Yunanistan ile 1954 Ağustos'unda bir ittifak imzalanmasının temelinde yatan neden budur.

### **13. 9 AĞUSTOS 1954 BLED ANTLAŞMASI ( BALKAN İTTİFAKI )**

#### **13.1. HAZIRLIK SAFHASI VE İMZALANMASI**

28 Şubat Paktı'nın esasları, Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün Belgrad ve Atina ziyaretleri ile ortaya çıkmışken, Balkan İttifakı'nın imzalanması Mareşal Tito'nun 1954

---

<sup>51</sup> *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1953; *Zafer*, 22 Mayıs 1953.

<sup>52</sup> *Ayın Tarihi*, No. 238, Eylül 1953, s. 183-184.

<sup>53</sup> *Ulus*, 13 Kasım 1953.

<sup>54</sup> *Ayın Tarihi*, No. 240, Kasım 1953, s. 34-35.

Nisan’ında Ankara, Haziran’ında ise Atina ziyaretlerinin sonucunda mümkün olmuştur. Bu durum Yugoslavya’nın ittifakın imzasına verdiği önemi göstermesi açısından ilginçtir.

Mareşal Tito’nun 12-16 Nisan tarihlerindeki Ankara ziyaretinde iki konu üzerinde görüş birliğine varılmıştır<sup>55</sup>. Bunlar üç devlet arasında ittifakın imzalanması zamanı gelmiştir ve Yugoslavya’nın NATO dışında bulunması ittifakın imzalanmasına engel değildir. Görüşmelerde Türkiye’nin Yugoslavya’nın NATO’ya girmesi hususunda ısrar ettiği anlaşılmaktadır<sup>56</sup>. Ancak Yugoslavya’nın bu örgüte girmeyeceğinin açıkça belirtilmesinden sonra Pakt’ın bir ittifaka çevrilmesi üzerinde durulmuş ve bu konuda prensip kararı Ankara görüşmelerinde verilmiştir.

Mareşal Tito’nun 2-6 Haziran 1954 tarihlerindeki Atina görüşmelerinde, Türkiye ve Yunanistan’ın NATO içindeki yükümlülüklerinin imzalanacak ittifakla nasıl bağdaştırılacağı konusunda görüş birliğine varılmışsa da, İtalya’nın durumu problem çıkarmıştır<sup>57</sup>. Bunun ABD ve İngiltere’yi endişelendirdiği anlaşılmaktadır. 3 Haziran’da Yunan basın sözcüsünün açıkladığına göre ABD ve İngiltere, bir Balkan İttifakı’na taraftar olmakla beraber acele hareketin NATO dayanışması üzerinde kötü etkisi olabileceğinden ihtiyat tavsiye etmiştir. Yunanistan ise Trieste sorunun Balkan güvenliğinin kuvvetlenmesi ile ilgili bulunmadığını ve üç devletin uygun bir zamanda ittifakı imzalayacaklarını bildirmiştir. İngiliz hükümeti ise ittifakın İtalya’nın onayı olmadan imzalanmamasını istemiştir<sup>58</sup>. Kısaca Yugoslavya, iki NATO üyesi ile ittifak halinde, Trieste üzerinde son görüşmelere girişmek ve bu surette kuvvetli bir durumda bulunmak, Batılı devletler ise, ittifakın imzasını Trieste sorununun çözümlenmesinden sonraya bıraktırarak Yugoslavya’ya karşı kuvvetli bir koza sahip olmak istemekteydiler. Balkanlar’da kurulacak işbirliği gerek bölgesel devletlerin gerekse Batılıların kısa vadeli çıkarları etrafında dönmeye başlamıştı.

Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’in 1 Haziran’da başlayan Amerika ziyareti ve gerek giderken gerekse dönerken Atina’ya uğrayıp Yunan Başbakanı ile görüşmesinin en önemli nedeni Trieste meselesi ile ittifakın imzası arasındaki çatışmadır<sup>59</sup>. Menderes’in görüşmeler sonunda söylediklerine ve olayların daha sonraki akışına bakılırsa, Türk Başbakanı’nın Amerikan yöneticilerini Balkan İttifakı’nın bir an önce imzalanmasının gereğine inandırmış olduğu anlaşılmaktadır. Menderes, 7 Haziran’da Atina’da, Ankara’ya

---

<sup>55</sup> *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1954; *Milliyet*, 17 Nisan 1954.

<sup>56</sup> *Ulus*, 6 Mayıs 1954.

<sup>57</sup> *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1954.

<sup>58</sup> *Ayın Tarihi*, No. 246, Mayıs 1954, s. 73.

<sup>59</sup> *Milliyet*, 31 Mayıs 1954.

döner dönmez, ittifak tasarısını hazırlamakla görevli siyasi ve askeri uzmanlardan oluşan komisyonu kurmak için harekete geçeceğini bildirmiştir<sup>60</sup>.

Bu çalışmaların sonucu olarak ittifak tasarısı metnini hazırlayacak olan dışişleri bakanları toplantısının 17 Temmuz'da yapılacağı açıklanmışsa da, 14 Temmuz'da Türk hükümetinin isteği ile ertelenmiştir<sup>61</sup>. Ertelemenin muhtemel sebepleri;

1- Türkiye, ittifak resmen imzalanmadan önce, tasarıyı diğer NATO üyelerine gösterip tasviplerini almak istemiştir.

2- Türkiye, İtalya'nın da ittifaka girmesini sağlamak için, Batılıların Yugoslavya ve İtalya ile yaptıkları görüşmelerin sonuçlanmasını beklemiştir.

Ancak Yunan Başbakanı Papagos, 16 Temmuz'da Tito ve Menderes'e gönderdiği mesajlarda, erteleme üzerine dedikodu ve yorumların üç devletin istemedikleri bir hava oluşturabileceğini belirtmiş ve en kısa zamanda toplanıp ittifakın imzalanmasını istemiştir<sup>62</sup>. Yunanistan'ın bu kararlılığı ve NATO Konseyi'nin 29 Temmuz toplantısında ittifakın metnini tasvip etmesiyledir ki, Türkiye erteleme kararında ısrar etmemiş ve ittifak imzalabilmiştir.

Yugoslavya'nın Bled şehrinde 9 Ağustos 1954 tarihinde imzalanan "İttifak, Siyasî İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" ondört maddelik klasik bir askeri ittifak antlaşmasıdır<sup>63</sup>.

Bu antlaşmanın birinci maddesinde, taraflar "...içine girebilecekleri tüm uluslararası uyuşmazlıkları,...barışçı yollarla çözmeyi ve uluslararası ilişkilerinde BM Antlaşmasının amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir biçimde tehdit ya da kuvvete başvurmaktan kaçınmayı" yükümlenmektedirler. Bir saldırı durumunda tarafların alacakları önlemleri düzenleyen ikinci maddeye göre, taraflar "içlerinden birine ya da birkaçına karşı, ülkelerinin herhangi bir yerine yönelik olarak girişilecek her saldırıyı tüm bağıtlı taraflara yöneltilmiş bir saldırı saymak ve ... silahlı kuvvet kullanımı da kapsam içine girmek üzere, etkin bir savunma için gerekli görecekları tüm önlemleri birlikte kararlaştırarak almak ve saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara gecikmesizin tek başına ya da ortaklaşa, yardım etmek konusunda anlaşmışlardır." Yedinci maddede ise, tarafların, silahlı bir saldırıya uğradıktan sonra alacakları savunma önlemlerini, durumu BM Güvenlik Konseyi'ne bildirdikten ve Konsey gerekli önlemleri fiilen aldıktan sonra sona erdirmeleri gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla

<sup>60</sup> *Ayın Tarihi*, No. 247, Haziran 1954, s. 89-98.

<sup>61</sup> *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1954.

<sup>62</sup> *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1954.

<sup>63</sup> *Düstur*, Üçüncü Tertip, c. 36, s. 286-290. Antlaşmanın metni için bk. EK: 4.

İttifak Antlaşması Yugoslav Parlemtosu tarafından 23 Ekim 1954, Yunan Parlemtosu tarafından 18 Ocak 1955 ve son olarak TBMM tarafından 16 Şubat 1955 tarihlerinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Kuzey Atlantik Antlaşması'yla aynı, 1934 Balkan Antantı'ndan çok daha geniş bir düzenleme söz konusudur.

Bu antlaşmada ayrıca tarafların dışişleri bakanlarının yılda iki kez düzenli bir biçimde toplanacakları bir Sürekli Konsey oluşturulması ve bu Sürekli Konsey toplanmadığı zamanlarda, görevlerini Ankara Antlaşması Sürekli Sekreterliği aracılığıyla yerine getirmesi kararlaştırılmıştır (madde dört). Ayrıca onbirinci maddede de 28 Şubat 1953 Ankara'da imzalanmış olan "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması"nın yürürlükte kalacağı bildirilmektedir. Dolayısıyla Bled Antlaşması Ankara Antlaşması'nın etkinleştirilmesi, ittifak biçimine dönüştürülmesi denilebilir<sup>64</sup>. Bundan başka metne, özellikle İtalya'nın ittifak hakkındaki endişeleri ve ilerde katılma olasılığı düşünülerek, ittifakın yeni üyelerine açık olduğuna dair bir hüküm de konmuştu. Yirmi yıllık bir süre için imzalanmış bulunan ittifaktan üyeler, sürenin bitimine bir yıl kala haber vermek şartıyla çıkabileceklerdi.

Bled İttifakı, Batı savunmasına büyük bir katkı olarak görünür. Çünkü, Yugoslavya'nın Batı savunma sistemine alınışı ile Doğu Adriyatik kıyıları, Sırbistan dağları ve Vardar ile Morava vadisi dost bir gücün elinde bulunuyordu. Bundan başka, Bled İttifakı Balkan Antantı'ndan kapsam olarak daha genişti. Antant'a dahil devletlerin yalnız sınırlarını teminat altına aldığı halde, Bled İttifakı daha kapsamlı tutulmuş ve imzacı devletlerin topraklarının herhangi bir yerine vaki olacak saldırı paktın kapsamı içine alınmıştır.

### 13.2. İTTİFAK'IN YANKILARI

Tahminlerin aksine ittifakın imzası İtalya'da büyük tepkilere yol açmamıştır. Bunun nedenlerini, ABD'nin Roma'ya ılımlı olmayı tavsiye etmiş olması, İtalya'nın Atina ve Ankara'da ciddi bir teminat almış bulunması olasılığı ve ittifakın imzası kesinleşince direnmenin bir yarar sağlamayacağının anlaşılması şeklinde sıralayabiliriz. Ayrıca, bu sırada Trieste sorununun tamamen çözümlenmemiş olmakla beraber iyi bir yola girmiş olduğunu ve nihai anlaşmanın yakında aktolunacağı yolundaki ümitlerin kuvvetlendiği gerçeğini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Bled İttifakı, ABD ve İngiltere'de sevinçle karşılanmıştır. İttifakın imzalanmasından dolayı duyduğu büyük memnuniyeti belirten Amerikan Dışişleri Bakanı Foster Dulles, 10 Ağustos'ta şöyle konuşmuştur: "Ben üç memleket arasındaki anlaşmaların daha geniş tatbik sahası bulacağını ümit etmiştim. Fakat bu antlaşmalar, bugünkü haliyle dahi, Güney

---

<sup>64</sup> Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 590-591.

Avrupa'nın emniyeti için elzem bir unsur taşımaktadır.”<sup>65</sup> Bu arada Amerikan hükümetini en çok memnun eden nokta, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya karşı yükümlülüklerini korumuş olmasıdır. İngiliz hükümeti ise yayınladığı bildiride, ittifakın imzalanmasından sonra İtalyan-Yugoslav ilişkilerinin kuvvetleneceğini ümit ettiklerini belirtmiştir. Doğu Avrupa devletleri ve SSCB'nin ittifaka tepkileri sert olmamış, basında önemli yer tutmamıştır. Bunun nedeni, SSCB'nin o sırada Yugoslavya'yı kazanma politikasına hız vermiş bulması muhtemeldir.

Üçlü Pakt devletlerinin aralarındaki işbirliğini sadece askeri planda bırakmamak için bazı gayretlerde bulunduklarına değinilmişti. İttifakın imzalanmasından sonra bu yolda atılan bir diğer adım, Danışma Meclisi'nin kurulması olmuştur. Daha ittifakın imzalandığı gün üç dışişleri bakanı yayınladıkları bir memorandumla böyle bir meclisin kurulması için prensip kararına vardıklarını açıklamışlardı<sup>66</sup>. Balkan İttifakı Daimi Konseyi'nin Ankara'da yaptığı birincisi toplantısının sonunda, 2 Mart 1955 tarihinde Danışma Meclisi'ni kuran antlaşma imzalanmıştır<sup>67</sup>. Üye devletlerin milli meclislerinin her birinin kendi üyeleri arasından seçeceği yirmişer üyeden oluşan meclisin istişari nitelikte olan görevleri, “üye devletlerin milletlerarası esenliğini tahakkuk ettirmek, müşterek menfaatlerini korumak, sulhu temin etmek maksadıyla karşılıklı münasebetlerinin her sahasında mümzî memleketler arasındaki işbirliğinin inkişafına yardım edebilecek bütün imkanları tetkik etmektir.”

3 Mart'ta yayınlanan ortak bildiride, Balkan Paktı'nın ekonomik, teknik, kültürel ve diğer alanlarda geliştirebilmek için üç dışişleri bakanının, ekonomik işbirliği imkanlarını araştırmak için en yakın gelecekte üçlü bir ekonomik konferans toplayacakları belirtilmekteydi. Ayrıca yine yakın bir gelecekte bir Balkan Etütleri Enstitüsü'nü kuracak olan anlaşma üzerinde çalışmak üzere ortak bir komisyonun kurulmasının kararlaştırıldığı açıklanıyordu. Yunan Dışişleri Bakanı ise, aynı gün verdiği bir beyanatta, Danışma Meclisi'nin faaliyete geçmesinden sonra ortak bir ticaret odası kurmak düşüncesinde olduklarını belirtmiştir<sup>68</sup>. 19 Mart 1955 tarihinde de üç devlet arasında posta haberleşmesi ile ilgili bir anlaşma imzalanmıştır<sup>69</sup>.

1934 Balkan Antantı'nı geliştirme çabaları ile Balkan Paktı'nı askeri işbirliği dışındaki alanlarda da kuvvetlendirme çabaları birbirine paralellik göstermektedir. O kadar ki, yeni Balkan işbirliği de bu konuda başarılı olamayacak ve gerçek bir Balkan dayanışma ve

<sup>65</sup> *Ayın Tarihi*, No. 249, Ağustos 1954, s. 79.

<sup>66</sup> *Ayın Tarihi*, No. 249, Ağustos 1954, s. 77.

<sup>67</sup> *Cumhuriyet*, 3 Mart 1955.

<sup>68</sup> *Cumhuriyet*, 4 Mart 1955.

<sup>69</sup> *Cumhuriyet*, 20 Mart 1955.

işbirliğini kuramayacaktır. Çünkü askeri zaruretlerin sonucu olarak kurulan Balkan Pakti, bu zaruretler ortan kalkınca yıkılacak, diğer alanlarda işbirliğine de olanak kalmayacaktır.

## **14. BALKAN PAKTI'NIN ÇÖZÜLÜŞÜ**

### **14.1. ETKİLEYEN ETMENLER**

#### **14.1.1. YUGOSLAV DIŞ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİM**

SSCB'nin Yugoslavya'ya karşı giriştiği barış taarruzu 1954 yılının sonuna kadar başarılı olmamıştır. Ancak 1955 senesinin ilk aylarından başlayarak gerek Yugoslavya'nın kendine has koşullarındaki değişiklik gerekse SSCB'nin Belgrad'a karşı artan tavizleri durumu değiştirmiştir.

Haziran 1955'te SSCB Başbakanı Bulganin ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Birinci Sekreteri Khrushchev'in Belgrad'ı ziyaretleri, Yugoslavya'nın gerek Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinde gerekse Balkan Pakti'na karşı tutumunda önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır<sup>70</sup>. Bu ziyaret, Yugoslavya'ya karşı 1948'den sonraki davranışların hatalı olduğunun ve “ulusal komünizm”in muhakkak kötü bir şey olmadığına kabul edilmesi demektir. İki Sovyet lideri Tito'nun ayağına özür dilemeğe gitmişler ve Stalin'in hatalarını tamir etmeye çalıştıkları açıktır. SSCB'nin bu davranışı Yugoslav Komünist Ligi içinde olumlu bir hava yaratmış, Rusya'ya karşı tarihi ve hissi bağlılık ön plana geçmiştir.

Bundan sonra Yugoslavya ile iki müttefikinin dış politika üzerindeki görüşleri arasında farklar ortaya çıkmıştır. Türkiye ve Yunanistan, 1945'ten sonra Balkanlar'da kurulmaya başlanan komünist yönetimler, bu yönetimlerin bir blok kurma çabaları, SSCB'nin toprak istekleri ve bu devletin hiç olmasa sempatisini kazanan Yunan iç savaşı sonucu, güvenliklerini o derece tehlikede görmüşlerdir ki, bütün dış politika felsefelerini organik bağlarla Batı'ya bağlamaktan çekinmemişlerdi. Buna karşılık Yugoslavya, doğu-batı blokları arasına girmek istemediğini, yazılı ittifakların dünyayı iki düşman bloka ayırmaktan başkaca bir işe yaramadığını her fırsatta açıklamıştı. Balkan Pakti'na girmesinin nedenini SSCB'nin ve Doğu Avrupa devletlerinin baskısı, ittifaka girmesinin nedeni ise geniş ölçüde Triyeste sorununda kuvvetli olmak düşüncesi idi. Oysa Tito, özellikle 1955 ziyaretinden sonra anladı ki, yeni Sovyet liderlerinin dış politikadaki tutumları, Yugoslavya'nın endişesini ortadan kaldıracak niteliktedir. Triyeste meselesi çözümlenmişti; artık, dış politikalarını tamamen

---

<sup>70</sup> *Zafer*, 1 Haziran 1955.

Batı'ya bağlamış olan Türkiye ve Yunanistan ile artık askeri işbirliği yapılması gerekmiyordu. Ayrıca, 29 Şubat 1955'te imzalanan ve Türkiye'nin öncülüğünü yaptığı Bağdat Paketi'ne İngiltere'nin de katılması, bu gruplaşmaya emperyalist bir hal vermişti. Tito, Balkan Paketi'ni büyük devletlerden bağımsız bir blok olarak görmekteydi. Şimdi ortaklardan biri, Balkan Paketi gibi bölgesel bir gruplaşmada İngiltere ile işbirliğine girişmekteydi. Bu, Tito'yu Balkan İttifakı'ndan soğutan önemli bir sebep olmuştur<sup>71</sup>.

Yugoslav yöneticileri bu düşüncelerden sonra, bağımsız ve bağlantısız bir dış politika izlemeye karar vermişlerdir. Tito, Sovyet sorunlardaki tecrübe ve bilgisiyle, Sovyet-Yugoslav yakınlaşmasının çok uzun sürmeyeceğini, bütünüyle Sovyetlere bağlanmanın ilerisi için oluşacak tehlikeleri biliyordu. İlerde çıkacak bir çatışmada, yeni bir ekonomik ve siyasal abluka kurulursa artık Batı'nın desteğine de tam manasıyla güvenemezdi. Tito, kapitalist bir sistem ve onun gerektirdiği bir dış politika anlayışına da dönemeyeceğine göre, uluslararası olayların yeniden tanımlanması, tek mantıklı yol olarak Tito'nun karşısına dikilmişti. Bu bakımdan, her iki tarafa da bağlanmamak ve Stalin'in "iki uzlaşmaz blok" kavramını tadil etmek gerekmektedir.

İşte sosyalizme varmada Yugoslav yolunun başlangıcı 1948'de atılmışsa da, kendisine uygun bir ortam bulup yeşermesi, bu gereğin bir sonucu olarak Tito'nun 1955'te bulduğu yol, "pozitif"ya da "aktif tarafsızlık"tır. Bu, birbirinden farklı sosyo-ekonomik düzene sahip devletlerin yanyana yaşamaları ilkesine dayandırılacaktı ve Stalin'in "barış içinde birarada yaşama" politikasının savaşların kaçınılmaz olduğu gerçeğini değiştirmeyeceği görüşünü de reddediyordu.

Yugoslavya'nın bu politikasını kolaylaştıracak bir ortam 1955 yılında söz konusu olmuştur. 1955 Mayıs-Haziran'ında toplanan Bandung Konferansı'nda Asya-Afrika ülkeleri ilk defa olarak, kendilerinin uluslararası politikada ağırlıkları olabileceğini ve dünya politikası üzerinde etkide bulunabileceklerini anlaştırmışlardı. Böyle bir etki ise birlikte hareket ettikleri takdirde artabilirdi. Gerçekten, Bandung'u izleyen izleyen yıllarda Asya-Afrika ülkelerinin çoğunluğu iki bloka da bağlanmadan yürütülecek bir dış politikanın yani kurulacak üçüncü blokun yararlarını anlamaya başlamışlardır. Yugoslavya, Hindistan ve Mısır gibi Asya-Afrika ülkelerinin liderliğini yapacak olan devletlerle birlikte, "bağılantısızlar bloku"nın liderliğine oynayabilirdi. Kısaca, Yugoslavya'nın büyük bir arzuyla sarıldığı tarafsız politikada Balkan İttifakı'nın yeri asla olamazdı.

---

<sup>71</sup> *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1956.

#### 14.1.2. TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN BOZULMASI

Balkan Paketi'na en büyük darbeyi indiren gelişme, 1954 yılının sonundan başlayarak Türk-Yunan ilişkilerinin Kıbrıs sorunu yüzünden bozulması olmuştur. Çünkü Yugoslavya'nın SSCB ile ilişkilerini düzeltmesi ve tarafsız bir politika peşinde koşması, Balkan işbirliğinin askeri yönünü çökertmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin bozulması iki devlet arasında her türlü işbirliğine son vermiştir. Bu nokta, Balkan gelişmeleri incelenirken gözden kaçmaktadır.

Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu resmen benimsemesi ve onu uluslararası bir dava haline getirmesiyle, Türk-Yunan ilişkilerindeki gerginliğin başlamasına neden olmuştur. Yunan hükümeti, Balkan İttifakı'nın imzalanmasından bir hafta sonra, 16 Ağustos 1954 tarihinde Kıbrıs için resmen Birleşmiş Milletler'e müracaat etmiştir<sup>72</sup>. Görülmektedir ki, Yunanistan bir yandan Türkiye ile ittifaka girerken, diğer yandan Türkiye'yi karşısına çıkaracağı muhakkak olan bir sorunu ortaya atmaktaydı. Başlı başına bu olay bile, Balkan İttifakı'nın ne derece zayıf temele oturduğunu göstermektedir<sup>73</sup>. Kıbrıs sorunu Aralık ayında Genel Kurul önüne gelmişse de, herhangi bir tartışma yapılmaksızın oylamaya "şimdilik" görüşülmemesine karar verilmiştir<sup>74</sup>. İşte Yunanistan bu yenilgiden sonra Balkan Paketi'na karşı soğuk davranmaya başlamış ve 1955 yılından sonra Türkiye'nin de sorunu benimsemesi üzerine iki devlet arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Hele 1955 yılındaki 6-7 Eylül olayları bu ilişkileri son derece gerginleştirmiş ve iki devletin sadece Balkan İttifakı içindeki değil, NATO içindeki işbirliğini de baltalamıştır. Bunun yanı sıra Yunanistan, 1954 BM yenilgisinden aldığı dersle, Batı bloku dışındaki devletlerle ilişkilerini geliştirmeye başlamış ve Türkiye'yi dışarıda bırakacak biçimde Yugoslavya ile ilişkilerini kuvvetlendirme yoluna gitmiştir.

Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu tekrar alevlendirmesi Türk kamuoyunda büyük tepkilere yol açmış ve hatta bu tepki 6-7 Eylül olaylarındaki şiddet gösterilerine kadar varmıştır<sup>75</sup>.

Türk hükümeti ise hala Balkan İttifakı'nı kurtarmak çabasındaydı. Bu gayret ABD Dışişleri Bakanı J. Foster Dulles'in 20 Eylül 1955 tarihinde Başbakan Menderes'e gönderdiği mesajdan sonra artmıştır. Dulles mesajında şöyle demektedir: "...Türkiye ve Yunanistan'ın hürriyetlerini idame etmeleri ve daha büyük ölçüde sosyal ve ekonomik gelişmeler başarmalarına yardım etmek maksadıyla Birleşik Amerika, 1947'den beri çok mühim

<sup>72</sup> *Milliyet*, 16 Ağustos 1954.

<sup>73</sup> Fahir H. Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, Ankara, 1963, s. 45.

<sup>74</sup> *Zafer*, 17 Ağustos 1954.

<sup>75</sup> Fahir H. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 45-186.

gayretler sarfetmiştir. Biz bu yardımı, Türkiye ile Yunanistan arasındaki işbirliğine, nazik bir bölgede hür dünya için kuvvetli bir set teşkil ettiğine kani olduğumuz içindir ki yaptık... Bu set maddeten zayıflatıldığı taktirde bunun neticesi çok ciddi olabilir.”<sup>76</sup> Mesajın anlamı açıktı; iki devlet arasındaki ilişkiler düzeltilmediği ve Balkan İttifakı korunmaya çalışılmadığı taktirde, Amerika’nın bu iki devlete yaptığı yardım üzerinde tekrar düşünülecektir. Başbakan Menderes ise verdiği cevapta, Türkiye’nin Yunanistan ile ortak güvenlik konusunda samimiyetle işbirliği yapmaya hazır olduğunu ve Türk-Yunan dostluğu ile Balkan İttifakı’nın, geçmiş olaylara rağmen idamesine büyük önem verdiğini ve ileride de vereceğini belirtmiştir<sup>77</sup>. Bu mektuplaşmadan sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar 1 Kasım’da “iki milletin yüksek menfaatleri, onların birbirleriyle iyi geçinmelerini ve dost olmalarını icap ettirmektedir. Türkiye bu prensipten ayrılmak fikrinde değildir”<sup>78</sup> derken, 7 Ocak 1956 tarihinde Menderes şunları ifade etmiştir: “...Şimdiki şartlar bu dostluğun kurulduğu zamanki şartlara nispeten çok daha müsaittir... Bütün bu hakikatler gözönünde tutulacak olursa bu dostluğun bugün geçirmekte olduğu buhranın hala izale edilmesinin hem hayret verici bir hadise, hem de feci bir hata teşkil edeceği anlaşılır.”<sup>79</sup>

Türkiye Balkan İttifakı’nın canlandırılması konusunda yalnız kalacak ve diğer iki müttefikinden bir cevap alamayacaktır. Çünkü üç müttefikin dış politika çizgileri çatışma içindeydi. Çatışan iki blok arasında “aktif tarafsızlık” politikası izleyen bir Yugoslavya, Batı bloku içinde NATO manevralarına katılmamaya kadar giderek, kendisini pahalıya satmak isteyen ve dış politikasını Enosis’i gerçekleştirmeye göre ayarlayan bir Yunanistan ve güvenliğini bütünüyle Batı savunma sistemleri içinde bulmaya çalışan Türkiye’nin aynı ittifak içinde bulunmaları manasız bir hale gelmiştir.

## 14.2. ÇÖZÜLÜŞE GİDEN SÜRECİ

Balkan Paketi’nin geleceği konusunda müttefikler arasında ilk görüş ayrılığı 1955 Mayıs’ın Başbakan Menderes’in Belgrad’ı ziyaretinde ortaya çıkmıştır<sup>80</sup>. Ancak 1954 Ekim’inden sonra Tito’nun çeşitli uluslararası sorunları üzerinde ve özellikle dış ülkelere yaptığı ziyaretler sırasında söylediklerinden sonra durum bir sürpriz sayılmamıştır. Tito, Ekim ayının sonlarına doğru Yugoslav Komünist Ligi’nin resmi organı Borba gazetesine verdiği bir beyanatta, SSCB, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Çekoslovakya ile

<sup>76</sup> *Ayın Tarihi*, No. 262, Eylül 1955, s. 78-79.

<sup>77</sup> *Zafer*, 21 Eylül 1955.

<sup>78</sup> *Ayın Tarihi*, No. 264, Kasım 1955, s. 66.

<sup>79</sup> *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1956.

<sup>80</sup> *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1955.

ilişkileri geliştirmek niyetinde olduğunu açıklamıştır. 16 Aralık 1954-25 Ocak 1955 tarihlerinde Hindistan ve Birmanya'ya yaptığı ziyaretlerin sonunda yayınlanan ortak bildirilerde Yugoslavya'nın "bağılantısız" bir politika izlediği açıkça belirtilmiştir. Dışişleri Bakanı Koca Popoviç ise 1955 Mart'ında yaptığı bir konuşmada, Balkan Paktı'nın askeri öneminin kalmadığını söylemiştir. Bakan bu konuşmasında ayrıca Bağdat Paktı'nı da kötülemiştir.

Başbakan Adnan Menderes'in 4-8 Mayıs tarihlerindeki Belgrad ziyareti böyle bir hava içinde cereyan etmiş ve uluslararası sorunlar Türkiye ile Yugoslavya arasında görüş ayrılıkları bulunduğu bu ziyaret sonunda resmen kabul edilmiştir. Yugoslavya'ya göre dünyanın genel görüntüsü bir yıl öncesinde kıyasla çok değişmiş ve barış olasılığı çok artmıştır. Bu durumda, Balkan Antlaşması "her üç milletin maddi ve kültürel terakki yolunda ve aralarında daha sıkı rabitalar kurmak için" bir araç olacaktır. Türkiye'ye göre ise dünyanın genel durumunda gerginliklerin azaldığına dair iyimser iddialar ciddi temellere dayanmamaktadır. Bu bakımdan, "artık korkulacak bir şey kalmadığı hissini uyandırarak, milletleri maddi tedbirleri almakta ihmale sevk etmek" büyük bir hatadır. Türkiye Balkan Paktı'nı "çok hayırlı bir eser olarak görmekte devam edecektir."

Hatta Bulganin ve Khrushchev'in Belgrad'ı ziyaretlerinden sonra bile, Türkiye Yugoslavya'nın askeri işbirliğinden ümidini kesmemiştir. Başbakan Menderes, Sovyet liderlerinin Belgrad ziyaretlerinin Balkan Paktı üzerinde bir etkisi olmayacağını belirterek şunları söylemiştir: "Biz bu müzakerelerden, Yugoslavya'nın selameti ve hür milletler camiası ile olan rabitası bakımından herhangi bir endişe duymuş değiliz. Binaenaleyh bile bile Yugoslavya'nın Balkan Paktını zaafa düşüreceğini aklımıza dahi getirmemekteyiz."<sup>81</sup>

Yugoslav lideri Tito ise, bu ziyaretten hemen sonra yaptığı bir açıklamada, savaş tehlikesinin bertaraf edilmiş olması itibarıyla, Balkan Paktı'nın askeri öneminin bundan böyle ikinci planda kaldığını söylemiştir<sup>82</sup>. Tito, Belgrad'a kadar gelen Sovyet liderlerinin uzattıkları zeytin dalını almıştı. Ancak elindeki kozları azaltmamak için pakta tam olarak karşı çıkmadı. Türkiye ile çok yakın ilişkiler kurmaktan vazgeçmiş ve böylece DP Hükümeti'nin gayretleri beklenen neticeyi vermemiştir<sup>83</sup>. Türkiye ise, 6-7 Eylül olayları üzerine gönderilen Dulles mektubunun da etkisiyle 1955 yılı sonu ve 1956 başlarında ittifakı canlandırmak için bazı teşebbüslere girişmişse de bu son gayretler de bir sonuç vermemiştir<sup>84</sup>.

<sup>81</sup> *Ayın Tarihi*, No. 259, Haziran 1955, s. 54.

<sup>82</sup> *Ayın Tarihi*, No. 260, Temmuz 1955, s. 166.

<sup>83</sup> Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 2003, s. 161.

<sup>84</sup> *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1956.

Yugoslavya'nın, Balkan Paktı'nın askeri yönünü ikinci plana atarken diğer yönlerinin üzerine önemle düştüğüne işaret etmiştik. Yunanistan ise Türkiye ile Kıbrıs uyuşmazlığını bahane ederek, paktın her türlü çalışmasını sekteye uğratmıştır. Yunan Dışişleri Bakanı Teotakis, Balkan Paktı Daimi Dışişleri Bakanları Konseyi'nin 1955 yılındaki ikinci toplantısının Atina'da yapılmasını engellemiştir. 23 Aralık 1955'te basına verdiği bir beyanatta, Türk hükümeti geçen Eylül, İstanbul ve İzmir'de cereyan eden olaylardaki hasarı tazmin edene kadar Türkiye ile Balkan İttifakı çerçevesi içinde işbirliğini yapmayacağını açıklamış<sup>85</sup> ve 24 Ocak 1956'da bu görüşünü tekrarlamıştı<sup>86</sup>. Ayrıca normal değişime göre toplantının yerinin Ankara olması da zorluk çıkarmaktaydı. Bu toplantının yapılması konusunda gayret gösteren devlet Yugoslavya'dır. Mareşal Tito, Belgrad'taki Türk ve Yunan büyükelçileri ile konuşarak Bakanlar Konseyi'nin Belgrad'ta yapılmasını prensip kararına bağlatmıştır<sup>87</sup>. Böylece Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları tarafsız bir şehirde toplanabileceklerdi. Yugoslavya ayrıca tazminat konusunda Yunanistan'ın daha yumuşak davranmasını tavsiye etmiş ve hele bu sorunun Türkiye aleyhinde kullanılmasına sempati göstermemiştir. 1956 ilkbaharında yapılması kararlaştırılan toplantıda askeri olmayan işbirliği imkanları üzerinde durulacak, bilhassa bir "Balkan Parlamentosu"nun kurulabilmesi imkanları araştırılacaktı. Bu aynı zamanda Strasburg Parlamentosu ile Balkan halkları arasında bir bağ vazifesi görecekti. Bundan başka iki dışişleri bakanı Kıbrıs konusundaki uyuşmazlıkları toplantıda konuşabilirdi.

Bu toplantı 1956'da yapılamadığı gibi bundan sonra da hiç yapılmamıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginlik, Balkan Paktı'nın düzenli toplantılarının dahi yapılamaması sonucunu vermiştir. Balkan Paktı 1956 yılı sonunda muhalefet lideri İsmet İnönü'ye "...Balkan Paktının durumu fecidir, İstikbal için belki bir gün ışık gösterir diye fazla karartmaktan sakınacağım..." dediyecek kadar işlemez bir hale gelmiştir<sup>88</sup>.

Daimi Sekreterlik 1957 Ocak ayına kadar Atina'da çalıştıktan sonra Belgrad'a nakledilmemiş ve böylece işlemez hale gelmiştir. 1958'de Yugoslavya ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve Kıbrıs sorununun yeniden canlandırılacağı söylentileri üzerine Yugoslav Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, bunun söz konusu olmadığını söylemiştir. Böylece Yugoslavya, CENTO olarak değiştirilmiş bulunan Bağdat Paktı ile Balkanlar'daki işbirliği arasında paralellik kurmuş bulunmakta ve büyük devletlerin içine girdiği bölgesel paktlara itibar göstermeyeceğini bir kez daha vurgulamıştır. Sonuç olarak, Balkan Paktı 1960

---

<sup>85</sup> *Ulus*, 25 Aralık 1955.

<sup>86</sup> *Ayın Tarihi*, No. 266, Ocak 1956, s. 222.

<sup>87</sup> *Ayın Tarihi*, No. 267, Şubat 1956, s. 344.

<sup>88</sup> Sabahat Erdemir (der.), *Muhalefette İsmet İnönü, 1950-1956*, c. II, İstanbul, 1956, s. 12.

yılından önce Yugoslav ve sonra Yunan Dışışleri Bakanlarının yaptıkları beyanatlarla zımnem feshedilmiştir.

## SONUÇ

Balkan Paktı'nın, Türkiye'nin özellikle NATO'ya girdikten sonra izlemeye başladığı “Batı savunmasını bölgesel paktlarla kuvvetlendirme politikası”nda ayrı bir yeri vardır. Ancak, ittifakın Yunanistan ve Yugoslavya'nın aksine Türkiye'ye somut yararlar sağladığı söylenemez. Yunanistan ve Yugoslavya, Balkan İttifakı'nın imzalanmasından sonra, gerek diğer komşuları gerekse birbirleriyle ilişkilerini bir düzene sokmuşken, Türkiye ittifakın başarısızlığını Yunanistan ve Yugoslavya'ya yüklemiş ve deyim yerindeyse, Balkanlı müttefiklerine “küserek” kendisini aktif bir dış siyaset izlemekten alıkoymuştur. Gerçekten, 1955 yılının ilk aylarından başlayarak Türkiye, ağırlığını Balkanlar'dan Ortadoğu'ya çevirecek ve Batı savunmasını bu bölgede güçlendirmek için Irak, İran ve Pakistan ile yakın ilişkilere girecektir. Bu politikanın sonucu, Batı savunmasını kuvvetlendirmek bir yana, Ortadoğu'yu iki düşman bloka bölerek SSCB'ni bu bölgeye sokan Bağdat Paktı olmuştur. Bu bakımdan, Türkiye'nin kuruluşundan bu yana girmiş olduğu bölgesel işbirliklerinin sonları birbirine benzemektedir. 1934 Balkan Antantı, 1953 Balkan Paktı ve 1955 Bağdat Paktı'nın kısa ömürlü olmalarının temel nedeni, bölgeyi diğer devletleri dışarıda bırakacak şekilde bölmeleridir.

Balkan Paktı ile bölgenin iki karşıt gruba ayrıldığını Yunanistan ve Yugoslavya görmüşler ve bundan Türkiye'yi dışarıda bırakacak şekilde istifade etmişlerdir. Türkiye ise Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu milletlerarası plana aksettirmesini “ Yunan emperyalizminin canlanması” olarak görüp, bu sorunu Balkan Paktı çerçevesi dışına çıkarmak istemiştir. Yugoslavya'nın Kıbrıs için self-determinasyon ilkesini benimsemesi ise, Türkiye aleyhinde Yunan-Yugoslav işbirliği olarak yorumlanmış, Yugoslavya'nın Bağdat Paktı'nı “NATO'ya ve Güneydoğu Asya Paktı'na ilave olunan bir üçüncü harb mihrabı” diye nitelendirmesi, Türkiye'yi Balkanlı müttefiklerinden büsbütün uzaklaştırmıştır.

İşte, Türkiye'nin Balkan işbirliğinden ümidini kesip en az onun kadar önemli gördüğü Ortadoğu'ya yönelmesi sonucu Balkanlar'da beliren boşluğu kullanan devlet Yunanistan olmuş, bölge devletlerini Türkiye karşıtı oyunlarında sağlam bir destek olarak görmüştür.

Yunanistan'ın özellikle kuzey komşuları ile ilişkilerini düzeltmesinde, 1934 Balkan Antantı'nda olduğu gibi ikincisi de yine büyük yararlar sağlamıştır. Türk-Yunan-Yugoslav Paktı, Yunanistan için Bulgaristan üzerinde etkili bir baskı aracı olmuştur. Pakтын imzalanmasından sonra Bulgaristan Yunanistan'a karşı sert tutumunu terketmiş ve bunun bir

sonucu olarak, Aralık 1953'te iki devlet arasında ticaret, haberleşme ve sınır antlaşmaları yapılmıştır<sup>89</sup>. Balkan İttifakı'nın imzalanmasından az zaman önce, Mayıs 1954'te iki devlet diplomatik ilişkiler kurmayı kabul etmişlerdir. İttifakın imzalanmasından sonra ise en çok huzursuzluğa neden olan iki problem üzerinde görüşmeler başladı. 1947 barış antlaşmasına uygun olarak Yunanistan'a ödenecek tamirat borcu ve iç savaş sırasında Bulgarlar tarafından Yunan Makedonyasından kaçırılan çocukların geri verilmesi<sup>90</sup>.

Yunanistan bir yandan Bulgarlar ile ilişkilerini düzeltirken, diğer yandan özellikle Kıbrıs'ın uluslararası bir sorun olarak belirmesinden sonra, Türkiye'yi dışarda bırakacak biçimde Yugoslavya ile ilişkilerini kuvvetlendirmek istemiştir. Bu yakınlaşmada Yunanistan, Balkan Paketi'nin işlemez hale gelmesiyle ortaya çıkan durumda, Türkiye'ye Yugoslavya'yı yanına almak ve dış politikasının en önemli unsuru haline getirdiği Kıbrıs sorunda destek sağlamak amacını gütmüştür. O kadar ki, Kıbrıs'ta self-determinasyon ilkesini Yugoslavya'ya daha 1956'da kabul ettirmiş bulunuyordu<sup>91</sup>.

Yunan Başbakanı Karamanlis'in Belgrad ziyaretinde hem Eduard Kardelj hem de Karamanlis, "Kıbrıs üzerinde Türk-Yunan çatışmasının Balkan Paketini çıkmaza soktuğunu ve hareketisiz bıraktığını" ifade etmişler, "Üçlü Pakta ne olursa olsun, Yunanistan ile Yugoslavya arasındaki işbirliğinin aynı sıklıkta kalacağını" bildirmişlerdir. Böyle Balkan Paketi'nin yürümemesinin sorumluluğu Türkiye'ye bağlanmış oluyordu. Yabancı basında da belirtildiği gibi, "Kıbrıs sorunu çözümlenene kadar Balkan Paketi, Yunanistan ile Yugoslavya arasında ikili bir ittifak şekline dönüşmüş" olmaktaydı.

Yunanistan, bundan başka bir diğer Balkan ülkesi Romanya ile de Ağustos 1956'da diplomatik ilişkiler kurmuş ve Romanya altı milyon dolar savaş tazminatı ödemeyi kabul edince, iki devlet arasındaki ilişkileri zedeleyen önemli bir unsur ortadan kalkmıştır<sup>92</sup>.

Yunanistan ayrıca BM Genel Kurulu'nun Kıbrıs sorununu görüşmeyi kabul etmemesi üzerine, bu örgüt içinde Asya-Afrika blokuyla aynı yönde oylar kullanmaya ve NATO içinde bir dereceye kadar esnek bir politika izlemeye başlamış ve bu tutum Yunanistan'ın özellikle Balkanlar'da prestij kazanmasına neden olmuştur. Mesela 1956 ve 1958 yıllarında çıkan Ortadoğu buhranları sırasında Yunanistan Arap devletlerinin görüşlerini desteklemiş, Süveyş Kanalı'nı en çok kullanan devletlerden birisi olmasına rağmen, Mısır'ın Kanal'ı millileştirmesi sırasında Batı'nın teşebbüslerine karşı tavrı alıştır.

---

<sup>89</sup> *Milliyet*, 28 Aralık 1953.

<sup>90</sup> Ömer Sami Coşar, "Yunan-Bulgar andlaşması", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1954.

<sup>91</sup> *Ayın Tarihi*, No. 273, Ağustos 1956, s. 205.

<sup>92</sup> *Ayın Tarihi*, No. 273, Ağustos 1956, s. 205.

Özetle, Yunanistan'ın 1953'ten sonra Balkan devletleri ile ilişkilerini geliştirmesinde Balkan Paktı hem iyi bir çerçeve hem de iyi bir koz olmuştur.

Yugoslavya açısından Balkan Paktı, Balkanlar'da İtalya'ya karşı bir denge unsuru olduğu kadar, SSCB ve Balkanlı peyklerine karşı da önemli bir güç olmuştur. Bu devletlerle Yugoslavya arasındaki gerginliğin azalması ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi büyük ölçüde Balkan İttifakı'nın imzalanmasından sonra Yugoslavya'nın Balkanlar'da kazandığı kuvvetli konuma bağlanabilir. 4 Mayıs 1955 tarihli Yugoslav Politika gazetesi, Menderes'in Belgrad'ı ziyareti nedeniyle yayınladığı bir makalede şöyle demekteydi: "...Balkan İttifakının temelini atanlar, Ankara ve Bled'de tesis ettikleri politika sayesinde bu gerginliğin azalması yolunda temin ettikleri gayri kaabili inkâr yardımdan dolayı haklı olarak memnunluk duyabilirler"<sup>93</sup>.

Hakikaten Balkanlar'da gerginliğin azalması ve Triyeste meselesinin çözülmesinden sonra Yugoslavya'nın Balkan İttifakı'na sırt çevirmesi bir tesadüf değildir. İttifak, Yugoslav dış politikasını çıkmazdan kurtarmıştı; çıkmazdan kurtulduktan sonra yeni bir yön alan bu dış politikada yeri yoktu.

Yugoslavya da Yunanistan gibi, Balkan Paktı'nın imzalanmasından sonra Balkanlı komşuları ile ilişkilerini geliştirmek için uygun bir ortam bulmuştur. 12 Aralık 1953 tarihinde Yugoslavya ile Arnavutluk arasında sınır olaylarına engel olmak üzere alınacak önlemleri öngören bir antlaşma imzalanmış, 21 Aralık'ta ise, 1948'de kesilen diplomatik ilişkilerin tekrar kurulması için Arnavutluk tarafından yapılan teklif Yugoslavya tarafından kabul edilmiştir<sup>94</sup>. Yugoslavya ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin normalleşmesine doğru ilk adım, 26 Aralık 1953'te demiryolu taşımacılığını düzenleyen bir antlaşmadır<sup>95</sup>. Bundan ve özellikle Balkan İttifakı'nın imzalanmasından sonra Yugoslav-Bulgar ilişkileri, daha çok Bulgaristan'ın teşebbüsleri ile düzelmeye yoluna girmiştir. Ayrıca, 7 Ekim 1956 tarihinde yayınlanan bir resmi bildiriyle iki komünist parti arasında yeniden ilişki kurulmuştur<sup>96</sup>.

---

<sup>93</sup> *Zafer*, 5 Mayıs 1955.

<sup>94</sup> *Ayın Tarihi*, No. 241, Aralık 1953, s. 154.

<sup>95</sup> *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1953.

<sup>96</sup> *Ayın Tarihi*, No. 275, Ekim 1956, s. 436.

# İÇİNDEKİLER

|                  |      |
|------------------|------|
| İÇİNDEKİLER..... | iii  |
| KISALTMALAR..... | v    |
| ÖZET .....       | vi   |
| SUMMARY.....     | vii  |
| ÖNSÖZ.....       | viii |

|            |   |
|------------|---|
| GİRİŞ..... | 1 |
|------------|---|

|                              |   |
|------------------------------|---|
| I. BALKANLAR COĞRAFYASI..... | 1 |
|------------------------------|---|

|                                                           |    |
|-----------------------------------------------------------|----|
| 1. BALKAN COĞRAFYASININ TANIMI VE SINIRLARI .....         | 1  |
| 2. BALKAN COĞRAFYASINI OLUŞTURAN DÖNEMİN DEVLETLERİ ..... | 2  |
| 2.1. ARNAVUTLUK .....                                     | 2  |
| 2.2. BULGARİSTAN.....                                     | 3  |
| 2.3. ROMANYA .....                                        | 4  |
| 2.4. YUGOSLAVYA .....                                     | 5  |
| 2.5. YUNANİSTAN.....                                      | 7  |
| 3. BÖLGENİN KISA TARİHÇESİ .....                          | 8  |
| 4. BÖLGENİN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ.....         | 11 |

## BİRİNCİ BÖLÜM

|                                                   |    |
|---------------------------------------------------|----|
| II. BİRİNCİ BALKAN ANTANTI ( 9 ŞUBAT 1934 ) ..... | 13 |
|---------------------------------------------------|----|

|                                         |    |
|-----------------------------------------|----|
| 5. BALKAN ANTANTI'NİN OLUŞUMU .....     | 13 |
| 6. BALKAN ANTANTI'NİN HAZIRLIKLARI..... | 16 |
| 7. BALKAN ANTANTI'NİN İMZALANMASI.....  | 18 |
| 8. BALKAN ANTANTI'NİN YANKILARI.....    | 22 |
| 9. BALKAN ANTANTI'NİN SONU .....        | 27 |

## İKİNCİ BÖLÜM

|                               |    |
|-------------------------------|----|
| III. İKİNCİ BALKAN PAKTI..... | 31 |
|-------------------------------|----|

|                                                       |    |
|-------------------------------------------------------|----|
| 10. BALKAN PAKTI OLUŞUMUNA KADAR OLAN GELİŞMELER..... | 31 |
| 11. BALKAN PAKTİNİN TEŞKİLİ .....                     | 35 |
| 11.1. KURULUŞ AMACI VE GEREKÇELERİ .....              | 35 |
| 11.2. GELİŞİM SAFHALARI .....                         | 39 |

|                                                                                  |            |
|----------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 12. 28 ŞUBAT 1953 ANKARA ANTLAŞMASI ( BALKAN PAKTI ).....                        | 41         |
| 12.1. ANTLAŞMANIN İMZALANMASI VE MADDELERİ .....                                 | 41         |
| 12.2. BALKAN PAKTI'NIN ÖZELLİKLERİ .....                                         | 42         |
| 12.3. BALKAN PAKTI'NIN YANKILARI.....                                            | 44         |
| 12.4. BALKAN PAKTI DAİMİ SEKRETERLİĞİ'NİN VE BASIN<br>BİRLİĞİNİN KURULMASI ..... | 49         |
| 13. 9 AĞUSTOS 1954 BLED ANTLAŞMASI ( BALKAN İTTİFAKI ).....                      | 50         |
| 13.1. HAZIRLIK SAFHASI VE İMZALANMASI.....                                       | 50         |
| 13.2. İTTİFAKIN YANKILARI.....                                                   | 53         |
| 14. BALKAN PAKTI'NIN ÇÖZÜLÜŞÜ.....                                               | 55         |
| 14.1. ETKİLEYEN ETMENLER .....                                                   | 55         |
| 14.1.1. YUGOSLAV DIŞ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİM.....                                | 55         |
| 14.1.2. TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN BOZULMASI .....                                 | 57         |
| 14.2. ÇÖZÜLÜŞE GİDEN SÜREÇ.....                                                  | 58         |
| <br><b>SONUÇ.....</b>                                                            | <b>62</b>  |
| <b>BİBLİYOGRAFYA.....</b>                                                        | <b>65</b>  |
| <b>EKLER.....</b>                                                                | <b>70</b>  |
| <b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>                                                             | <b>103</b> |

EK: 1

## BALKANLARDA OSMANLI EGEMENLİĞİ

|                     | Tarih       | Süre ( Yıl ) |
|---------------------|-------------|--------------|
| Makedonya ( Üsküp ) | y.1371-1913 | 542          |
| Sırbistan           | 1389-1829   | 440          |
| Bulgaristan         | 1396-1878   | 483          |
| Yunanistan          | 1456-1830   | 374          |
| Bosna               | 1463-1878   | 396          |
| Arnavutluk          | 1468-1912   | 444          |
| Romanya             |             |              |
| Eflâk               | 1476-1829   | 353          |
| Kırım               | 1478-1774   | 296          |
| Hersek              | 1482-1878   | 396          |
| Moldovya            | 1504-1829   | 325          |
| Hırvatistan         | 1526-1699   | 173          |
| Macaristan          | 1526-1699   | 173          |
| Kıbrıs              | 1571-1878   | 307          |
| Girit               | 1669-1898   | 229          |

**Kaynakça:** ORAN,Baskın (ed.),*Türk Dış Politikası,Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular,Belgeler,Yorumlar*,cilt II,İstanbul,2002,İletişim Yayınları,s.168